

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

Johann Kunibert von Wentzelsberg jako vídeňský agent biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu a jeho role a úkoly nejen v oblasti umění

magisterská diplomová práce

Mgr. Zuzana Orálková

vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Zapletalová, Ph.D.

Olomouc 2018

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a na základě studia citovaných pramenů a literatury.

V Olomouci, 25. 6. 2018

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí, doc. Janě Zapletalové, za trpělivé a shovívavé vedení práce, za řadu podnětů, rad a připomínek a rovněž panu Mgr. Miroslavu Kindlovi za poskytnutí obrazové přílohy. Velké poděkování patří také mé rodině a přátelům. Za veškerou pomoc, podporu a povzbuzení pak děkuji mému milému Patrikovi, s nímž má svět ty správné barvy.

Obsah

Obsah	3
Úvod	4
1. Biskup a jeho síť agentů – obchodníků – spolupracovníků	14
1.1 Pojem „agent“	16
1.2 Rozmanitost agentské sítě	19
1.3 Krátkodobé angažmá či letitá služba?	20
1.4 Místa působení, úkoly, kariéry	22
1.5 Agenti na vídeňském dvoře	25
1.6 Význam sítě z pohledu obou zúčastněných stran	28
2. Johann Kunibert Wentzel von Wentzelsberg	34
2.1 Základní informace	34
2.2 Wentzelsbergova kariéra	35
2.3 Wentzelsberg ve službách biskupa Karla	38
2.4 Proč právě Wentzelsberg?	41
2.5 Wentzelsbergova obrazová sbírka	42
3. Komunikace a vztahy mezi biskupem a jeho agentem	46
4. Wentzelsberg jako biskupova “vídeňská pravá ruka”	51
4.1 Wentzelsbergovy úkoly mimo oblast umění	52
4.1.1 Wentzelsberg jako důležitá postava logistiky v rámci agentské sítě	52
4.1.2 Wentzelsberg jako politický informátor	53
4.1.3 Wentzelsberg jako zprostředkovatel kulturních a hudebních novinek a dění na dvoře	55
4.1.4 Wentzelsberg jako nákupčí módy, objednavatel uměleckého řemesla a dalšího zboží	58
4.1.5 Wentzelsberg jako samozvaný odborník na medicínu	59
4.1.6 Wentzelsberg pasivní či iniciativní?	61
4.2 Wentzelsbergův umělecký rozměr agentské činnosti	63
4.2.1 Období kopistů na vídeňském dvoře a počátek Wentzelsbergova působení	64
4.2.2 Období shánění kopistů kopistů	65
4.2.3 Krajínáři, Rudolf Lanz a Renier Meganck	71
4.2.4 Ruthart, malíř zvířecích výjevů	79
4.2.5 Hrušky, piškoty a “Tengali mahler”	83
4.2.6 “Bringer dieses ist Joannes Steger”	85
4.2.7 “Stará dobrá plátna” Tobiae Pocka	87
Závěr	93
Seznam použitých zkratk	97
Seznam vyobrazení	98
Seznam pramenů a literatury	102
Prameny	102
Vydané prameny	104
Literatura	104
Obrazová příloha	111
Anotace	133

Úvod

Ačkoliv překládaná diplomová práce nese ve svém názvu dvě jména, v ohnisku jejího zájmu stojí především postava druhého ze jmenovaných mužů, Johanna Kuniberta von Wentzelsberg (1614–1683) a jeho dlouholetá činnost ve službách olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Tento vídeňský dvořan a šlechtic působil více než patnáct let jako biskupův agent na císařském dvoře. Dosavadní historiografie jej zná především jako jednoho z prostředníků, skrze jejichž aktivity mohl tehdejší olomoucký biskup a mecenáš uskutečňovat své záměry v oblasti umění – tedy získávat do svých služeb malíře, nakupovat či nechat si na zakázku namalovat obrazy nejrůznějších žánrů a námětů, věnovat se sběratelství. Přitom škála agentových aktivit, vykonávaných pro biskupa, byla mnohem pestřejší a zahrnovala mnoho úkolů, jak se pokusí tato práce poukázat. Zejména se však bude zabývat funkcí biskupského agenta jako takovou a jejím významem pro biskupa a jeho záměry nejen ve věcech umění. Biskupovy počiny a akvizice v této oblasti jsou již poměrně dobře známy, o něco méně jsou však známi tito “muži v pozadí” (příčemž Wentzelsberg je zřejmě jedním z nejvýznamnějších a také nejspecifičtějších z nich), jejich postavení, role, kompetence a vliv na celý proces nákupu díla či angažování umělce, což byly doposud hlavní informace, směrodatné pro dějepis umění.

Přitom lze říci, že ve většině případů historiky umění přirozeně zajímala daná fakta především ve vztahu k samotnému biskupovi Karlovi, jeho uměleckým záměrům a době jeho více než třicetiletého episkopátu (1664–1695), kulturně povznášejícího a formujícího Moravu v náročném období po třicetileté válce. Ze starší literatury, která se zabývala touto zajímavou osobností, je nutno připomenout dnes již kanonické práce Františka Václava Peřinky, který rozsáhle zpracoval dějiny města Kroměříže, přičemž velký prostor věnoval právě

Castelcornovi,¹ a zejména pak arcibiskupského archiváře Antonína Breitenbachera, jenž zpracoval dějiny arcibiskupské obrazárny,² s níž je zásadně spojen opět právě biskup Karel.

Tomuto baroknímu biskupovi a milovníkovi pak v souvislosti s uměním ve svých pracích věnovala prostor řada badatelů – v textech, zaměřujících se na poznání dobové umělecké situace na Moravě,³ biskupových sběratelských aktivit,⁴ jeho rezidenční sítě,⁵ či hudebním životem na biskupském dvoře apod,⁶ případně v dílech, zkoumajících v širším kontextu českých zemí působení konkrétních umělců⁷ či výskyt určitých ikonografických námětů⁸, v nichž počiny, realizované právě za biskupa Karla, zaujímají významné místo. Samostatnou kapitolu pak tvoří práce věnované přímo kroměřížskému zámku, Květné zahradě

¹ V souvislosti s Castelcornovou dobou zejména vícesvazkový druhý díl, František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže II/1–2 (Dějiny let 1619–1695)*, Kroměříž 1947, Idem, *Dějiny města Kroměříže II/3 (Pohled právní, hospodářský a kulturní 1620–1700)*, Kroměříž 1948.

² Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, archivní studie*, Kroměříž 1925, Idem, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, archivní studie, druhá část*, Kroměříž 1927, Idem, K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci* 41–42, 1929, s. 244–290.

³ Z bohaté historiografie zmiňme alespoň několik významných děl. Milan Togner, *Antonín Martin Lublinský*, Olomouc 2004, Idem, *Barokní malířství v Olomouci*, Olomouc 2008, Idem *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010. Dále Ladislav Daniel, Evropská malířská centra a barokní Olomouc, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780. 3. Historie a kultura*, Olomouc 2011, s. 107–133.

⁴ Lubomír Slavíček, [...] dieweilen meine Curiosität meistens in Mallerey bestehen. Die Sammlungen des Olmützer Bischofs Karl Graf von Liechtenstein-Castelcorn (1623–1695), in: Gerhard Ammerer – Ingonda Hanneschläger – Jan Paul Niederkorn – Wolfgang Wüst (edd.), *Höfe und Residenzen geistlicher Fürsten. Strukturen, Regionen und Salzburgs Beispiel in Mittelalter und Neuzeit*, Ostfildern 2010, s. 191–204. Od téhož autora také široce pojatá monografie „*Sobě, umění, přátelům*“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007.

⁵ Radmila Pavlíčková, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664–1695*, Olomouc 2001, Eadem, Radmila Pavlíčková, Der Olmützer Bischof Karl von Liechtenstein-Castelcorn und seine Baustrategie: zum Mäzenatentum der kirchlichen Aristokratie in der Barockzeit, *Acta historiae artium* 47, 2006, s. 129–138. Dále např. zajímavá studie o cestě císařské nevěsty Eleonory Marie Josefy (1653–1697) a dvora na její svatbu do Polska, kde byl na Moravě jejich hostitelem biskup Karel. S organizací vzácné návštěvy mu radil právě v těchto věcech zkušený Wentzelsberg, srov. eadem, "Polská" cesta roku 1670. Město Olomouc a biskup Karel z Liechtensteinu-Castelcorna jako hostitelé císařského dvora, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 29, 2000, s. 97–105.

⁶ Např. Jiří Sehnal, *Pavel Vejvanovský and the Kroměříž music collection. Perspectives on seventeenth-century music in Moravia*, Olomouc 2008.

⁷ Např. jednotlivé kapitoly a katalogová hesla k nástěnným malbám Carpofoara a Giacoma Tencally, realizovaných za biskupa Karla, Martin Mádl (ed.), *Tencalla I, II*, Praha 2012–2013.

⁸ Radka Miltová, *Mezi zalíbením a zavržením. Recepce Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*, Brno 2009, zejména kapitola Sakrální rezidence: Kroměříž za Karla II. z Liechtensteinu-Castelcorna, ibidem, s. 78–128.

a jejich umělecké výzdobě.⁹ Významným počinem byly také kolektivní publikace, věnující se podrobnému zmapování biskupské obrazové sbírky¹⁰ či monumentální několiksvazkové dílo o olomouckém baroku.¹¹ V posledních letech byl také realizován částečně interdisciplinární projekt NAKI II „*Za chrám, město a vlast. Biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu uprostřed barokní Evropy*” s připravovanou dvousvazkovou kolektivní monografií, komplexně se zabývající osobností a aktivitami tohoto biskupa, stejně jako hmotným i nehmotným dědictvím, jež po sobě zanechal. Vznikající kniha čerpá inspiraci v aktuálním historiografickém konceptu tzv. míst paměti a jejím cílem je zmapovat i některé dosud nepříliš prozkoumané fenomény, mezi něž patří například i biskupovi agenti.

Jména těchto mužů, jichž můžeme napočítat téměř okolo dvou desítek (a kteří vycházeli vstříc mnohem širšímu spektru biskupových požadavků, než představují pouze záležitosti spojené s uměním), tak doposud, jak již bylo řečeno, plnila v bádání okolo biskupa Castelcornu většinou spíše doplňkovou roli – tím nejzásadnějším středobodem zájmu byl obvykle biskup a dané umělecké dílo samotné. Jediným kratším textem, věnovaným přímo biskupovým agentům, byla krátká studie Miloše Kouřila z osmdesátých let 20. století.¹² Důkladnější poznání osobnosti a úkolů daného agenta, který v celém procesu získání obrazu či angažování umělce sehrál také podstatnou roli jakožto prostředník a poradce, stejně jako studium sítě agentů jako takové, jejich funkcí a fungování, až do nedávné doby nebylo ve formě samostatně zaměřené, podrobnější práce realizováno.¹³

⁹ Základním komplexně pojatým dílem je Ladislav Daniel – Marek Perůtka – Milan Togner (edd.), *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009. Dále řada dalších prací a studií, zmiňovaných i v následujících kapitolách.

¹⁰ Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*, Kroměříž 1998, dále též idem (ed.), *Olomoucká obrazárna. III. Středoevropské malířství 16. - 18. století z olomouckých sbírek*, Olomouc 2008.

¹¹ V souvislosti s biskupem Karlem zejména statě (např. Vladan Antonoviče, Ladislava Daniela, Radmily Prchal Pavlíčkové aj.) ve druhém a třetím svazku, Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*, 2. díl, katalog, Olomouc 2010, Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780*. 3. Historie a kultura, Olomouc 2011.

¹² Miloš Kouřil, Biskupa Karla Liechtenštejna rádci a zpravodajci, in: Jan Bistřický (ed.), *Historická Olomouc a její současné problémy 5*, Olomouc 1985, s. 111–116.

¹³ První takovou studii, podrobně se zabývající biskupovým římským agentem Giovannim Petignierem, zpracovala Jana Zapletalová: (Art) Agents: Giovanni Petignier and the Network of Agents of the Olomouc Bishop Karl von

Nejvíce informací o biskupových agentech doposud předložila ve výše popsaném duchu¹⁴ starší literatura, tedy především Antonín Breitenbacher a doplňkově také František Václav Peřinka, přičemž oba vycházeli zejména z dochované korespondence mezi biskupy a jeho agenty nebo, chceme-li, spolupracovníky či poradci. Breitenbachera v jeho práci o arcibiskupské obrazárně zajímaly pochopitelně téměř výhradně informace týkající se uměleckých záležitostí, zatímco Peřinka ve svém monumentálním díle o dějinách Kroměříže spíše vybíral jednotlivé zajímavosti a jeho cílem bylo opět podat svědectví o kulturní rozmanitosti biskupského dvora a tím i jeho dopadu na město, nikoliv studovat práci samotných agentů, jejich komunikaci s biskupem a podobně.

Breitenbacher ve svém textu důkladně zpracoval informace z korespondence o období práce kopistů a následného hledání dalších malířů pro nejrůznější záměry (což byl ostatně právě jeden z Wentzelsbergových úkolů) a vytvořil informačně nabitý rámec, na nějž nějakým způsobem navazovali v podstatě všichni další badatelé, zabývající se osobností biskupa Karla ve vztahu k umění, a z nějž do značné míry vychází i tato práce. I Breitenbacher však nahlíží na agenty, kteří pochopitelně nestojí v centru jeho pozornosti, podobnou optikou jako Peřinka, pouze místy narazíme na určité posouzení práce agenta či jeho schopností, informace o agentovi samém jsou zde pouze v minimální míře.

Z dnešního pohledu jsou určitou nevýhodou tohoto významného díla absentující přesné odkazy na prameny. Je zcela zřejmé, že Breitenbacher důsledně vycházel z korespondence, až na některé citace v textu však neuvádí delší pasáže daných listů, na základě kterých by bylo možno udělat si konkrétní představu o komunikaci agenta s biskupem, a zejména vůbec neuvádí odkaz na přesnou lokaci pramene (což by vzhledem k pozdější reorganizaci fondu stejně asi

Lichtenstein-Castelcorno, *Umění 65*, č. 4, s. 347–362. Dále v rámci projektu NAKI II „*Za chrám, město a vlast. Biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcorna uprostřed barokní Evropy*” jsme se společně s paní doc. Zapletalovou ve dvou statích pokusily představit bližší informace o této agentské síti a z druhé perspektivy jejím prostřednictvím ukázat, jaké zboží si biskup Karel (jakožto barokní aristokrat s vysokými nároky na reprezentativní životní styl) prostřednictvím agentů nechal na Moravu dovážet, srov. poznámky v následující kapitole o agentské síti.

¹⁴ Tedy kdy v centru pozornosti stojí zejména biskup, respektive dílo.

nebylo úplně směrodatné). Peřinka je v tomto ohledu sdílnější, uvádí nicméně obvykle jen datum odeslání citovaného listu, což pro badatele vzhledem k objemu fondu často představuje hledání pověstné jehly v kupce sena. I z tohoto důvodu pozdější badatelé často pracovali spíše s Breitenbacherovými a Peřinkovými informacemi, než heuristickým stylem práce *ad fontes*.

Přínosem tak v tomto ohledu může být nedávno realizovaný archivní výzkum projektu NAKI II „*Za chrám, město a vlast. Biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu uprostřed barokní Evropy*“, v rámci něhož byl systematicky zpracován celý korpus Castelcornovy korespondence do podoby excelových tabulek, v nichž je velmi snadné dohledat všechny listy vztahující se k vybraným osobám a nic již tedy nebrání dostat se komfortně přímo k pramenům, které ještě jistě mají co nabídnout.

Zároveň je třeba si uvědomit, že ačkoliv v našem prostředí a v umělecko-historickém bádání tématu agentů, působících ve službách aristokracie, v souvislosti s uměním, případně vyloženě uměleckých agentů,¹⁵ zatím nebyla věnována systematicky pozornost, v zahraniční historiografii se jedná o problematiku reflektovanou již od osmdesátých let minulého století, hojně zejména v posledních dvou desetiletích, jak bude ještě blíže poukázáno níže.

Předkládaný text, stavící především na práci s dochovanými archivními prameny, proto nemá ambici vynést na světlo nějaká zásadní nová fakta ohledně biskupských uměleckých zakázek a podobně. Cílem této práce je spíše představit postavu biskupského agenta Wentzelsberga ve vší její šíři a detailnějším pochopením funkce agenta jako takového a jejího smyslu pro biskupa se tak zároveň pokusit trochu rozšířit dosavadní poznání o Castelcornově episkopátu a jeho strategiích ve vztahu k umění, ale i v dalších oblastech, a to z perspektivy, která doposud nebyla důkladněji zpracována. V souvislosti s touto snahou vyvstávají především následující dílčí otázky, týkající se jak Wentzelsberga samotného, tak agentské sítě celkově.

¹⁵ Tuzemští badatelé v oboru historie jako takové se již agenty (především diplomatickými a politicko-informačními) výzkumem komunikačních sítí a strategií a diplomatických praktik tehdejší aristokracie zabývají více, podrobněji v následující kapitole.

Jak vypadala a fungovala síť agentů biskupa Karla, v jakých centrech agenti působili, jak dlouho? Jakých oblastí se týkala jejich činnost? Jaké bylo jejich primární povolání, lze vnímat nějaké propojení jejich profesní orientace a úkolů, které jim biskup svěřoval? Orientují se pouze na jeden typ úkolů nebo je jejich činnost rozmanitá, lze vysledovat nějaký stupeň kooperace a koordinace mezi agenty? Jaký význam měla pro biskupa tato síť, jaké cíle a záměry naplňoval skrze komunikaci a spolupráci se svými agenty?

Jaké místo v této síti pak zastává samotný Wentzelsberg, působící na vídeňském dvoře? Co jsme schopni dozvědět se z dochovaných pramenů o samotném Wentzelsbergovi, jeho kariéře, rodinném zázemí, uměleckých zájmech (víme, že budoval vlastní obrazovou sbírku)? Jsme schopni vyvodit, proč právě on byl zřejmě vhodným kandidátem na post agenta, který se z původního záměru informovat o dění na dvoře dopracoval k mnohem širší škále činností, zahrnující mimo jiné vyhledávání schopných malířů? Jak vypadala jeho spolupráce a komunikace s biskupem, v jakém tónu se odvíjí a jaká témata a oblasti úkolů obsahuje? Jak velkou část v jeho agentské činnosti vůbec představují záležitosti umění, je vůbec adekvátní v případě Wentzelsberga, používat označení “umělecký agent/poradce”, aniž by tím došlo k deformaci naší představy, co vůbec bylo úlohou takového agenta?

Následně se pokusíme s využitím Breitenbacherovy práce a důsledným zapojením archivních pramenů, které Wentzelsberga nechají tak říkajíc promlouvat, představit konkrétní případy, v nichž Wentzelsberg naplňoval onu “uměleckou složku” své identity jakožto agenta a shrnout tak jeho přínos pro biskupa v tomto směru – tedy shánění malířů, podávání referencí o jejich schopnostech a časových možnostech, organizace jejich angažmá u biskupa a domlouvání spolupráce, kooperace s dalším vídeňským agentem Johannem Philippem Berisem (jenž je spojen především s obdobím prací kopistů v císařské obrazárně a po němž zřejmě Wentzelsberg přejal ve větší míře řešení biskupových uměleckých požadavků), zakázky obrazů, jejich transport, nákup malířských potřeb a podobně. Fakta, která z velké části již

představil Breitenbacher, však doplní konkrétní odkazy na prameny a jejich přímé citace, jež se pokusíme aplikovat detailněji, se zřetelem na to, co Wentzelsbergovy listy vypovídají též o něm samém jakožto schopném agentovi (erudice, umělecký cit, informovanost, aktivní přístup apod.), za jakého jej biskup zřejmě považoval, soudě (nejen) dle délky jejich spolupráce.

Uvědomuji si plně, že takto formulované cíle práce její celkové zaměření posouvají do interdisciplinární roviny. Práce tak stojí na pomezí dějin umění, kulturních dějin i historické vědy jako takové se zaměřením na aktuální, zahraničím inspirované trendy výzkumu komunikačních sítí a strategií raně novověké aristokracie, do nichž vydržování různorodě zaměřených agentů rovněž patří. Domnívám se však, že se jedná o nikoliv nevýznamnou součást Castelcornova episkopátu, zahrnující zajímavé informace a či ukazující již známá fakta z nových perspektiv, jež mohou obohatit či rozšířit naše dosavadní poznání nejen o postavě Wentzelsberga, ale sítí agentů celkově a tak i o biskupovi samotném (nejen) v souvislosti s uměleckými záležitostmi.

Pro naplnění těchto cílů tak bude kromě využití dosavadní literatury klíčová práce s prameny. Primárním pramenem je dochovaná korespondence mezi biskupem a Wentzelsbergem, která je uložena v olomoucké pobočce zemského archivu Opava.¹⁶ Jedná se dílem z větší části o Wentzelsbergovy dopisy adresované biskupovi či z menší části jeho správci Tomáši Sartoriovi, dílem o biskupovy koncepty,¹⁷ několik dopisů pak pochází z pera Wentzelsbergovy vdovy a syna z doby krátce po jeho smrti. Tato korespondence, vedená v němčině, je psána kurentem. Wentzelsbergovy dopisy mají obvykle ustálenou formu, začínají uctivým oslovením, akcentujícím biskupa jako jeho lenního pána,¹⁸ zakončeny jsou další

¹⁶ Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc 1141–1961, Díl II. (nelistinná část), sv. 1., inv. č. 521–599 (výběr z kartonů 68–175), *Přijátá a odeslaná korespondence (koncepty) biskupa Karla II. Z Lichtensteinu-Castelcornu.*, Ibidem, inv. č. 600–636 (výběr z kartonů 176–209), *Korespondence biskupských úředníků.*

¹⁷ Obvykle psané písařem s případnými biskupovými poznámkami a úpravami, několik konceptů je psáno biskupem vlastnoručně.

¹⁸ „*Gnädigster Lehenfürst vnd herr herr, Ewer hochfürst[liche] Gnaden*“.

zdvořilostní formulací. Je typické, že téměř v každém listu agent kombinuje hned několik témat, mezi nimiž často přechází v rámci jediného dlouhého souvětí, což ostatně odráží v práci podrobněji rozvinutý fakt, že jeho funkce zahrnovala řadu aktivit a umělecké záležitosti byly nikoliv hlavní a nikoliv jedinou jeho starostí.

Kromě této korespondence práce pracuje doplňkově také s dalšími prameny, jako je Wentzelsbergova korespondence s jeho nadřízeným v rámci dvora, hrabětem Harrachem, úmrtní protokol, instrukce k úřadu dvorního kvartýrmajstra (což byla Wentzelsbergova pracovní pozice v rámci dvora), nobilitační a lenní dokumenty.

Jak již bylo řečeno, téma šlechtických agentů, ať již vyloženě uměleckých nebo takových, kteří v rámci zastávané funkce nějakým způsobem řešili úkoly spjaté s požadavky svých patronů v oblasti umění, je poměrně relativně hojně reflektováno v zahraniční literatuře, ovšem z valné části se týká agentů světských vládců a aristokratů, nikoliv duchovních. Při bližším pohledu je tak možné i Wentzelsberga jakožto biskupského agenta zařadit do širšího fenoménu, vyskytujícího se napříč Evropou v dané době, jehož mnohé charakteristické rysy, jak se jeví z dosavadní historiografie, nám budou povědomé i při studiu Wentzelsbergovy činnosti.

Jednou z prvních a metodologicky určujících prací, zabývajících se tímto tématem, byla v osmdesátých letech Goldbergova kniha studující fungování medicejských agentů a uměleckých poradců.¹⁹ Od počátku nového tisíciletí pak mezi významné badatele mladší generaci patří například Marika Keblusek či Badeloch Noldus, kteří jako editoři i autoři stáli za dvěma zajímavými kolektivními monografiemi na téma raně novověkých agentů,²⁰ jejichž kapitoly mohou být inspirativní nejen pro studium agentů biskupa Karla, ale pro tuzemský

¹⁹ Edward L. Goldberg, *Patterns in Late Medici Art Patronage*, Princeton 1983, zejména kapitola *Methods and Motives*, ibidem, s. 23–33.

²⁰ Hans Cools – Marika Keblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006. Úvodní stať se zamýšlí nad statusem raně novověkého agenta, Marika Keblusek, Introduction. Profiling the Early Modern Agent, ibidem, s. 9–16. Dále Marika Keblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Double agents. Cultural and political brokerage in early modern Europe*, Leiden 2011.

výzkum v rámci tématu obecně. Obsažené texty se na například formou případové studie zabývají vlivem agentů na budování sbírek svých patronů,²¹ další reflektují významný rys agentské činnosti, který vidíme i u Wentzelsberga, totiž že v sobě kombinovala různé, mnohdy nesourodé typy úkolů dle potřeb patrona, kdy často narazíme například na agenta informačního a zároveň uměleckého.²²

Další práce ukazují, že ve funkci (uměleckých) agentů obvykle působili lidé, věnující se primárně jinému povolání. Velmi často podobnou roli sehráli vyslanci u cizího dvora²³ či vysoce postavení církevní hodnostáři,²⁴ kteří takto mohli zprostředkovat nové kulturní a umělecké vlivy a podněty. Téma agentů je co do počtu prací pravděpodobně nejhojněji studováno v souvislosti s monarchy a světskými vládci obecně napříč evropskými zeměmi,²⁵ na agenty duchovních knížat v literatuře příliš nenarazíme. Vyjimku v tomto směru najdeme v tuzemské historiografii v práci Tomáše Parmy, která se zabývá politicko-diplomatickými agenty kardinála Františka Ditrichštejna v Římě.²⁶

²¹ David Howarth, A Question of Attribution. Art Agents and the Shaping of the Arundel Collection, in: Hans Cools – Marika Keblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Your Humble Servant*, s. 17–29.

²² Hans Cools, Francesco Feroni (1614/16–1696). Broker in Cereals, Slaves and Works of Art, in: ibidem, s. 39–50. Dále Brendan Dooley, Art and Information Brokerage in the Career of Don Giovanni de' Medici, in: ibidem, s. 81–96.

²³ Např. Martin Pozsgai, Die Gesandten am französischen Hof als Kunstagenten. Daniel Cronström aus Schweden und Ernst Ludwig Carl aus Brandenburg-Ansbach, in: Mark Häberlein – Christoff Jeggle (edd.), *Materielle Grundlagen der Diplomatie*, Konstanz 2013, s. 175–192, Diana Carrió-Invernizzi, Manuel de Lira. Spanish Ambassador to The Hague (1671–1678). The home of the ambassador and his role as agent of artists and art collectors, in: Diana Carrió-Invernizzi (ed.), *Embajadores culturales*, Madrid 2016, s. 205–235.

²⁴ Lisa Beaven, Cardinal Camillo Massimo as Art Agent of the Altieri, in: Lisa Beaven (ed.), *Art and Identity in Early Modern Rome*, Aldershot 2008, s. 171–187.

²⁵ Např. Virginie Spenlé, Der Monarch, seine Agenten und Experten. Institutionelle Mechanismen des Kunstkaufes unter August II. und August III, in: Barbara Marx (ed.), *Kunst und Repräsentation am Dresdner Hof*, München 2005, s. 228–260, Valentina Ricca, Gli agenti di Francesco I e gli acquisti di opere d'arte, in: Sonia Cavicchioli (ed.), *Il principe e le cose*, Bologna 2010, s. 17–33. V souvislosti se starším obdobím např. o Korvínovi, srov. Louis Alexander Waldman, Commissioning art in Florence for Matthias Corvinus. The painter and agent Alexander Formoser and his sons, Jacopo and Raffaello del Tedesco, in: Péter Farbaky – Louis A. Waldman (edd.), *Italy and Hungary*, Milan 2011, s. 427–501, naopak v úplném závěru raného novověku např. Ewa Manikowska, Acquiring paintings for the Polish court. King Stanislaw August (1764–1795) and his agents, in: Dries Lyna – Filip Vermeylen – Hans Vlieghe (edd.), *Studies in European urban history (1100–1800) 20, Art auctions and dealers*, 2009, s. 109–125. Odkazy na další literaturu obsahuje následující kapitola.

²⁶ Tomáš Parma, „Vi fui a farle riverenza a nome di Vostra Signoria Illustrissima“. Franz Kardinal von Dietrichstein und seine römischen Agenten. Bedeutungsfelder der Repräsentation eines abwesenden Kardinals und Bischofs am päpstlichen Hof, in: Mark Hengerer (Hg.), *Abwesenheit beobachten. Zu Kommunikation auf Distanz in der Frühen Neuzeit*, Berlin – Münster 2013, s. 147–155.

Několik dalších příkladů domácího historického bádání nabídne také následující kapitola, v níž se podíváme blíže na agentskou síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu, její smysl, fungování a představitele optikou výše vznesených otázek a pokusíme se také charakterizovat místo a roli Wentzelsberga v této síti.

1. Biskup a jeho síť agentů – obchodníků – spolupracovníků

Biskup Karel si již během prvních let svého episkopátu vytvořil poměrně rozsáhlou síť spolupracovníků, jejichž služeb využíval k naplnění nejrůznějších záměrů a požadavků hmotné i nehmotné povahy. Doposud studované prameny navíc naznačují, že kontakt s některými těmito jedinci Castelcorn udržoval již před svým olomouckým obdobím, tedy ještě jakožto salcburský kapitulní děkan, aniž by zatím byla známa povaha jejich předchozí spolupráce či způsob jejího navázání, což samo o sobě představuje jedno z desiderat dalšího výzkumu.²⁷ Hlavní pramen této práce, tedy korespondence,²⁸ odhaluje téměř okolo dvou desítek více či méně intenzivně aktivních „agentů“,²⁹ přičemž v případě skutečně zevrubného výzkumu se zahrnutím i jednorázových spoluprací by tento seznam pravděpodobně ještě narostl.

Mnohá jména těchto osob jsou známa již z Peřinkových či Breitenbacherových prací, většinou ve formě stručných zmínek, marginálně na ně narazíme také v novějších i recentních umělecko-historických pracích,³⁰ jež se věnují tématům, spojeným s osobností a dobou biskupa Karla. První průkopnickou sondou, která se věnovala výhradně těmto „mužům v pozadí“ a

²⁷ Zmínit lze například kremžského obchodníka Bartholomäa Eggartnera, bolzanského Karla Forstlehnera či biskupova pozdějšího římského kuriálního agenta Giovanniho Petigniera. Jejich jména nalezneme v tituláři z prostředí Castelcornovy kanceláře (ZAO, AO 299, fol. 248–249, 252–253). U již zesnulých korespondentů (a tudíž nepotřebných kontaktů) je vždy vyznačen křížek, přičemž úmrtí posledních takto označených osob jsou datována do roku 1664, titulář tak zřejmě po tomto datu již nebyl aktualizován a odráží tedy (alespoň část) biskupovy komunikační sítě ještě před jeho olomouckým episkopátem.

²⁸ Uložena v olomoucké pobočce Zemského archivu Opava, Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc 1141-1961, Díl II. (nelistinná část), sv. 1., inv. č. 521-599 (výběr z kartonů 68–175), *Přijata a odeslaná korespondence (koncepty) biskupa Karla II. Z Lichtensteinu-Castelcornu*. Dále Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc 1141-1961, Díl II. (nelistinná část), sv. 1., inv. č. 600-636 (výběr z kartonů 176–209), *Korespondence biskupských úředníků*.

²⁹ Srov. seznam agentů a míst jejich působení v příloze č. 2 této práce.

³⁰ Např. Antonín Breitenbacher, K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci* 41-42, 1929, s. 244–290, František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže II/1–2* (Dějiny let 1619–1695), Kroměříž 1947, obzvl. s. 942–943. Nověji např. Radmila Pavlíčková, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelcornu 1664–1695*, Olomouc 2001. Dále eadem, Der Olmützer Bischof Karl von Liechtenstein-Castelcorn und seine Baustrategie: zum Mäzenatentum der kirchlichen Aristokratie in der Barockzeit, *Acta historiae artium* 47, 2006, s. 129–138, o Petignierovi (v souvislosti s grafickými alby) či např. Wentzelsbergovi a dalších agentech ve Vídni se zmiňuje i Radka Miltová, *Mezi zalíbením a zavržením. Recepte Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*, Brno 2009, s. 83, 91, 118, případně též Lubomír Slavíček, [...] dieweilen meine Curiosität meistens in Mallerrey bestehen. Die Sammlungen des Olmützer Bischofs Karl Graf von Liechtenstein-Castelcorn (1623–1695), in: Gerhard Ammerer – Ingonda Hanneschläger – Jan Paul Niederkorn – Wolfgang Wüst (edd.), *Höfe und Residenzen geistlicher Fürsten. Strukturen, Regionen und Salzburgs Beispiel in Mittelalter und Neuzeit*, Ostfildern 2010, s. 191–204.

upozornila na význam jejich práce pro biskupa, byla v polovině osmdesátých let studie Miloše Kouřila, jenž se pokusil na relativně skromném prostoru představit oblasti aktivit a úkolů některých z nich.³¹ Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, tuzemská historiografie barokního sběratelství a mecenátu od té doby prošla značným vývojem a rozvojem, studium obvykle rozmanité a mnohvrstevnaté funkce agentů barokních aristokratů jako takových však v našem prostředí doposud zaměstnávalo spíše historiky, a to zejména z hlediska zkoumání raně novověkých diplomatických praktik, informačních a komunikačních sítí a podobně.³²

I když co do kvantity je podíl uměleckých záležitostí a úkolů spojených s touto oblastí v činnosti agentů (vztaženo i na případ biskupa Castelcorny) obvykle spíše marginální, přece jen tvoří součást zajímavé mozaiky poznání o biskupovi a jeho episkopátu a agenti (k nimž by bylo lákavé připojit onen přívlastek „umělečtí“, ale hned z několika důvodů je zřejmě lepší se tohoto pojmu v našem případě vyvarovat) si tak zaslouží přiměřené pozornosti. Proto se v nedávné době právě na Castelcornovy agenty zaměřilo několik textů, kladoucích si za cíl alespoň o něco podrobněji zmapovat účely a fungování agentské sítě, ve druhém plánu snad i podnítit další výzkum tohoto fenoménu v případě jiných světských, ale zejména církevních aristokratů v našem prostředí.

V první studii Jana Zapletalová blíže představila pro historiky umění jednu ze zřejmě nejatraktivnějších postav této sítě (a jeho roli v ní), biskupova římského kuriálního

³¹ Miloš Kouřil, Biskupa Karla Liechtenštejna rádci a zpravodajci, in: Jan Bistřícký (ed.), *Historická Olomouc a její současné problémy* 5, Olomouc 1985, s. 111–116.

³² Z období poslední dekády lze zmínit např. práce Tomáš Parma, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kúrii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011. Přímou kardinálovými římskými agenty a jejich reprezentační roli se zabývá studie ve sborníku, věnovaném raně novověké komunikaci na dálku, srov. idem, „Vi fui a farle riverenza a nome di Vostra Signoria Illustrissima“ Franz Kardinal von Dietrichstein und seine römischen Agenten. Bedeutungsfelder der Repräsentation eines abwesenden Kardinals und Bischofs am päpstlichen Hof, in: Mark Hengerer (Hg.), *Abwesenheit beobachten. Zu Kommunikation auf Distanz in der Frühen Neuzeit*, Berlin – Münster 2013, s. 147–155. Další práce se věnují především agentům aristokratů ve světské sféře, např. Jiří Hrbek, Hledat a nalézat. Barokní Valdštejnové a jejich informační síť, *Theatrum historiae* 6, 2011, č. 9, s. 313–331; Lenka Maršálková, Hrabě Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti ve 20. letech 18. století, in: *Historie 2008. Sborník prací ze 14. celostátní studentské vědecké konference konané dne 5. + 6. března 2009 v Hradci Králové*, Ústí nad Orlicí 2009, s. 103–125; Eadem, Urozený příbuzný versus profesionální agent. Sonda do komunikační praxe milánského guvernéra Jeronýma Colloreda ve 20. letech 18. století, *Východočeský sborník historický* 21, 2012, s. 197–222; Michaela Buriánková, Pražský agent hraběte Ferdinanda Jana Verduga v druhé půli 17. století, *Historica Olomucensia* 41, 2012, s. 171–192.

agenta Giovanniho Petigniera (+1696),³³ jenž kromě právně-diplomaticky orientovaného jádra své služby biskupovi zasílal také grafická alba, sloužící posléze jako inspirační zdroj pro některé biskupovy realizace, ale také zprostředkoval objednávku obrazu předního římského malíře Luigiho Garziho (1638–1721) pro piaristický kostel ve Staré Vodě.³⁴ Druhým počinem je pak dvojice textů,³⁵ z jejichž poznatků do značné míry vychází tato kapitola práce, jež se věnují právě globálnějšímu představení Castelcornovy agentské sítě, rozprostřené mezi Moravou a Itálií a základnímu představení uzlových bodů této sítě formou medailonů jednotlivých agentů, ve druhé části pak představením biskupova životního stylu, jehož nároky a požadavky byly do značné míry saturovány právě skrze zboží, obstarané dotyčnými agenty.

Následující kapitola se tedy pokusí stručně představit základní rysy biskupovy sítě agentů, její účel, fungování, postihnout jakýsi „profesní profil“ jednotlivých agentů, jednoduše vytvořit určitý rámeček, do něhož pak bude možno lépe zasadit a pochopit roli klíčové postavy této práce, vídeňských agentů Johanna Kuniberta von Wentzelsberg (1614–1683). Samostatný oddíl kapitoly pak bude tvořit prostředí vídeňského dvora, kde se v průběhu biskupova episkopátu pohybovalo hned několik osob, jež je možno označit za jeho agenty.

1.1 Pojem „agent“

Pokusme se nejprve vyrovnat se zvoleným pojmem „agent“. Jistě by bylo možno namítnout, že při tak širokém spektru osob (co do profese, délky a intenzity spolupráce, typu

³³ Jana Zapletalová: (Art) Agents: Giovanni Petignier and the Network of Agents of the Olomouc Bishop Karl von Lichtenstein-Castelcorneo, *Umění* 65, č. 4, s. 347–362.

³⁴ Podrobněji eadem, Obraz římského malíře Luigiho Garziho pro kostel ve Staré Vodě, *Opuscula historiae artium* 65, č. 1, s. 56–63.

³⁵ Jedná se o dvě již v úvodu zmíněné dosud nepublikované kapitoly s pracovním názvem, vzniklé v rámci projektu NAKI II „*Za chrám, město a vlast. Biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu uprostřed barokní Evropy*“, jež tvoří součást připravovaného prvního svazku kolektivní monografie s pracovním názvem *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu: Olomoucký biskup a duchovní aristokrat střední Evropy*. Srov. Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu* [rukopis práce], dále tytéž, *Luxusní zboží z dovozu, aneb biskupův šatník, drogistické potřeby, lahůdky a další nezbytnosti barokního šlechtice* [rukopis práce]. Vzhledem k tomu, že zmíněné texty nebyly dosud publikovány, citované strany odpovídají stránkování v jejich rukopisu.

úkolů apod.), zahrnutých do biskupovy agentské sítě, je sporné užívat nějakého jednotného označení. Chápeme-li však slovo agent ve smyslu v podstatě etymologickém, tedy jako „konatele“ či „vykonavatele“ (zde z pověření jemu nadřízené osoby), pak je snad možné (i pro zjednodušení a přehlednost textu) pro naše účely vztáhnout toto označení na celou zkoumanou skupinu.

Budoucí výzkum možná navrhne nějakou vhodnější terminologii, ve své dosavadní práci jsem však dosud narážela na jisté limity, jak se s vhodným pojmenováním pro konkrétní „typy“ biskupových agentů vypořádat. Je faktem, že mezi členy této sítě nalezneme osoby (např. Petignier, Wentzelsberg, Seyerlle), které definici agenta coby dlouhodobého spolupracovníka, řešícího nejrůznější biskupovy požadavky, odpovídají do větší míry, než například obchodníci s látkami či vínem, jejichž dodávky zboží byly spíše stereotypního charakteru.

Na druhou stranu vyvstává otázka, zda lze některé obchodníky, kteří pro biskupa pracovali dlouhodobě, příležitostně obstarali díky svým kontaktům i jiné zboží, než obvykle dodávané komodity a někteří z nich (či jejich příbuzní) byli dokonce za své služby revanšováni nepeněžní odměnou, označit skutečně pouze pojmem „obchodník“, aniž by tím došlo k oploštěnému vystižení povahy jejich spolupráce s biskupem, potažmo jeho úředníky.³⁶

Stejně tak vyvstává otázka, jakým jiným zastřešujícím pojmem charakterizovat například právnické agenty či duchovní, kteří pro biskupa nárazově vykonávali služby, charakterizovatelné jako služby „agentské“.³⁷ Proto tato práce, podobně jako citovaná kapitola knihy, z jejíhož výzkumu do značné míry vychází, užívá pojem agent v širokém slova smyslu,

³⁶ Lze zmínit např. kupce a purkrabího městečka Kremže, Bartholomäa Eggartnera, který biskupovi po celé čtvrtstoletí zajišťoval, ale také dočasně uskladňoval víno a působil jako prostředník při dopravě zboží z jiných center, či bolzanského obchodníka a správce castelcornovského hradu Karla Forstlehnera, který biskupovi zajišťoval víno, ale také sazenice a štěpy. Zajímavým případem je pak také Eliseo Giorgio, obchodník pravděpodobně italského původu usazený v Brně, jehož bratr se ucházel o kanovnický post v brněnské kapitule a jenž dle Giorgia získal císařský příslib podpory právě díky intervenci biskupa, srov. Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 13–15.

³⁷ Např. František Ignác Miller či Petr Reharment, kteří budou blíže představeni níže.

pro charakterizování této rozmanité množiny osob, jíž jsme se rozhodli definovat jako cíleně a účelně fungující síť.

Historiografie, především zahraniční, která nastínila a rozpracovala trend výzkumu agentů barokní aristokracie, definuje v zásadě reciproční vztah patrona a agenta, kde agent může kromě své prospěšnosti svému patronovi figurovat také svým způsobem jako jeho klient, jemuž z této spolupráce plynou (kromě finanční odměny) i další výhody, jak ostatně uvidíme i v případě Castelcornových agentů. Podstatná je rovněž poznámka, částečně vyplývající z právě řečeného, že pozici raně novověkého agenta nelze chápat jako profesi, ale spíše jako funkci.³⁸ Agenti tak měli svá běžná povolání, nad jejichž rámec vykonávali službu pro svého patrona (či více patronů), přičemž náplň této služby mohla s jejich profesí více či méně souviset. Uvedenou charakteristiku lze vztáhnout i na jednotlivé příslušníky skupiny agentů biskupa Karla.

Obecně pojem agent zahrnoval velmi širokou škálu činností a úkolů dle požadavků daného šlechtice. Někteří agenti byli vybíráni převážně pro úlohy diplomaticko-politické či zpravodajské povahy,³⁹ jsou doloženy i případy agentů vyloženě uměleckých, kteří se specializovali převážně na nákup či objednávky uměleckých děl či angažování umělců do záměrů svých patronů.⁴⁰ Zdá se však, že ve značné části případů v sobě činnost agenta spojovala

³⁸ Marika Koblusek, Introduction. Profiling the Early Modern Agent, in: Hans Cools – Marika Koblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006, s. 9–15.

³⁹ Srov. např. výše citované tuzemské studie.

⁴⁰ Tento fenomén jde pochopitelně napříč Evropou, lze zmínit např. studii věnovanou v Benátkách činným agentům saského kurfiřta a polského krále Augusta III. (1696-1763), srov. Katrin Wohlfarth, Die Gemäldewerbungen von August III. in Venedig. Die venezianischen Kunstagenten Antonio Maria Zanetti d. Ä. und Giovanni Pietro Minelli, in: Barbara Marx – Alexander Henning (edd.), *Venedig – Dresden. Begegnung zweier Kulturstädte*, Dresden 2010, s. 262–317. O agentech, zapojených do uměleckého provozu mezi Drážďanami a Benátkami dále v téže monografii obsáhla studie Barbara Marx, Diplomaten, Agenten, Abenteurer im Dienst der Künste. Kunstbeziehungen zwischen Dresden und Venedig, in: Barbara Marx – Alexander Henning (edd.), *Venedig – Dresden. Begegnung zweier Kulturstädte*, Dresden 2010, s. 10–67. Dále práce o agentech polského Vladislava IV. Vasy (1595-1648) v jižním Nizozemí srov. Ryszard Szmydki, Agents artistiques du prince de Pologne Ladislas Sigismond Vasa (1595-1648) aux Pays-Bas méridionaux, in: Henri Pauwels (ed.), *Liber memorialis Erik Duverger: bijdragen tot de kunstgeschiedenis van de Nederlanden*, Wetteren 2006, s. 357–373, případně pro anglické prostředí agenty hraběte Thomase Howarda z Arundelu (1586-1646), srov. David Howarth, Gli agenti d'arte e la formazione della collezione Arundel, *Quaderni storici* 41 (*Agenti mediatori nell'Europa moderna*), č. 122, sv. 2, s. 401–412. Zejména v benátském prostředí pak existovaly rodiny, které se přímo specializovaly na "umělecké poradenství" a samy se též věnovaly sběratelské činnosti, srov. Sibylle Backman, Kunstagenten oder Kaufleute? Die Firma Ott im Kunsthandel zwischen Oberdeutschland und Venedig (1550-1660), in: Klaus Bergdolt – Jochen Brüning (edd.), *Kunst und ihre Auftraggeber im 16. Jahrhundert*, Berlin 1997, s. 175–197.

skutečně rozmanité spektrum činností a úkolů. Pojdme si tedy nyní ve stručnosti ukázat, jak fungovala agentská síť biskupa Karla a kdo byli tito lidé, jež angažoval do svých služeb.

1.2 Rozmanitost agentské sítě

Pro biskupa, který většinu svého olomouckého episkopátu trávil na Moravě, plnili agenti a obchodníci řadu nejrůznějších úkolů. Škála poskytovaných služeb a dodávaného zboží byla skutečně široká, od právnícko-diplomatické agendy u kurie v Římě, zasílání informací, novinek a aktuálních trendů vídeňského dvora, přes obstarávání spotřebního zboží, luxusních potravin, vybavení interiéru, nákupy knih, hudebních nástrojů, kopií partitur dvorských skladatelů po zasílání grafických alb či koordinaci práce kopistů na vídeňském dvoře a zajišťování jejich zázemí.

Geograficky byla tato síť agentů rozprostřena, zjednodušeně řečeno, mezi Moravou, rakouskými zeměmi a oblastí Itálie [obr. č. 3]. Kromě paprskovitého schématu, kdy se veškeré komunikační nitky sbíhaly do Olomouce, potažmo Kroměříže, z ní vysvítá, že mnozí agenti byli v kontaktu navzájem, ať už z praktických důvodů (například přímá spolupráce vídeňských agentů či koordinace dopravy zboží mezi jednotlivými centry a podobně), ale v případě agentů, jejichž primárním zdrojem obživy byla kupecká živnost, pravděpodobně také za účelem udržování vlastních obchodních kontaktů.⁴¹

⁴¹ Písemný styk spolu udržovali například římský agent Petignier s benátským agentem Seyerllem, který přebíral z jihu putující balíčky, připojil k nim další obstarané zboží a vyřešil logistiku celé zásilky směrem do Vídně. Jindy zase sám žádal Petigniera, aby se poohlédl v Římě po poptávaném zboží, srov. AO 109, fol. 239–240 (1681-04-05).

1.3 Krátkodobé angažmá či letitá služba?

Přibližně dvě desítky mužů, kteří se během tří desítek let Castelcornova působení ve funkci olomouckého biskupa vyskytují v jeho korespondenci v souvislosti s výše uvedenými aktivitami, můžeme podle určitých kritérií rozčlenit do několika skupin. Lze rozlišovat například dle délky spolupráce. Záměrně v tomto případě asi není příliš vhodné příliš operovat s kategorií celkového počtu listů, neboť v tomto ohledu je úsudek pochopitelně limitován dochováním pramenů, což může veškeré soudy poněkud zkreslovat.

Nalezneme agenty, kteří se korespondencí pouze letmo mihnou v průběhu několika málo let, například obchodníky s látkami z oblasti Tridentstva,⁴² augsburgského kupce Zachariase Langa, který biskupovi zajistil dvoje luxusní závěsné kapesní hodinky,⁴³ či Paula Seimbla, měšťana a prokurátora v městečku Hall in Tirol,⁴⁴ ležícím na obchodní trase z výše zmíněného regionu, jenž koordinoval četné zásilky vína, zajišťované prokazatelně po více než dvě desítky let bolzanským agentem Karlem Forstlehnerem.⁴⁵

Činnost jiných agentů naopak evidujeme po dlouhá léta, některé spolupráce pokrývají (s většími či menšími výpadky v kontinuitě dochované korespondence) téměř celý Castelcornův episkopát. Na tomto místě lze zmínit například benátského agenta a obchodníka Adama Seyerlla, s nímž byl biskup v poměrně intenzivním kontaktu minimálně od roku 1666 až do agentovy smrti v roce 1685.⁴⁶ Dalším příkladem je již zmiňovaný Giovanni Petignier, kuriální agent, jehož služeb si biskup zřejmě považoval, neboť jich ve Věčném městě hojně využíval nejméně od roku 1666 až do své smrti roku 1695.⁴⁷

⁴² V první polovině devadesátých let Cosimo Marzani z Isery, Domenico Petrolí či Giulio Pizzini, srov. Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 20, 25–26.

⁴³ *Ibidem*, s. 19.

⁴⁴ Jiří Sehnal, Jakob Stainers Beziehung zur Kremsierer Musikkapelle in: *Jakob Stainer und seine Zeit*, Innsbruck 1984, s. 25.

⁴⁵ Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 27–28.

⁴⁶ Dosti čteně dochovaná korespondence jak přijatá, tak koncepty. Ve větším počtu např. kartony 70–100, 104–106, 108–112, 118, 146–157.

⁴⁷ Je dochováno 559 listů Petigniera biskupovi, 159 biskupových konceptů a 17 vyúčtování, srov. Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 25.

Rovněž vídeňští agenti obvykle pro biskupova pracovali více než jednu dekádu, u některých by pravděpodobně spolupráce trvala i nadále, nebýt jejich skonu, což je případ například notáře Andrey Antoniniho, jenž biskupovi zprostředkoval kontakty a zprávy o severoitalských umělcích, působících ve Vídni a informoval biskupa o stavu práce Filiberta Lucheseho a Giovanniho Pietra Tencally na zadaných zakázkách.⁴⁸ Rovněž Johann Kunibert von Wentzelsberg, ústřední postava této práce, pracoval pro biskupa téměř dvě desítky let až do své smrti na podzim roku 1683. Činnost jeho spolupracovníka, Johanna Philipa Berise, byla na počátku sedmdesátých let přerušena jeho diplomatickou misí jakožto vyslance k Vysoké Portě, během níž zemřel v Edirne na tropickou horečku.⁴⁹

Je příznačné, že po úmrtí těchto „dlouhodobých“ agentů biskup obvykle do jejich funkce neangažoval nikoho nového, kdo by přímo přejal jejich kompetence a úkoly. Po skonu Adama Seyerlla již z Benátek biskup soustavně neobjednává zboží (a už vůbec ne v takovém objemu jako v předchozích letech, což vede k poměrně lákavé a nikoliv nepravděpodobné domněnce, že biskup možná v pokročilejším věku postupně upouštěl od svých dosavadních vysokých nároků na reprezentativní životní styl), poptávku po textiliích na počátku devadesátých let uspokojovali obchodníci z Tridentska (Marzani, Petroli, lékař Pizzini), kteří byli schopni dodávat látky i z metropole na laguně. Seyerlllovi dědicové sice biskupovi do budoucna nabídli své věrné služby, o další soustavnější spolupráci však kromě dokončení již rozjednaných objednávek zatím nemáme žádné doklady.⁵⁰ Podobně po úmrtí Wenzelsberga na podzim roku 1683 v korespondenci nenalezneme žádné pokračovatele s podobně rozmanitou náplní činnosti. Když v roce 1672 zemřel Ehrenreich Harrer, biskupův agent u říšské dvorní rady (jehož co do kvantity nejvýraznější úlohou bylo zajišťování císařských pasů na přepravu

⁴⁸ Podrobně Jana Zapletalová *ibidem*, s. 9–11.

⁴⁹ AO 85, fol. 120–121 (E. Harrer, 1671-09-13).

⁵⁰ AO 121, fol. 253–254 (1685-12-01) – obsahuje informaci, že Adam předečirem zemřel; dále *ibidem*, fol. 324–325 (1685-12-15), dodávka již objednaného vína a příslušný seznam a vyúčtování, AO 122, fol. 304 (1685-12-14).

vína), byl o tuto zřejmě lukrativní funkci poměrně zájem, o čemž svědčí supliky zájemců, ucházejících se o uvolněný post. Biskup nicméně všechny žádost zamítl s tím, že nyní již agenta u říšské dvorní rady nepotřebuje.⁵¹

Na základě těchto zjištění je možné pozici agenta ve službách biskupa Castelcorna chápat do jisté míry spíše jako účelovou spolupráci s konkrétními osobami, než jako pevně určený post, který je třeba kontinuálně obsazovat. To koneckonců odpovídá i charakteristice postu agenta tohoto typu, jak jej studuje současná historiografie, ve smyslu funkce, nikoliv profese, jak již bylo předestřeno výše.

1.4 Místa působení, úkoly, kariéry

Jedním z dalších úhlů pohledu, z něhož lze nahlížet celou síť agentů, jsou kariérní profily daných agentů, lokality jejich působení, frekvence a typ jejich služeb. Vzájemná kombinace těchto faktorů pak umožňuje zamyslet se nad významem a účelem celé sítě pro olomouckého biskupa.

Uzlovým bodem celé sítě byla pochopitelně Vídeň, jíž bude věnována samostatná podrobnější pasáž. Tamní agenti působící na dvoře jednak plnili vlastní úkoly, jednak zajišťovali logistiku většiny zasílaného zboží z jihu směrem na Moravu. Dalšími klíčovými centry byly Benátky a Řím.

Z Benátek, představujících jedno z předních center obchodu, si biskup prostřednictvím obchodníka německého původu, Adama Seyerlla, nechával zasílat především luxusní potraviny, drogistické zboží, textilní výrobky, umělecko-řemeslné výrobky jako například zrcadla, interiérové vybavení (orientální koberce apod.), ale také hudební nástroje.⁵² Seyerlle

⁵¹ Srov. Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 16. Biskupovo vyjádření v konceptu AO 150, inv. č. 561, fol. 12 (1672-01-17).

⁵² Podrobněji Seyerllův medailonek, srov. ibidem, s. 28–30.

biskupovi dále zprostředkovával kontakty na novelisty, tedy agenty zaměřující se vyloženě na zpravodajské služby, i když jejich korespondence či relace nejsou soustavněji dochovány či dosud známy.⁵³

Řím jakožto centrum katolického světa a církevní hierarchie byl pro biskupa dalším zásadním bodem celé sítě. Zároveň ale pro zaalpskou aristokracii představoval v dané době jeden z hlavních inspiračních zdrojů, co se týče aktuálních trendů v umění a architektuře, vkusu a životního stylu obecně.⁵⁴ Zde je v podstatě téměř od začátku Castelcornova episkopátu doložen již vícekrát zmíněný Giovanni Petignier, Francouz, který původně působil jako hofmistr nejprve bratří Lambergů na kavalírské cestě po Evropě (jejíž podstatnou část tvořil pobyt právě v Itálii a Římě), později blíže neurčeného mladého Lichtensteina, jak jej eviduje kontakt v biskupově tituláři.⁵⁵ Snad právě touto cestou se biskup dostal k muži, dobře obeznámenému s italským prostředím, který pro něj jednak zajišťoval služby agenta u kurie a plnil funkci informátora,⁵⁶ ale také přes Benátky a tamního agenta Seyerlla posílal oděvy, módní doplňky či kosmetiku a především, což je pro umělecko-historické bádání informačně nejhodnotnějším faktem, biskupovi zasílal knihy a grafická alba, zachycující převážně římské paláce a jejich uměleckou výzdobu, která pak posloužila jako inspirační zdroj při biskupem iniciovaných uměleckých realizacích.⁵⁷ V polovině osmdesátých let pak Petignier zajistil u

⁵³ Minimálně v pramenném korpusu, vztahujícím se ke Castelcornovi. Je dochováno např. list s účtem od novelisty Quorliho, kterého Seyerlle několikrát zmiňuje, srov. AO 69, fol. 30 (G. Quorli, 1665-01-23). V Seyerlleho listech se objevují dále i novelisté Paulo Angeletti či duchovní Giovanni Benedetto Negrifoni. Absence dalších dokladů vzájemné komunikace může být teoreticky do jisté míry dána též přítomností informací důvěrné povahy. Služeb novelisty využíval biskup po určitou dobu i v Augsburgu, zde je doložena komunikace s jistým Jeremiasem Schifflem, srov. např. AO 70, fol. 419–420 (1665-12-26) či AO 177, fol. 370–371 (1665-04-19).

⁵⁴ O posledně jmenovaném např. Renata Ago, *Il gusto delle cose. Una storia degli oggetti nella Roma del Seicento*, Roma 2006.

⁵⁵ Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 24.

⁵⁶ Podrobněji o těchto aktivitách ibidem, s. 25.

⁵⁷ Petignierem zasláné album s grafikami Villy Doria Paphilj se stalo inspirační předlohou pro sochy kolonády kroměřížského Libosadu, jako první formuloval tento názor Vilém Jůza, K otázce ideového konceptu Květné zahrady v Kroměříži a k časné tvorbě Michala Zůrna, *Památky a příroda* 15, č. 8, 1990, s. 458–465, aktuálně Petra Hečková, Ke grafickým předlohám sochařské výzdoby kroměřížského Libosadu, *Opuscula historiae atrium* 66, 2017. Detailně o roli Petigniera a nákupu alb srov. Jana Zapletalová: (Art) Agents, s. 11–14. O grafických předlohách sochařské výdoby kolonády také Lenka Křesadlová – Martin Pavlíček – Milan Togner – Ondřej Zatloukal, Květná zahrada, in: Ladislav Daniel – Marek Perůtka – Milan Togner (edd.), *Aricibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009, s. 137-138, také Radka Miltová, *Mezi zalíbením a zavržením*, s. 116-119.

římského malíře Luigiho Garziho objednávku hlavního oltářního obrazu pro chrám sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě.⁵⁸ Je jediným biskupovým agentem, u něhož je pramenně doložen fixní plat ve výši 144 stříbrných ročně, naopak ovšem postrádáme informaci, co bylo jeho primárním povoláním.⁵⁹ V případě Petigniera jsou nicméně velmi dobře dochována vyúčtování a také pravidelné relace o dění v Římě.⁶⁰

Další body agentské sítě pak tvoří obchodní centra na Moravě, v Dolních Rakousích a Tyrolsku. V nich působili především agenti-obchodníci, ale bylo by zkreslující omezit již tak výběrový výčet pouze na ně. V Brně a následně i v jiných městech monarchie korespondence zachycuje v průběhu tří desítek let Elisea Giorgia, zřejmě italského obchodníka usazeného na Moravě, zajišťujícího především luxusní pochutiny. V dolnorakouské Křemži po dlouhá léta biskupovi přebíral a uskladňoval zásoby vína, ale také další zboží z jiných obchodních center tamní obchodník a rychtář Bartholomäus Eggartner. V oblasti Tyrolska lze zmínit bolzanského spolupracovníka Karla Forstlehnera. Ten biskupovi zajišťoval v koordinaci s výše zmíněným Harrerem a jeho císařskými pasy import vína, ale také pestrý sortiment do biskupských zahrad a sadů.⁶¹ Také Forstlehner tuto činnost provozoval pouze doplňkově, povoláním byl podle všeho obchodník, zastával však také funkci pukrabího hradu Karneid u Bolzana, jenž patřil jedné z větví rodiny Liechtenstein-Castelcorno.⁶²

Další skupinu agentů tvoří muži, kteří nejsou po celou dobu svých služeb (i vzhledem ke své kariérní dráze) vázání pouze na jedno místo. Pestrou mozaiku profesí biskupových agentů rozšiřují právníci agenti, mezi něž lze zařadit doktory práv Johana Adolpha von der Ketten a Johanna Bernarda Mayera (později užívajícího predikát von Mayerswald). Druhý

⁵⁸ Podrobně Jana Zapletalová, Obraz římského malíře Luigiho Garziho pro kostel ve Staré Vodě, *Opuscula historiae artium* 55, 2016, s. 56–63.

⁵⁹ Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 24.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 25.

⁶¹ Blíže o jednotlivých štěpech, rostlinách a sazenicích Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Luxusní zboží*, s. 12–13.

⁶² Blíže Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 13–14.

jmenovaný působil nejprve v Brně, poté ve Vídni, od osmdesátých let pak přímo jako biskupský notář v Kroměříži a Olomouci. Oba právníci jsou významně spojeni s biskupovým nákupem a především následným právním sporem ve věci obrazové sbírky bratří Bernarda a Franze Imstenraedtů v 70. letech.⁶³

Dále lze mezi agenty nalézt duchovní, kteří působili v této roli spíše příležitostně. Prvním z nich je brněnský kanovník František Ignác Miller, který na počátku sedmdesátých let jako hofmistr absolvoval kavalírskou cestu s biskupovým synovcem Františkem Karlem z Lichtensteinu-Castelcornu (1648–1723).⁶⁴ Později vyřizoval pro biskupa četné záležitosti v rámci církevní a diecézní administrativy a především pro něj zajišťoval nákupy knih.⁶⁵ Biskup s ním však také zjevně příležitostně probíral zájmy umění a nejméně dvakrát jej také požádal o doporučení umělce pro své stavebně-dekorační záměry v Kroměříži.⁶⁶ Druhou postavou je Petr Reharmont, olomoucký farář, doktor práv, pozdější kanovník a mikulovský probošt, zběhlý ve věcech umění a knihovnictví, s nímž obě oblasti zájmu biskup, soudě dle dochovaných listů, probíral. Reharmont byl také ke konci Castelcornova episkopátu pověřen několika cestami do Říma (*visitatio ad limina*), kde kromě církevních záležitostí navázal kontakt s malířem Luigim Garzim, který mu doporučil dalšího (dosud neidentifikovaného) umělce, jenž měl zájem vstoupit do biskupových služeb.⁶⁷

1.5 Agenti na vídeňském dvoře

Specifické prostředí pak představuje, jak již bylo naznačeno, vídeňský dvůr a na něm působící skupina agentů. Vídeň, hlavní město monarchie, a tamní císařský dvůr představovaly

⁶³ Podrobně Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, archivní studie, druhá část, Kroměříž 1927*, s. 9–91. Prameny k celé záležitosti, včetně zplnomocňujících listin pro agenty, především AO 174.

⁶⁴ Italsky psaná korespondence adresovaná biskupovi z tohoto období v kartonech AO 80, 81, 82, 86.

⁶⁵ Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 23.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 26–27.

epicentrum veškerého dění. Vazba na Vídeň byla z českých zemí určující zejména pro Moravu a zdejší rody, fixované na metropoli na Dunaji jak po stránce kulturní identity, tak kariérního uplatnění (převážně ve dvorských úradech).⁶⁸ Olomoucký biskup jakožto duchovní kníže sice představuje poněkud specifický případ, neboť po většinu času dlel ve své diecézi a na dvoře nebyl fyzicky přítomen, o to důležitější však byla právě korespondenční a informační vazba na toto prostředí. V košaté komunikační síti biskupa Karla tedy nalezneme mnohé nitky, sbíhající se právě do Vídně, ať už se jedná o přímý kontakt s aristokraty, působícími ve dvorských, eventuelně zemských úradech, vídeňským arcibiskupem, papežským nunciem či komunikaci s dvorskými úřady jako takovými či císařem samotným.⁶⁹

Biskup však kromě kontaktů s osobami na společenském žebříčku jemu rovnými či ještě výše postavenými udržoval čilý písemný styk právě se skupinou svých agentů, která jej měla, s nadsázkou řečeno, udržovat v obraze, zastupovat jej, vyřizovat různé úkoly a úkony, obstarávat nejrůznější zboží, například umělecko-řemeslné povahy, přejímat a dále odesílat příchozí poštu či balíčky z jihu, zásobovat biskupa novinkami z politického, kulturního i společenského dění a v neposlední řadě, což je pro nás obzvláště podstatné, v roli jakýchsi prostředníků pomáhat biskupovi realizovat jeho záměry v oblasti umění – vyhledávat vhodné umělce, zprostředkovávat kontakty, zjišťovat aktuální trendy, zajišťovat po provozní stránce činnost kopistů (materiálově, finančně, organizačně atd.).

⁶⁸ K tématu blíže např. Tomáš Knoz, Barokní Morava mezi Čechií a Vídní. Šlechtici a jejich sídla. Umělci a jejich díla, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24. – 27. září 2001*, Praha 2004, s. 349–361. Studie se zabývá vazbami světské šlechty v období let 1620–1740, ale teze lze podle všeho vztáhnout i na aristokracii duchovní, jak ostatně výstižně ilustruje případě právě biskupa Karla.

⁶⁹ Z předních zemských úředníků lze například dlouholetou písemnou komunikaci (dochovanou v již citovaném korpusu korespondence) s Antonínem Františkem Collalto (1630–1696). Biskupovu komunikační síť, která se během tří desítek let jeho episkopátu rozrostla na plejádu několika stovek pravidelných korespondentů (při zahrnutí jednorázové korespondence se pak jedná o téměř dva tisíce osob) pak rámcově představí kapitola Věry Slavíkové v citovaném prvním svazku již zmiňované monografie *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu: Olomoucký biskup a duchovní aristokrat střední Evropy*.

Každý z pěti agentů, jejichž doba působení se nám protíná ve druhé polovině šedesátých a na počátku sedmdesátých let (tedy do doby Castelcornových „nejaktivnějších“ let), měl co do povahy svěřovaných úkolů určité pole působnosti. Příznačné je, že každý z nich zastával určitý dvorský úřad. Jednalo se tedy o osoby do značné míry integrované do dvorského prostředí, pravděpodobně s patřičnými kontakty a potřebnou erudicí, které spolu navíc byly v podstatě v každodenním kontaktu.

Agentem, kterého s uměleckými záležitostmi nelze takřka vůbec spojovat, je Ehrenreich Harrer (+1672), jenž od poloviny padesátých let působil jako agent říšské dvorní rady.⁷⁰ Biskupovi zprostředkoval zejména informace o politických novinkách, o dění na dvoře a tamních úřadech, důležitou složku jeho činnosti pak představovala již zmíněná agenda stran císařských vinných pasů.⁷¹

Andrea Antonini (1606 – po 1675) působil na dvoře jako notář a soudce.⁷² Vzhledem ke svému severoitalskému původu biskupovi zprostředkoval kontakty na některé ticinské umělce (z nichž mnohým obstarával právníkové záležitosti) či umělecké řemeslníky. Antonini se svým synem biskupa informoval o pokračující práci Filiberta Lucheseho na projektech a po jeho skonu také ovlivnil biskupův výběr nového architekta, tedy Giovanniho Pietra Tencallu.⁷³

Druhým agentem italského původu byl Alfonso Zeffiri, povoláním císařský garderobiér,⁷⁴ který se angažoval zejména ve věcech umění – je spojen s obdobím angažmá malíře Filippa Abbiatiho, počátkem sedmdesátých let biskupovi doporučil několik umělců.⁷⁵

⁷⁰ Doložen min. od roku 1652, srov. výpis z akt říšské dvorní rady (Die Akten des Kaiserlichen Reichshofrats), dostupné na <https://www.rhrdigital.de/q/ehrenreich/truncation/0/suche.html> [cit. 2018-05-30].

⁷¹ Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 15–16.

⁷² V biskupových službách doložen 1664–1675, srov. Jana Zapletalová *ibidem*, s. 9.

⁷³ Výčet jmen, o nichž biskupa informoval, však pokračuje dále – malíř Carpofofo Tencalla, štukatéři Barberini a Castelli, srov. *ibidem*, s. 10.

⁷⁴ V biskupových službách 1666–1679, *ibidem*, s. 33.

⁷⁵ *ibidem*, s. 33–34. Jednalo se o Franze Geffelse a bolognské malíře Giuseppa Bragalliho a jeho spolupracovníka Gerolama, jeho pracím (nástropní malbě) v českých zemích se věnoval Martin Mádl, Giuseppe Bragalli and Bolognese Ceiling Painting in the Czech Lands in the 17th Century, *Umění* 59, č. 5, 2011, s. 350–379.

Agentem, který zajišťoval finanční pozadí veškerých transakcí, zakázek a nákupů a který pomáhal zajišťovat organizaci práce kopistů v císařské obrazárně, byl zmiňovaný Johann Philipp Beris (+1671), doktor práv. Ten působil v císařských diplomatických službách dvakrát jako vyslanec v Osmanské říši (přičemž druhá cesta se mu stala osudnou),⁷⁶ během šedesátých let pak jako sekretář dvorské komory,⁷⁷ tedy hlavního úřadu zabývajícího se financemi.

A konečně, co do intenzity komunikace a rozmanitosti úkolů pak skupinu doplňuje Johann Cunibert von Wentzelsberg (+1683), dvorní *kvartýrmajstr*, čili ubytovatel císařského dvora, jehož kariéru a působení v biskupských službách podrobněji představí následující kapitoly. Než mu však věnujeme více pozornosti, pokusme se ještě zamyslet nad smyslem sítě jako takové pro biskupa, nad logikou jeho volby výše představených osob do struktury této sítě a nad tím, co působení v biskupových službách přinášelo (kromě finanční odměny) samotným agentům, jejichž roli jsme na začátku této kapitoly přisoudili i aspekt klientský.

1.6 Význam sítě z pohledu obou zúčastněných stran

Jak jsme doposud mohli vidět, agentská síť biskupa Karla zahrnovala osoby nejrůznějších profesí, působící v řadě center po různě dlouhou dobu, přičemž se jednalo o účelně pojatý a zorganizovaný celek, sloužící celé škále biskupových záměrů a požadavků. Castelcorn měl svými agenty a spolupracovníky podchycena základní centra (s nimiž byl kontakt také nejintenzivnější), která můžeme metaforicky navázat na jednotlivé významové roviny jeho episkopátu – Řím, představující duchovní a církevně-organizační aspekt jeho biskupské služby, Vídeň jako jeho spojnicí se světskou a císařskou mocí, integrující je mezi

⁷⁶ V letech 1662–1663 a v roce 1671, srov. Lenka Vintrová, *Diplomatická poselstva vysílaná z Vídně do Cařihradu od poloviny 17. do poloviny 18. století* (diplomová práce), Katedra historických věd FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2007, s. 20.

⁷⁷ Nejméně mezi lety 1660–1668, srov. Hansdieter Körbl, *Die Hofkammer und ihr ungetreuer Präsident. Eine Finanzbehörde zur Zeit Leopolds I.*, Böhlau 2009, s. 356.

aristokratické špičky habsburské monarchie a Benátky jako zdroj luxusního zboží,⁷⁸ naplňující jeho dobově podmíněné potřeby důstojně reprezentovat jak svůj biskupský úřad, tak vlastní urozené postavení patřičným životním stylem.

Vedle toho angažoval řadu obchodníků v menších centrech (Brno, Bolzano, Isera, Hall in Tyrol, Kremže), kteří dále uspokojovali jeho poptávku po rozličném zboží. Rozmanitou skupinu doplňovali i právníci, starající se o právníckou agendu biskupa jako zeměpána nejen u zemských úřadů či u dvora, ale též jako jeho zástupci v případech sporů, jak jsme viděli v případě komplikovaného nákupu Imstenraedtské sbírky. A konečně, plejádu agentů uzavírají duchovní z biskupovy diecéze (Miller, Reharment), kteří kromě církevních záležitostí biskupovi asistovali v naplňování jeho zájmů soukromých a reprezentativních zároveň – nakupovali knihy a konzultovali s ním záležitosti umění.

Bohužel zatím nevíme, jakým způsobem se biskup k těmto konkrétním lidem dostal, odkud získal kontakty, jak a kdy přesně byla tato spolupráce navázána, patřičné prameny k zodpovězení této otázky zkrátka buď neexistují nebo teprve čekají na své objevení. O tom, že některé z agentů znal biskup již před svým příchodem do Olomouce, svědčí jeho již zmiňovaný titulář, kde nalezneme např. Eggartnera či Petigniera, tehdy ještě v pozici hofmistra.

Podle všeho však výběr agentů nebyl náhodný, spíše se jednalo o promyšlenou volbu kompetentního člověka na správném místě. Není možno nepostřehnout jistý stupeň korelace mezi profesí (a nutně s tím souvisejícími kompetencemi a schopnostmi, případně kontakty) daného agenta a svěřovanými úkoly, jak se ještě pokusím blíže osvětlit právě v případě Wenzelsberga. Zároveň však ve spolupráci panovala jistá míra improvizace a volnosti – agentovi se prostě svěřilo, co bylo zrovna třeba vyřešit, ideálně prakticky a úsporně. Tak agenti

⁷⁸ Které (jak již bylo řečeno) zaslali ovšem také agenti z Vídně i Říma.

kooperují navzájem, řeší pestrou škálu úkolů, při cestě na místa, kde působí jiný agent, přijímají balíčky, doručují směnky a podobně.⁷⁹

Aktuální zahraniční historiografie se mimo jiné snaží zkoumat míru vlivu samotných agentů na záměry a rozhodování jejich patrona, respektive jak dalece byla práce agentů pouze o plnění konkrétních požadavků zadavatele nebo také o zapojení jejich vlastní iniciativy, úsudku, zkušeností a tipů,⁸⁰ přičemž tato otázka je legitimní i v případě biskupa Karla. V tomto ohledu je samozřejmě předčasné vyslovovat odvážnější závěry, zkoumaná korespondence však naznačuje, že biskup Karel⁸¹ pravděpodobně úplně neodpovídá poněkud stereotypní a zjednodušující představě ve všech oblastech nonšalantně se orientujícího muže, který přesně ví co chce a agenti jsou pouze prostředkem, jak danou věc (ať už se jedná o spotřební zboží či umělecké dílo) získat a dopravit k jeho rukám. Biskup samozřejmě v mnohých případech poptával konkrétní zboží či knižní titul atd., ale často podle všeho také spoléhal na úsudek, informace a schopnosti svých agentů jakožto lidí dobře znalých prostředí, v němž se pohybovali, a jeho možností.

Jak trefně ukázala Jana Zapletalová ve své studii o Petignierovi, když Castelcorn pověřuje v osmdesátých letech svého římského agenta zajištěním objednávky starovodského oltářního obrazu, nezazní požadavek angažovat konkrétního umělce, biskup pouze touží po předním římském malíři a je na Petignierovi, aby zjistil, kdo to je a získal jej do biskupových služeb.⁸² Podobně Reharmentova zpráva z Říma o Garziho doporučení pro malíře, „*který je prý virtuosem*“,⁸³ typicky neobsahuje žádné konkrétní jméno či bližší informace, zdá se, že podstatnější je důvěra v dobrou referenci a agentův úsudek. Absence jmen je v tomto ohledu

⁷⁹ Tak například Reharment při jedné ze svých cest do Říma doručuje peníze na nákup zrcadel a globů, setkává se s Luigim Garzim atd., srov. Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 127, Miller se v Benátkách setkává se Syerllem a předává mu směnku (AO 86, fol. 315–316 (1672-02-20) apod.

⁸⁰ Kromě již citovaných prací další odkazy na literaturu přehledně nabízí Jana Zapletalová, *(Art) Agents*, s. 2-3.

⁸¹ Je otázkou, zda pouze biskup Karel nebo jeho aristokratičtí současníci obecně.

⁸² *Ibidem*, s. 16–18.

⁸³ AO 131, fol. 242–243 (P. Reharment, 1690-03-03).

příznačná i pro Wenzelsbergova psaní nebo například pro biskupovu korespondenci s Millerem, v níž kanovníka žádá o doporučení a pomoc při shánění umělce (respektive uměleckého řemeslníka) pro výrobu zrcadel a osvětlení, zřejmě pro velkou jídelnu kroměřížské rezidence.⁸⁴ Ale také agenti sami často neváhali projevit vlastní iniciativu a ve své korespondenci biskupovi poskytnout cenné rady – ať už se jedná o tipy, jak správně pěstovat zasílané rostliny,⁸⁵ nebo nenápadné korekce biskupových představ o tom, jakou látku je vhodné použít na polstrování svatebního kočáru.⁸⁶

Co práce ve službách biskupa Castelcorna znamenala pro samotné agenty? Kromě určitého přivýdělnku, o jehož výši (kromě Petignierova případu) toho bohužel doposud příliš mnoho není známo, je třeba opět si uvědomit klientský rozměr agentské služby. Biskup své oddané agenty pochopitelně mohl odměňovat i jiným, než finančním způsobem, služba se mohla stát jakýmsi výtahem na kýženém postupu po společenském žebříčku.

Bylo by zkreslením situace domnívat se, že agenti pracovali výhradně pro jednoho patrona, korespondence naopak podhaluje skutečnost, že podobné služby poskytovali i dalším aristokratům,⁸⁷ případně jako svého příznivce a patrona nevnímali jen jednu osobu. U obchodníků je tento fakt poměrně logický a přirozený, nicméně například i Wenzelsberg v jednom ze svých listů hraběti Ferdinandovi Bonaventurovi z Harrachu⁸⁸ poněkud pateticky

⁸⁴ V konceptu biskup mimoděk prozrazuje již dřívější Millerovo doporučení, s nímž byl zřejmě spokojen, srov. AO 164, fol. 311 (koncept, 1694-10-03): „*Ich erinnere mich gutte dermassen was gestalten mier der selbeeinen gewissen Künstler so die perspective vnd tubi machen machen kann, recommendiert hat. Nuer vernimbelch daß selbig auch gewisse Spiegel oder Leuchte mache, die ein grosseß Zimmer illuminiern vnd genugsamb erleuchten.*“

⁸⁵ Srov. Podrobné informace Adama Seyerlla k pěstování dosny indické, AO 82, fol. 154–155 (1670-11-29): „[...] *in den andern befinden sich 50 Zepolli di fiori di Cana dindice die ich in meinen garden erbaue, die wollen ihr hochfürst. Gn. an einen truckhnen vnd warmen orth biß konfftigen Marzo behalten lassen, als dan die Jungen von den grossen weckhne, vnd konftig Marzo Pflanzen lassen, produziern sehr schene fiori.*“

⁸⁶ Wenzelsberg v šedesátých letech zajišťoval výrobu svatebního kočáru pro biskupova synovce Kryštofa Fiilpa. Listy z tohoto období jsou plné rad a tipů, jak bude představeno podrobněji níže. Tématu se věnovala Radmila Pavlíčková, Svatební vůz olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcorna svému synovci Kryštofu Filipovi roku 1668, *Střední Morava, kulturně historická revue* 10, 2000, s. 89–94.

⁸⁷ Např. Eggartner z Kremže zajišťovala dodávky vína samostatně i biskupových příbuzným – pravděpodobně jeho bratrovi Maxmiliánovi (1611–1676) (srov. AO 205, fol. 53 (B. Eggartner, 1668-02-03)) jeho syn později biskupovu synovci Františku Karlovi (1648-1706) (srov. ibidem, fol. 74–75 (A. Ch. Eggartner, 1688-05-13)).

⁸⁸ Hrabě Ferdinand Bonaventura z Harrachu (1636-1706), vysoký dvorský úředník a diplomat. Wenzelsbergově korespondenci s ním ještě bude věnován prostor v následující kapitole.

píše, že za „*veškeré své dosavadní štěstí nevděčí nikomu jinému, než Jeho hraběcí milosti*“⁸⁹ a dokonce jej v jednom ze starších listů ujišťuje, že by „*ve své službě [pro hraběte] obětoval vlastní krev*“.⁹⁰

V případě biskupových agentů skutečně u řady z nich (či dokonce jejich příbuzných) můžeme během let vnímat kariérní i společenský postup, který je možno vztáhnout do souvislosti právě s jejich službou biskupovi. Jedním z příkladů může být právník Johann Bernard Mayr, který byl v roce 1687 nobilitován, obdržel predikát „z Mayerswaldu“⁹¹ a až do konce Castelcornova episkopátu působil jako biskupský notář. Jeho syn Jiří Jindřich⁹² pak na počátku devadesátých let získal (s biskupovou podporou) post v kanovnické kapitule a biskup dokonce na Mayerovu prosbu zajistil slavnostní hostinu u příležitosti instalace jeho syna na kanovnický post.⁹³

Post nesídelního kanovníka v kroměřížské kapitule a následně i nobilitace byla zajištěna i Pietrovi Paolo Mazzucchimu z tridentského městečka Rovereto, člena spřátelené rodiny, který Castelcornovi zasílal kromě informací zejména lanýže.⁹⁴ Nápadný je také kariérní vzestup Petra Reharmona, který se po návratu z poslední cesty do Říma v roce 1694 stal proboštem kolegiátní kapituly sv. Václava v Mikulově, spadající v té době pod olomoucké biskupství.⁹⁵ Dochován je dále děkvný list brněnského obchodníka Elisea Giorgia s díky za „*intervence pánů patronů,*

⁸⁹ AVA, Familienarchiv Harrach, Ferdinand Bonaventura I., Korrespondenz nach Namen, Weiss – Wind (1666-1703), 314.7 *Wentzelsberg, von (1673-1684)*, fol. 7 (1683-10-28): „[...] *genueg wirdt sein, daß ich sage, daß ich mein bißhero genößenes glich niemandt andern alß Ewer hochgräff. Excel. zu danckhen habe [...]*“ (Plná citace uložení v seznamu pramenů na konci této práce).

⁹⁰ *Ibidem*, fol. 5 (1674-08-08): „[...] *ich aber versichere Eur E[xcellenz] das ich schon lengst das beste was ich habe deroselben consecirt habe, nemblichen das ich nichts anderes verlangte alß die occasion zu recontriren, mein bluedt in dero diensten aufzuopffern.*“

⁹¹ Do rytířského stavu, srov. Petr Mašek, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti I. A – M*, Praha 2008, s. 622.

⁹² Pozdější kapitulní děkan a sběratel, srov. Pavel Suchánek, Sběrka obrazů a grafik olomouckého kanovníka Jiřího Jindřicha z Mayerswaldu (1676–1747), *Opuscula historiae artium* F 51, 2007, s. 63–83.

⁹³ Podrobněji Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 21. Dopis s prosbou o potraviny srov. AO 142, fol. 33–34 (J. B. Mayer, 1694-07-12).

⁹⁴ Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 21-22.

⁹⁵ Listina vydaná biskupem, investující Reharmona na post probošta, srov. Diecézní archiv Biskupství brněnského, fond Kapitula Mikulov, inv. č. 618, Investitura Petra Reharmona (Kroměříž, 1694-09-30). Dostupné v digitalizované formě na http://monasterium.net/mom/CZ-DABB/KM/1694_IX_30/charter [cit. 2018-01-09].

obzvláště Vaší Milosti”, které jeho bratrovi zajistily císařský příslib podpory při snaze získat post kanovníka v Brně.⁹⁶ Také příbuzní agentů se rovněž nebáli aktivně poprosit o biskupovu podporu s odkazem na věrné služby svých blízkých.⁹⁷

Biskupova nepeněžní odměna tak mohla nabýt formy intervence či podpory při snaze získat určitý post či společenské postavení, ale mohla mít též formu majetkového polepšení. To je případ Wenzelsberga, jemuž byl v roce 1667, tedy uprostřed jeho velmi aktivního agentského období, propůjčen biskupský lenní statek Šlapanice u Brna.⁹⁸ Pojďme se nyní podrobně podívat na životní a profesní dráhu tohoto muže, jehož agentská činnost byla zřejmě ze všech nejpestřejší a nejrozmanitější. Pokusíme se poté na základě Wenzelsbergova profilu zamyslet nad tím, jaké kvality a kompetence musel mít agent angažovaný na vídeňském dvoře. Následně nás bude na základě rozboru dochované korespondence zaměstnávat otázka konkrétní náplně Wenzelsbergovy činnosti, zadané úkoly a jejich realizace a také zamyšlení se nad tím, jak velkou část jeho práce vlastně tvořily umělecké záležitosti.

⁹⁶ AO 113, fol. 166–167 (1682-11-22): „[...] *la promozione fatta dalla Ma[est]a Cesarea al Canonico di Bruna nel Mio Sig[no]r fratello Dom[enico] Giuseppe hum[ilissi]mo servitt[or]e della Ecc[elen]za Vos[tr]a pero inter[ce]ss[ion]e de Veri Sig[no]ri Patroni, partticular[men]te dalla Ecc[elen]za V[ost]ra [...]*“.

⁹⁷ V roce 1672, krátce po skonu svého manžela, se na biskupa obrátila vdova po Ehrenreichu Harrerovi, Polyxena Benignida Harrerová s prosbou o pomoc při zajištění studií jejich dvou synů, srov. Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 16.

⁹⁸ Lenní dvůr Kroměříž, Díl V., Spisy lén olomouckých biskupů a arcibiskupů. Svazek 45. Lenní statek Šlapanice, Jiřkovice a Troubky 1596– 1887, inv. č. 1039, 20. 5. 1667 v Brně.

2. Johann Kunibert Wentzel von Wentzelsberg

2.1 Základní informace

Johann Kunibert se narodil zřejmě roku 1614,⁹⁹ pravděpodobně ve Vídni. Jeho rodiči bylo doktor obojího práva, Johann Wentzel¹⁰⁰ a Christine, rozená Kuhlin, vyrůstal jako jediný syn s pěti sestrami.¹⁰¹ Jeho otec měl dlouholeté zkušenosti s dvorskou službou – působil již za císaře Rudolfa II., jeho bratra Matyáše a posléze za Ferdinanda II.¹⁰² ve funkci říšského fiskála¹⁰³ a dvorního rady. V roce 1610 jej císař Matyáš povýšil do nejnižšího stupně šlechtického stavu a udělil jemu i jeho rodině do dědičného užívání šlechtický titul a erb.¹⁰⁴

Kunibertův otec se zřejmě domohl dobrého majetkového postavení, neboť v roce 1624 zakoupil velký dům v centru Vídně na adrese Fleischmarkt, č.p. 3.¹⁰⁵ [obr. 7] Johann Kunibert tento dům po smrti svého otce v roce 1637 zdědil a vlastnil jej a obýval až do konce svého života. Se svou manželkou měl tři děti, dva syny a jednu dceru, kterým dům připadl po jeho smrti 29. listopadu 1683.¹⁰⁶ Jediným majitelem se na základě vyrovnání sourozenců stal nejprve syn Johann Anton, později jej odkoupila jeho sestra Marie Anna, v roce 1700 byl dům prodán mimo rodinu.¹⁰⁷

⁹⁹ srov. Wiener Stadt- und Landesarchiv, Totenbeschauptokoll Bd. 15, fol. 272: 29. November 1683 Cunibert von Wentzelsberg 69 Jahr. Za upozornění na pramen děkuji panu prof. Lubomíru Slavičkovi.

¹⁰⁰ Příjmení bylo změněno na "von Wentzelsberg" v souvislosti s nobilitací rodiny nebo snad až v souvislosti s polepšením erbu Johanna Kuniberta v roce 1660.

¹⁰¹ Paul Harrer, *Wien, seine Häuser, Menschen und Kultur* IV. Bd. 1 Theil, Wien 1954, s. 147.

¹⁰² Odkaz na Kunibertova otce v dokumentu potvrzujícím jeho příslušnost ke šlechtickému stavu, srov. AVA, Reichsadelsakten, Wenzl, Johann Kunibert, kaiserlicher Hofquartiermeister, Adelsbestätigung, Wappenbesserung etc. (1660.02.18), fol. 2 (Plný odkaz na lokaci srov. seznam pramenů).

¹⁰³ Úřad, který lze přirovnat k postu státního zástupce (veřejného žalobce) při říšském komorním soudu a říšské dvorní radě, podrobněji *Ottův slovník naučný*, 9. díl, Praha 1895, s. 269.

¹⁰⁴ Kopie nobilitační listiny vložená do dokumentu AVA, Reichsadelsakten, Wenzl, Johann Kunibert, kaiserlicher Hofquartiermeister, Adelsbestätigung, Wappenbesserung etc. (1660.02.18), fol. 10. Text obsahuje i blason uděleného erbu.

¹⁰⁵ Paul Harrer, *Wien, seine Häuser, Menschen* s. 147. Rozlehlý dům s nádvořím později prošel řadou transformací, dnes se v něm nachází supermarket.

¹⁰⁶ Wiener Stadt- und Landesarchiv, Totenbeschauptokoll Bd. 15, fol. 272: "29. November 1683 Cunibert von Wentzelsberg 69 Jahr."

¹⁰⁷ Ibidem.

Kromě tohoto domu však Wentzelsberg vlastnil ještě menší letní rezidenci na předměstí Vídně, jejíž podoba je zachycena jak na olejomalbě z let 1663-1665¹⁰⁸ [obr. 9], tak na grafice [obr. 10] od Jana van Ossenbeck (1623-1674), který od šedesátých let působil ve Vídni a o němž bude ještě řeč v souvislosti s Wentzelsbergovou obrazovou sbírkou.

2.2 Wentzelsbergova kariéra

O mládí a vzdělání Johann Kuniberta zatím nemáme žádné informace. Pravděpodobně díky postavení svého otce se záhy uplatnil ve dvorské službě. Nejprve snad působil jako jeden z komorníků císaře Ferdinanda III., po jehož smrti pak ve své „*věrné a pilné*“ službě pokračoval i za vlády Leopolda I.,¹⁰⁹ a to profesním povýšením do úřadu zvaného *Hofquartiermeister*, tedy ubytovatele císařského dvora, přičemž tento post zastával v podstatě až do své smrti v osmdesátých letech. O tom, co bylo pracovní náplní takového kvartýrmajstra, si lze udělat bližší představu z dochované instrukce pro tento úřad, pocházející z doby asi dvacet let před Wentzelsbergovým působením, tudíž předpokládáme, že ani během doby, kdy úřad zastával on, se příliš nelišila.¹¹⁰

Kvartýrmajstrovou povinností bylo nestarat se pouze o ubytování přímo ve Vídni, ale také zajišťovat ubytování císaře a dvora na cestách. V takovém případě vždy cestoval několik dnů napřed, aby vyhledal nejvhodnější trasu, místa k noclehu, stravování a zajistil celou

¹⁰⁸ Dnes součástí soukromé sbírky, srov.

<https://rkd.nl/nl/explore/images/record?filters%5Bcollectionnaam%5D=Wenzelsberg%2C+Johann+Cunibert+von&query=&start=0> [cit. 2018-06-07].

¹⁰⁹ AVA, Reichsadelsakten, Wenzl, Johann Kunibert, kaiserlicher Hofquartiermeister, Adelsbestätigung, Wappenbesserung etc. (1660.02.18), fol. 2: “[...] *Johann Cunibert Wenzl selbsten als Cammerdiener bis auf seeligen hintritt zu hochstged. Ihrer Mt. Vnd Ld. Gnedigsten contento vnd seinem lob, also trew vnd fleissig gedienet, daß dannenhero wir vmb so vil mehr bewegt worden Ihme Wenzl widerumin vnsern dienst vnd zwar zu vnsern hofquartiermistern anzunehmen [...]*“.

¹¹⁰ Zmíněná instrukce byla adresována Wentzelsbergovu předchůdci, Christofu Ulrichovi von Puz, srov. HHS, Hofakten des Ministerium des Innern (1507–1836), 17–8 *Instruktion Kaiser Ferdinands III. für den Hofquartiermeister Christof Ulrich von Puz (1637.11.06)*. Téměř se neodlišuje od staršího formulářového vzoru instrukce pro kvartýrmajstra z roku 1625, zanesené do knihy instrukcí, srov. HHS, Hofzeremonielldepartement (1562–1918), 10 *Instruktionsbuch (1625–1714)*, 10–22 *Instruktion für den Hofquartiermeister (1625)*. (Obě plná znění lokace pramenů srov. seznam pramenů).

logistiku, dbal na dostatek prostoru pro ustájení koní, bezpečnost atd.¹¹¹ Jeho starostí bylo postarat se v tomto směru o všechny osoby – počínaje císařskou rodinou, přes dvořany a úředníky až po běžný personál,¹¹² přišel tedy do styku s řadou lidí a v zásadě celým spektrem dvorské společnosti. Ve Vídni pak bylo jeho starostí postarat se o veškeré příchozí vzácné hosty, a to s patřičným ohledem na jejich postavení.¹¹³ K ruce měl ještě jednoho podřízeného pomocníka, tzv. fouriera,¹¹⁴ a v případě potřeby se měl obracet na dalšího dvorského úředníka (v o něco nadřízenější pozici), dvorského maršálka, který se staral o život dvora.¹¹⁵

Právě s maršálkem komunikoval během výjezdů, kdy bylo potřeba zorganizovat ubytování na cestách – kvartýrmajstr s fourierem vyrážel napřed a o možnostech písemně informoval maršálka, dle svého stále se dvorem. Z několika málo dochovaných listů, dosvědčujících komunikaci mezi Wenzelsbergem a tehdejším již zmiňovaným maršálkem Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu, ilustrují tuto praxi dva dopisy z léta roku 1673, kdy Leopold I. krátce navštívil české země.

V prvním z nich Wenzelsberg informuje o možnostech ubytování hofštátu a ustájení koní a vhodné trase na cestě do Jindřichova Hradce,¹¹⁶ ve druhém z nich ze srpna informuje o pobytu císaře z Chebu,¹¹⁷ kde se Leopold setkal s dalšími spojenci v rámci protifrancouzské

¹¹¹ HHS, *Instruktion Kaiser Ferdinands III. für den Hofquartiermeister Christof Ulrich von Puz (1637.11.06)*, f. 59: „*Erstlichen, wann er Quartiermeister von Vnß auff Reüchs vnd Landtagen, oder anderer orthen, dahin wier raißen, vnd ein Zeith lang daselbsten bleiben möchten, voran geschikht wirdt, so solle Er die beste vnd gelegeniste herberg für Vnß freylassen, vnd niemandt andere, als die Persohnen, so auff vnsern Leib zu wartten verordnet sein, darein legen, vnd kein pferdt hinein stellen lassen.*“

¹¹² *Ibidem*, fol. 60.

¹¹³ *Ibidem*, fol. 61: „*So frembde fürsten, Graffen, herrn, Pottscaffter, von Adel oder andere vnser Landtleüth vnß nachfolgeten, oder in vnsern geschäftten in daß hoff läger kommen, die solle der Quartiermeister so vill möglich nach gelegenheit eines jeden Standts Persohn, vnd geschäftt treülich vnd fleißig füriern.*“

¹¹⁴ Několik zmínek, např. HHS, *Hofzeremonielldepartement (1562–1918)*, 10 *Instruktionsbuch (1625–1714)*, 10–22 *Instruktion für den Hofquartiermeister (1625)*, p. 301: „*Vnser Quartiermaister vnd seine vntergebene fourier [...]*“.

¹¹⁵ K maršálkovi také měly směřovat případné stížnosti nebo neshody, srov. HHS, *Instruktion Kaiser Ferdinands III. für den Hofquartiermeister Christof Ulrich von Puz (1637.11.06)*, f. 61: „*[...] sondern dem hoffmarschalch Ihre beschwerden oder Irrungen anzäugen [...]; [...] sich dessen allezeith bey vnserm Hoffmarschalch erhollen [...]; [...] wo aber einem oder mehrern, von Ihme Quartiermeistern oder den seinen, bößer Beschaidt, oder einigerley Vnbilligkeit begegnet wurde, daß solle zu Vnserm Hoffmarschalch anzaigen [...]*“.

¹¹⁶ AVA, Harrach (1256-1998), 314 Ferdinand Bonaventura I., Korrespondenz nach Namen, Weiss – Wind (1666–1703), 314.7 *Wenzelsberg, von (1673–1684)*, fol. 1–2 (1673-07-28).

¹¹⁷ *Ibidem*, fol. 3–4 (1673-08-23).

koalice a prohlédnul si formující se třicetitisícové vojsko. Zde prý Wenzelsberg osobně absolvoval prohlídku armády s císařovými vzácnými hosty – saským kurfiřtem Janem Jiřím (1613-1680), jeho bratrem Mořicem (1619-1681) a kurfiřtovým synem, budoucím Janem Jiřím III. (1647-1691).¹¹⁸ O těchto událostech mimochodem informoval také biskupa Karla, jemuž posléze zaslal i vlastnoruční nákres tamního ležení.¹¹⁹ [obr. 16]

Wenzelsberg však s hrabětem Harrachem, jehož podle všeho považoval za svého patrona v rámci vídeňského dvora, zůstal v kontaktu i poté, co se bývalý dvorní maršálek stal císařským vyslancem v Madridu,¹²⁰ o čemž svědčí již v předchozí kapitole citovaný list, v němž jej ujišťuje o své oddanosti pomocí rétorického obratu o ochotě „*obětovat svou krev v jeho službách*“¹²¹. Jako svého patrona jej koneckonců zahrnul vděčností i v závěru svého života, jak již bylo také zmíněno.¹²²

V roce 1660 se Wenzelsberg, jenž v té době na dvoře působil již minimálně půl dekády,¹²³ dočkal potvrzení šlechtického stavu a polepšení svého erbu,¹²⁴ v němž mohl užívat nově uděleného srdečního štítku [obr. 8] a v klenotu korunu místo dosavadního turnajového helmu. V roce 1669 byl pak na základě vlastní žádosti s odkazem na své i otcovy „*již vykonané*

¹¹⁸ Ibidem: „*Ihr Kay. May. haben Ihr durch. Den Churfürsten, Chur Prinzen vnd Ihr Churfürst. Durch. Herrn Bruder, den Prinz Morizen, nach dem sie die Armata mit mir andergesehen zu Mittag gastiert.*“

¹¹⁹ AO 88, fol. 36–41 (1673-08-22).

¹²⁰ Na madridském dvoře v této funkci působil mezi lety 1673–1677. Po svém návratu dosáhl jednoho z nejvýznamnějších dvorských úřadů – do roku 1699 byl nejvyšším štolbou císařského dvora.

¹²¹ Ibidem, fol. 5–6 (1674-08-08): „[...] *ich aber versichere Eur E. das ich schon lengst das beste was ich habe deroselben consecirt habe, nemblichen das ich nichts anderes verlangte alß die occasion zu recontriren, mein bluedt in dero diensten aufzuopffern [...]*“.

¹²² Ibidem, fol. 7–8 (1683-10-28): „*Die grosse Gnaden die ich von Ewer Hochgräff. Excell. Die tag meines Leben vermittelst dero güetigkeit empfangen, alle zu recapitulation, werde gar zu lang fallen, genueg wirdt sein, daß ich sage, daß ich mein bißhero genoßbenes glickh niemandt andern alß Ewer hochgräff. Excel. zu danckhen habe [...]*“.

¹²³ Císař Ferdinand III., u nějž začínal jako komorník, zemřel v roce 1657, na základě formulací v citovaném dokumentu o polepšení erbu se lze domnívat, že v jeho službách Wenzelsberg minimálně nějaký ten rok strávil.

¹²⁴ AVA, Reichsadelsakten, Wenzl, Johann Kunibert, kaiserlicher Hofquartiermeister, Adelsbestätigung, Wappenbesserung etc. (1660.02.18).

a stále vykonávané věrné služby“¹²⁵ povýšen do rytířského stavu,¹²⁶ přičemž někdy krátce předtím mu byl také udělen český inkolát.¹²⁷

2.3 Wentzelsberg ve službách biskupa Karla

Po polovině šedesátých let Wentzelsberg navázal spolupráci s biskupem Karlem. Na základě (zřejmě Breitenbacherem) jednoho mylně zařazeného listu do kartonu s korespondencí z roku 1665 se zdálo, že Wentzelsberg pro biskupa pracoval už v té době.¹²⁸ Jednou z možností, jak se biskup mohl dostat ke kontaktu na Wentzelsberga, která teoreticky připadala v úvahu, tak mohlo být například doporučení právě od jeho nadřízeného, maršálka Harracha, s nímž je doložen biskupův písemný styk.¹²⁹

Dopis, který řeší zadání dvou blíže nespecifikovaných „obrazů nad okna“, ovšem pochází až z léta roku 1667. Tím pádem zdánlivý výpadek ve Wentzelsbergově korespondenci pro rok 1666 není výpadekem, ale jednoduše dobou, kdy Wentzelsberg pro biskupa ještě nepracoval. Jeho nejstarším dochovaným listem je tak až psaní z února roku 1667.¹³⁰ V něm Wentzelsberg naznačuje, jakým způsobem byla spolupráce asi navázána – jeho švagr Christian Wasserfas, bývalý komorník bývalého olomouckého biskupa Leopolda Viléma,¹³¹ jenž se

¹²⁵ Wentzelsbergova žádost srov. AVA, Reichsadelsakten, Wentzelßberg (Wentzelsberg), Johann Kunibert, kaiserlicher Rat, Hofquartiermeister, Ritterstand für das Reich und die Erblande (1669.07.16), fol. 8: *“Alß gelanget an Ewer Kay. May. mein allerunderthänigstes bitten, die geruhen, in weiterer allergnädigster ansehung meines Vatters, seel vndt meiner albereits geleisteten vnd noch continuirlich leistenden trew gehorsambsten diensten, mir noch dise Kay. Gnad zu erzaigen, vnd mich auch in den Alten Reichs Ritterstandt allergnädigst zu erheben.“* (Podrobný odkaz na lokaci pramene srov. seznam pramenů).

¹²⁶ Koncept dekretu ibidem, fol. 1–6 (1669-07-16).

¹²⁷ Zmínka z Wentzelsbergovy žádosti citované o dvě poznámky výše: *„[...] sondern auch erst tüngsthin mich mit dem Incolat dero Königreich Böhaimbs vnd desselben incorporirten Landen begnadet haben, wovor ich nochmahlen allerunderthänigsten danck sage.“*

¹²⁸ AO 70, fol. 116–117 (1667-08-25).

¹²⁹ Ovšem listy jsou dochovány až od druhé poloviny šedesátých let dále, srov. např. AO 74, 87, 90–92, 104, 110, 121.

¹³⁰ AO 73, fol. 76–77 (1667-02).

¹³¹ Franz Joseph Schwoy, Topographie vom Makgrafthum Mähren, Wien 1793, s. 377. Právě Wasserfassovi bylo v roce 1645 svěřeno šlapanické léno, které posléze získal Wentzelsberg, srov. Lenní dvůr Kroměříž, Díl V., Spisy lén olomouckých biskupů a arcibiskupů. Svazek 45. Lenní statek Šlapanice, Jiřkovice a Troubky 1596–1887, inv. č. 11038, 12/7 1645 Vídeň. Olomoucký biskup Leopold Vilém vydává mocný list svému komorníkovi Kristiánu Wasserfassovi na léno Šlapanice, aby je mohl podle své vůle přenechat či odprodat.

zřejmě ještě nějakým způsobem vyskytoval na biskupském dvoře, mu ústně sdělil biskupovo přání pověřit jej zasíláním novinek, rytin a tisků v souvislosti s císařskými slavnostmi. Wentzelsberg přijímá tuto „*neobyčejnou knížecí milost, mít nejmilostivější povolení, zasílat jeho Milosti vše, co zajímavého se na císařském dvoře bude dít.*“¹³²

Z tohoto prvního listu tedy vysvítá fakt, který opět nabourává představu Wentzelsberga jako vysloveně uměleckého agenta. Jeho prvotním úkolem bylo jednoduše informovat o dění na dvoře a zasílat hojné kulturní novinky a tiskoviny v souvislosti se společenským životem dvora, na což se brzy (již během léta onoho roku) nabalily další úkoly, tentokrát již související s uměním jako takovým.

Biskup byl zřejmě záhy spokojen se službami svého agenta Wentzelsberga (který do té doby, pokud je známo, neměl žádné přímé vazby na Moravu, i zmiňovaný inkolát obdržel až okolo roku 1669), neboť se rozhodl podpořit na kapitulním zasedání agentův záměr ucházet se o svěřeni biskupského lenního statku Šlapanice u Brna, k čemuž došlo již v roce 1667.¹³³ Svým způsobem se však trochu jednalo o danajský dar, neboť statek byl v závěru třicetileté války zpustošen Švédy¹³⁴ a nezdá se, že by v době propůjčení léna vídeňskému agentovi situace byla lepší, navíc na podzim roku 1670 žhář statek zapálil a ten z velké části vyhořel.¹³⁵

¹³² AO 73, fol. 76–77 (1667-02): „[...] *das ienige, was wegen der Kayßerlichen Hochzeitlichen freuden festen denck würdiges sowohl in kupfer, als truck dises orths außgangen, in vnterthänigkeit zu vberschicken vnd zugleich die hievor durch meinen vilgeliebten schwagern, herrn Christian Wasserfaß mündlich beschehene offerirung meiner gehorssambsten diensten hiemit schriftlichen zu erfrischen, wie mir dan ein absonderliche fürstliche gnad sein wurde, die gdigste erlaubnus zu haben, das Ewer hochfürst. Gn. ich fort hin alles, was memorabels an dem Kay. Hoff passirn mochte dörfße vberschicken.*“

¹³³ Lenní dvůr Kroměříž, Díl V., Spisy lén olomouckých biskupů a arcibiskupů. Svazek 45. Lenní statek Šlapanice, Jiříkovice a Troubky 1596–1887, inv. č. 1039, 20. 5. 1667 v Brně. Jedná se o Wentzelsbergův tzv. revers, tedy dokument, v němž přijímá léno, jehož součástí byl kromě statku také pivovar, a to včetně všech polností, vinic, zahrad, vodních zdrojů, výnosů a poplatků, robot a poddaných. O celé záležitosti ještě blíže ve čtvrté kapitole.

¹³⁴ O kompletním zpustošení hovoří například dokument z roku 1645, vydaný Castelnorovým předchůdcem Leopoldem Vilémem, svěřující šlapanické léno Kristiánu Wasserfassovi, srov. ibidem, inv. č. 11038, 12. 7. 1645 ve Vídni.

¹³⁵ O celé události z 2. září 1670, která poškodila nejen statek, ale i okolní domy, Wentzelsberg informoval Tomáše Sartoria v dopise, v němž nešetří ostrými nadávkami, srov. AO 194, fol. 138–139 (post 1670-09-02): „[...] *verfluchte bestia [...] daß hauß angezindt welches alß dan weiter alle andere ruinirt, ich wolte wünschen die vnderthanen hettn ein Resolution gefast vnd auß rechtmässigen schmerzen die verfluchte creatur auch in die flamb geworffen vnd also dem Teüffel zu geschickt.*“

V roce 1679 se Wenzelsberg stal také správcem císařské zbrojnice.¹³⁶ Zde zažil při obléhání Vídně Turky v roce 1683 perné chvíle – v jedné části zbrojnice se rozhořel požár a hrozil výbuch skladu střelného prachu, který podle dobové literatury mohl vyhodit do povětří až čtvrtinu města. Wenzelsberg prý v rozrušení nemohl najít klíč, ale naštěstí se podařilo vyrazit dveře a oheň i díky příznivému větru postupně uhasit.¹³⁷

O dramatické události se zmínil i sám Wenzelsberg ve svém posledním listu hraběti Harrachovi. Celkově jej vyčerpávající období obléhání natolik oslabilo, že dosud nenabral zpět sil.¹³⁸ V listu si stěžoval, že už je ve vysokém věku a oba zastávané úřady kvartýrmajstra a správce zbrojnice jej značně zmáhají. Proto chtěl požádat o svěřeni jiného, zřejmě méně náročného úřadu rady při dvorské komoře, čehož prý ovšem „*bez milostivé pomoci Vaší hraběcí milosti nedosáhne*“.¹³⁹ Než však mohlo k čemukoliv takovému dojít, Wenzelsberg o měsíc později zesnul, podle úmrtního protokolu na mrtvici,¹⁴⁰ ale na jeho zdravotním stavu se zřejmě podepsalo i předchozí vypjaté období obléhání Vídně.

¹³⁶ Theodor von Frimmel, *Geschichte der Wiener Gemäldesammlungen*, Erster Band, Wien 1899, s. 4.

¹³⁷ Christian Wilhelm Huhn, *Nichts Neues und Nichts Altes. Oder umständliche Beschreibung Was Anno 1683. vor/bey/ und in der Denckwürdigen Türckischen Belagerung Wien vom 7 Julii biß 12 Septembr. täglich vorgelauffen*, Breslau 1717, s. 59.

¹³⁸ AVA, Harrach (1256-1998), 314 Ferdinand Bonaventura I., Korrespondenz nach Namen, Weiss – Wind (1666-1703), 314.7 *Wenzelsberg, von (1673-1684)*, fol. 7 (1683-10-28): “[...] *so zwinget mich doch die eüsserste noth wegen der in vnserer Belegerung außgestandten grosen müehe vnd arbeith, in lebens gefahr, absonderlich der Schottischen gefährlichen feuerbrunst wegen dardurch daß Zeughauß in specie daß Stuckh gewelb alwo sich 2000. E. Pulfer befunden, nicht weniger die Ristcammer, so in würckhliche flam gerathen, da ich dan in dißer eüssersten noth alles daß gethan, waß ich zu thun schuldig gewesen aber dardurch in solche schwachheit gerathen, daß ich dāto die alten Crefften weder erhollen, auch bey diser überhäufften geschäftten vnd hohen alter, schwerlich, alß nur allein vermistelst eines rühigen Kay. Dienst recuperiren werde, Wann ich aber der tröstlichen hoffnung lebe Ihr Kay. May. werden aller gnedigst consideriren, daß ich diße 2. schwöhre Ämbter sowohl daß Quartiermaister Ambt, alß Zeug Leuthenamt von dero gloriwürdigsten Regierung an biß auf diße Stundt trew gehorsambist [...] versehen.*“

¹³⁹ Ibidem, fol. 8: “*Also bin ich bey Ihr Kay. May. in einen gehorsamb[sten] Memoriale suplicando ainkommen, vnd vnterthänigist gebetten, mich mit der hoff Cammer Rathstell allernedigst zubegnaden [...] nicht ohne Ewer Hochgräff. Excel. Gnedige hilff zu gelangen weiß [...]*“.

¹⁴⁰ Wiener Stadt- und Landesarchiv, Totenbeschauprotokoll Bd. 15, fol. 272: “[...] *ist [...] am Schlaag [gestorben] Alt 69 Jh.*”

2.4 Proč právě Wentzelsberg?

Když už nevíme, jakým způsobem a kdy přesně biskup do svých služeb Wentzelsberga angažoval, nabízí se přirozeně alespoň otázka, z jakých důvodů si zvolil právě tohoto muže. Zatímco centrální kapitola práce představí jednotlivé úkoly a výzvy, které před Wentzelsberga jeho agentská služba postavila, a pokusí se tak ve druhém plánu také ukázat míru zastoupení uměleckých záležitostí v činnosti vídeňského agenta a tím i její význam pro podrobnější uchopení a poznání Castelcornova episkopátu z hlediska umělecko-historického s přesahy do dalších oborů, tato kapitola se pokusila nastínit životní osudy a kariéru tohoto muže, díky čemuž je možné na položenou otázku snad alespoň částečně odpovědět.

Domnívám se totiž (a následující kapitola s výčtem všech možných situací a problémů, v nichž musel agent obstát), že Wentzelsberg byl v podstatně téměř ideálním adeptem na daný post. Měl dlouholeté zkušenosti s dvorskou službou, vyznal se v prostředí vídeňského dvora. Ve své funkci kvartýrmajstra se setkával s celým širokým sociálním spektrem lidí, kteří se u dvora pohybovali – od personálu, zajišťujícího praktický chod dvora, po nejurozenější hosty, jimž musel obstarat ubytování. Jeho dvorský úřad ubytovatele jistě vyžadoval mnohé praktické kompetence, které Wentzelsberg musel splňovat a rozvíjet a které byly nepochybně žádoucí i ve službě biskupovi – dobrou a efektivní komunikaci, známosti, kontakty, um vyjednat dobrou cenu, sehnat potřebné informace, orientovat se v dění na dvoře a tamním společenském životě, zajistit poptávané zboží, vyřešit logistické problémy s tím spojené a podobně.

V neposlední řadě se Wentzelsberg, který sám budoval svou soukromou obrazovou sbírku, evidentně zajímal o umění a byl schopen se orientovat i v této oblasti, o čemž svědčí jeho korespondence s biskupem, odhalující nám jej jako (byť je to nepochybně částečně i dílem jeho sebe prezentace, neboť přesně to byl kýžený dojem, který měl na biskupa činit) jako všestranně orientovaného a schopného člověka na svém místě.

2.5 Wentzelsbergova obrazová sbírka

Mozaiku nepříliš bohatých informací o životě Johanna Kuniberta nám doplňuje fakt, že dvorní kvartýrmajstr a agent biskupa Karla sám evidentně jevil soukromý zájem o umění a vlastnil také sbírku uměleckých děl. O přesnější podobě a velikosti jeho obrazové sbírky zatím bohužel nemáme příliš konkrétní představu, žádný inventář se zřejmě nedochoval a nepodařilo se zatím dohledat ani Wenzelsbergův testament či dokumenty k dědickému řízení, které by vnesly do problematiky trochu světla.

Známy jsou s určitostí zatím pouze dva obrazy, které měly být součástí jeho kolekce. První z nich dal na konci 19. století Theodor Frimmel do souvislosti s grafikami Jana van Ossenbeck z roku 1664, kdy již tedy Wenzelsbergova sbírka musela existovat.¹⁴¹ Sběrka, kterou zmiňuje i nápis na jedné z dalších Ossenbeckových rytin, znázorňující Wenzelsbergovu letní rezidenci,¹⁴² se měla nacházet přímo v jeho domě na Fleischmarktu č. p. 3. Dle Frimmla tak Wenzelsberg vlastnil plátno Simona de Vlieger¹⁴³ s názvem *Kristus na rozbouřeném moři*, které se později dostalo do sbírky kláštera v Melku a které Frimmel identifikoval právě jako předlohu jedné z Ossenbeckových rytin.¹⁴⁴ Zároveň vyslovil hypotézu, že z Wenzelsbergovy sbírky měly pocházet předlohy dalších dvou rytin, dvě plátna od Salvatora Rosy¹⁴⁵ a jedno přímo od Ossenbecka, rytiny však doposud nebyly spojeny s žádným konkrétním existujícím obrazem.

Jeden z obrazů, pocházející prokazatelně z Wenzelsbergovy sbírky, se však nachází přímo na Moravě, v Arcibiskupské obrazárně v Kroměříži. Jedná se o obraz *Zátiší s dopisem* [obr. 11] nizozemského malíře a Rembrandtova žáka Samuela van Hoogstraeten (1627-1678),

¹⁴¹ Lubomír Slavíček, „*Sobě, umění, přátelům*“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007, s. 45, Theodor von Frimmel, *Geschichte der Wiener Gemäldesammlungen*, Erster Band, Wien 1899, s. 2.

¹⁴² Ta dle Frimmlova textu existovala ještě na konci 19. století na tehdejší Wienstraße č. p. 17.

¹⁴³ Simon de Vlieger (1601–1653), nizozemský malíř známý především svými krajinomalbami s mořskými náměty, podrobněji o jeho díle např. Jan Kelch, *Studien zu Simon de Vlieger als Marinemaler*, (Dissertationarbeit), Berlin 1971.

¹⁴⁴ Theodor von Frimmel, *Geschichte der Wiener Gemäldesammlungen*, s. 5.

¹⁴⁵ Salvator Rosa (1615–1673), italský malíř činný v Římě, Neapoli a Florencii, základní info Hugh Chisholm, "Rosa, Salvator", in: *Encyclopædia Britannica* 23, Cambridge 1911, s. 720–722.

který část života pobýval a pracoval na dvoře ve Vídni.¹⁴⁶ Obraz, namalovaný pro Wentzelsberga mezi lety 1651-1654 v žánru trompe l'oeil, na který se Hoogstraeten specializoval, nese mnohé odkazy na svého majitele – skrze zobrazené předměty osobní povahy poukazuje šířeji i na jeho společenský status, ale dokonce obsahuje explicitně jeho jméno, napsané na obálce ve středu obrazu.¹⁴⁷ [obr. 6]

Co se však se sbírkou jako takovou stalo po Wentzelsbergově smrti, zatím také není úplně jasné. Kusé informace o ní nabízí list agentova syna Johanna Franze biskupovi z roku 1687¹⁴⁸ a dva koncepty biskupových odpovědí.¹⁴⁹ Sbíрка, jejíž hodnotu k případnému prodeji (zřejmě ve své nedochované závěti) vyčíslil snad ještě sám Wentzelsberg na 19 000 zlatých,¹⁵⁰ totiž byla jakožto součást dědictví rozdělena mezi jeho tři děti. Johann Franz von Wentzelsberg se biskupovi rozhodl nabídnout k odkupu svou třetinu Castelcornovi, přičemž odhadoval, že její momentální prodejní cena nepřesáhne 4 000 zlatých,¹⁵¹ v případě prodeje pak měl zřejmě zájem částku částečně ve formě finanční, částečně naturální (obilí).¹⁵² Jeho dopis obsahuje formulace o tom, jak jejich otec (kterého označuje za znalce a milovníka umění) požíval biskupovy přízně a jak i oni, Wentzelsbergovi potomci, by si přáli setrvat pod biskupovou ochranou a sloužit mu.¹⁵³ Proto se také rozhodl biskupovi sbírku nabídnout a v podstatě do doby

¹⁴⁶ Srov. též Antonín Jirka, kat. heslo 157, in: Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*, Kroměříž 1998, s. 195–196. – Gabriela Elbelová, Zátíši s dopisem, Samuel van Hoogstraten (kat. heslo 129), in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*, 2. díl, katalog, Olomouc 2010, s. 289–290, cit. s. 289.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ AO 124, f. 686-687 (1687-06-29).

¹⁴⁹ AO 159, fol. 295 (1687-07-13) a ibidem, fol. 334 (1687-08-09). Listy zmiňuje i František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže II/1–2* (Dějiny let 1619–1695), Kroměříž 1947, s. 683.

¹⁵⁰ Srov. list Johann Franze, AO 124, f. 686-687 (1687-06-29): „*Es ist zwar nach meines seligen herrn Vatter eigener Taxa der Bilder nur zum verkauffen (außer der bey vnd zum Hauß vertestirten) vmb m/19 f verblieben, darvon auff meinen dritten theil bey 6333 der Pretii in Bildern ist kommen [...]*“

¹⁵¹ Ibidem: „*Hernacher aber die Taxa so weit moderirt, daß selbe anietzo auff meinen theilkaum über m/4 sich extendiren thuet, wessentwegen auch die Bilder desto verkaufflicher seind.*“

¹⁵² Jak lze odvodit z biskupova konceptu, respektive jeho přeškrtnuté části, která připouštěla možnost odkupu a kterou později biskup upravil, srov. AO 159, fol. 334 (1687-08-09): „*Da aber gemalte bilder mir anständig, vnd in erträglichen pretio zu erhandlen weren, wurde mir nit zugegen sein demeselben paarß geld, vnd auch das verlangte getreyd darfür außfolgen zu lassen.*“

¹⁵³ AO 124, f. 686-687 (1687-06-29): „*[...] nach dem wie mein Herr Vatter die Kunst sonderliche verstanden, geliebt, vnd in dem pretii durch die firnehmste Mahler außgesuchet hat [...] Nichts desto weniger aber, gleich wie ich auß meines seligen Herrn Vatters noch bey seiner Lebs Zeit vmb seinen Kindern offt zu beständigen trwen gemüeth gegen EFGn gethaner Ermahnung: vndt vil mehr anietzo bedanckhsammer auß seiner verlassenschaft*

jeho rozhodnutí rezervovat, přičemž je otevřený jednání o ceně.¹⁵⁴ Bohužel se však nedochoval seznam děl, obsažených ve sbírce, který je zmiňován jako příloha listu.

Biskupovi se však nabídka zřejmě příliš nezamlouvala – vyjádřil se v tom smyslu, že obrazy podle něj nejsou valné kvality s ohledem na nadsazenou cenu a že by navíc příliš nezapadaly do koncepce jeho sbírky – „nehodily by se umístit do velké budovy“.¹⁵⁵ V tomto smyslu se lze zamyslet nad tím, zda biskupem užitě slovo „gattung“ chápat pouze ve významu kvality, nebo i v druhém (dnes primárním slova smyslu) jakožto žánru, jako obrazy „nevalného žánru“, které se nehodí do velké budovy – tedy snad jako drobnější práce či zátiší? Pak se ovšem ještě více ztrácí logika faktu, že se z Wentzelsbergovy sbírky v Kroměříži prokazatelně nachází právě Hoogstraetenovo *Zátiší s dopisem*.

Podle druhého dochovaného konceptu se zdá, že biskup koupí možná alespoň částečně připouštěl či zvažoval. Koncept dopisu, který měl reagovat na nedochovaný druhý list Johanna Franze von Wentzelsberg v srpnu roku 1687, nám prozrazuje informaci, že se syn bývalého agenta rozhodl nechat sbírku přecenit. Na to původní návrh konceptu obsahoval pasáž, že pokud „by se [biskupovi] obrazy líbily a byly nabídnuty za přiměřenou cenu, nebyl by proti zaplatit za ně trochu peněz a požadované obilí.“¹⁵⁶ Malou potíž zde tvoří dobově volně dobová syntax němčiny a zjednodušené užití konjunktivu, které můžeme pochopit dvojím způsobem – buď v případě konjunktivu přítomného jako možnou otevřenou variantu (pokud se tak stane, bude o nabídce uvažovat) nebo naopak jako konjunktiv minulý (tedy „kdyby byly bývaly obrazy

in scripto abgenommen habe wie ihme EFGn mit gnaden bewogen gewisen, vndt wie zu dero diensten Er auch mit allen seinen Kräfften instendigist sich zu meritiren verlanget hat. Alß auch vnd vmb desto mehr ietzt vmb gnädigste Protection über vnß (weyler wir Erben anderst, vnd EFGn so genehm als vnßer herr Vatter gewusst vnd vermagt hat bey EFGn vnß noch nit meritiren kennen wie sonst vnßeres inbrünstiger verlangen ist zum wenigsten vnßeren instendige trew vnderthänigste Erbiettigkeit vmbzu erweisen).“

¹⁵⁴ Ibidem: „Reservire vnd offerire ich die Bilder EFGn getrewist vnd gar nit nach meiner Taxa, sonder nach vnd zu EFGn gnädigster eigener Erkandtnus der Kunst daran, vnd meiner trewen Intention, als in welcher ich auch meines Lebens lang verharren vnd möglichenist zaigen wil daß ich verlange zu ersterben.“

¹⁵⁵ AO 159, fol. 295 (1687-07-13):

¹⁵⁶ AO 159, 334 (1687-08-09): „Da aber gemalte bilder mir anständig, vnd in erträglichen pretio zu erhandlen weren, wurde mir nit zugegen sein demeselben paarß geld, vnd auch das verlangte getreyd dafür außfolgen zu lassen.“

obstojné a cena snesitelná, byl bych býval o nabídce uvažoval). Biskup nicméně do tohoto lehce dvojznačného znění konceptu nakonec zasáhl vlastními poznámkami – připsal, že obrazy se mu dobré nezdají, takže sám nebude navrhopvat žádnou cenu k jednání a zbytek analyzované pasáže přeškrtnul.¹⁵⁷ [obr. 13]

Žádná další komunikace mezi agentovým dědicem a biskupem v tomto ohledu doposud není k dispozici. Jak tedy přesně vypadal nákup Hoogstratenova obrazu, jehož akvizice do sbírky je datována právě k roku 1687,¹⁵⁸ a co se stalo se zbytkem sbírky (nejen části Johanna Franze, ale i dalších spoludědiců), zůstává otázkou, na níž možná přinese uspokojivější odpověď budoucí výzkum.

¹⁵⁷Výsledné znění tedy: *“Da aber gemalte bilder mir nit anständig, also kan ich von mir selbsten keine schetzung aufwerfen.“*

¹⁵⁸Srov. informace uvedená na webu Muzea umění Olomouc, <http://www.muo.cz/sbirky/obrazy--44/samuel-van-hoogstraten--248/> [cit. 2018-06-03]. Dále je zahrnut v kroměřížském inventáři obrazů, nacházejících se „in einem Zimmer und Cammer“ z roku 1691, srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. XV: *„147. Item ein anderes kleinetr mit Campel, Briefen, Handschuch und dergleichen von Wentzelsberg“*.

3. Komunikace a vztahy mezi biskupem a jeho agentem

Předchozí kapitoly se pokusily nastínit, jak vypadala a jakým způsobem fungovala agentská síť biskupa Karla, kdo byl vlastně Johann Kunibert von Wentzelsberg, jaká byla jeho kariéra, jeho osobní vztah k umění a proč byl vhodným adeptem pro vykonávání funkce agenta. Než se blíže podíváme na to, co konkrétně jeho práce obnášela, zamysleme se ještě nad tím, co nám dochovaná korespondence prozrazuje jednak o samotném průběhu komunikace a celkové spolupráce biskupa a jeho agenta, jednak o povaze vztahu mezi nimi.

Víme, že Wentzelsberg udržoval písemný styk nikoliv pouze s biskupem, ale také s jeho správcem Tomášem Sartoriem. Co tedy ještě spadalo do sféry přímé interakce s olomouckým biskupem a co již řešil jeho přední úředník? Nakolik měl Wentzelsberg přesné pokyny a nakolik byla jeho práce založena na vlastní přičinlivosti a improvizaci? Lze z korespondence zjistit, jak sám vnímal svou funkci agenta, případně jak se stavěl k jeho práci samotný biskup? Zůstává korespondence mezi agentem a jeho patronem pouze formální a účelová, nebo je zde i prostor pro vyjádření agentova vlastního postoje či názoru?

Jak již bylo řečeno v úvodu práce, zpracovávaná korespondence je rozptýlena do množství kartonů daného fondu. Při vyslovování jakýchkoliv názorů je třeba mít na paměti, že se bohužel nejedná o kontinuálně dochovaný pramen. Pohled do tabulky v příloze [obr. 4] ostatně výmluvně ukazuje, že pro některá léta nemáme dochovány žádné dopisy či pouhý zlomek v porovnání s jinými, hojnějšími roky. I v rámci kartonů, kde již nějaké listy najdeme, však narážíme na zmínky o přílohách, které nejsou dochovány či odkazy na listy, které ve fondu hledáme marně. Je tedy třeba vycházet z dochovaného vzorku, který však při počtu přibližně 130 Wentzelsbergových dopisů biskupovi či jeho správci a téměř tří desítek biskupských konceptů skýtá určité informační bohatství.

Wentzelsberg s biskupem podle všeho komunikoval na pravidelné bázi. Je možné, že v době intenzivního řešení určitého úkolu (například angažmá kopistů kopistů) byla

komunikace četnější, v mezičase se pak soustředila na pravidelný přísun informací ode dvora i z politiky, jak ještě bude ukázáno níže. Komunikace probíhala poměrně rychle, interval mezi datací dopisu a odpovědí na něj byl obvykle okolo tří dnů.¹⁵⁹ Většina Wentzelsbergových listů je adresována přímo biskupovi, komunikace se Sartoriem se obvykle týká spíše logistických záležitostí v souvislosti se službou biskupovi,¹⁶⁰ případně hospodářských úkolů (např. snaha o odbyt a prodej kaprů z biskupských rybníků ve Vídni¹⁶¹) nebo souvisí s Wentzelsbergovým šlapanickým lénem.¹⁶² Veškerý kontakt se po léta zřejmě neodehrával pouze korespondenčně – v roce 1671 se chtěl agent jet podívat na svůj vyhořelý moravský statek a při té příležitosti hodlal navštívit také biskupa a Sartoria,¹⁶³ s nímž jej prý pojilo přátelství, jehož nabídky si velmi vážil.¹⁶⁴

Právě jeden list Sartorioví nám odhaluje něco málo z Wentzelsbergových osobnostních rysů (nebo minimálně vlastní mínění o sobě samém). V souvislosti s financemi totiž vzpomíná na svého tehdy ani ne rok zesnulého kolegu, dalšího biskupova agenta Berise, o němž již tolikrát byla řeč a s nímž řešil zejména proplácení nákupů zboží pro biskupa a další finanční záležitosti. Úsloví „o mrtvých jen dobře“ zřejmě nebylo úplně Wentzelsbergovým koníčkem, neboť vzpomínal na Berisovu dezorganizovanost a zmatky. V kontrastu s tím vysvětluje, jak má sám rád ve věcech pořádek a drží se pravidla „dobré účty dělají dobré přátele“, naopak nepořádek často pokazí dobré vztahy, což prý Berisovi často připomínal, ale ten nejevil nejmenší zájem cokoliv s tím dělat a naopak se často dostával do velkých zmatků. Tak se alespoň Wentzelsberg

¹⁵⁹ Záleželo pochopitelně také na tom, kde list biskupa zachytil – pokud například v Brně, nikoliv v Kroměříži či Olomouci, byla komunikace ještě o něco svižnější.

¹⁶⁰ Např. doprava zásilek, poplatky za dopravu, kam bude zboží doručeno apod., zejména listy AO 192 (rok 1667), AO 193 (rok 1670).

¹⁶¹ AO 195 (rok 1671).

¹⁶² Již zmiňovaný list o požáru atd.

¹⁶³ AO 195, fol. 141–142 (1671-07-02): „[...] *habe in kurzen mein verprentes Schlapanicz zu besuchen, alß dan ein rutscher nacher Cremsier zu thun vnd vnsern gnedigisten fürsten zu bedienen, wo ich alß dan auch das Klickh haben werde mit meinen hochgeehrden herrn weiter verteilche Kundtschafft zu machen.*“

¹⁶⁴ Ibidem, fol. 282–283 (1671-10-29): „[...] *ersehe ich meines herrn guete gesundtheit, vnd mier ser leibste angebottene frindschafft, vnd gleich wie mier allezeit zum höchsten nach sollicher verlangt, also empfangen ich solliche desto gewinschter, verschwere also mein hochgeehrden herrn, daß ich nichts mehrers verlange.*“

sám snažil všechny záležitosti, kterými jej biskup pověřil, po celý čas řádně plnit a mít v nich pořádek.¹⁶⁵

Přestože byl Wentzelsberg vůči biskupovi v naprosto jiném, podřízeném postavení a korespondence s ním se tedy odvíjí v trochu jiném tónu než jak tomu bylo se Sartoriem, i zde nalezneme určitou míru otevřenosti a prostoru pro vyjádření Wentzelsbergova názoru, které není samoúčelné, naopak druhou stranu evidentně agentův pohled zajímal a měl pro ni váhu. Jak bude ještě poukázáno níže, agentův názor se projevuje jak v komentářích u líčení politických událostí, ale je také vztahován přímo k biskupovi – agent například svému churavějícímu patronovi uděloval četné rady ohledně možných léčebných postupů. Erudovaně Wentzelsberg ve své korespondenci působí také co se týče umění, jak ještě uvidíme. Pověřen k vyhledání vhodných umělců pro biskupovy záměry, informoval Castelcorna o schopnostech a možnostech daných malířů, orientoval se i v technické stránce věci (například při objednávání barev apod.)¹⁶⁶

Právě na tyto schopnosti biskup u svého agenta spoléhal, neboť pokyny k některým úkolům byly občas poměrně vágně formulovány, což je určitou výpovědí nejen pro naši představu o práci agenta při dvoře, ale také o biskupových požadavcích. Castelcorn v jednom ze svých konkrétnějších zadáních například shání obraz se zvířecím námětem v konkrétním rozměru 5 x 6,5 stop,¹⁶⁷ jenž by rád zadal malíři Johannu von Spillenbergerovi, vše ostatní k dojednání je úkolem agenta. Při shánění kopistů pro vytvoření kopií již okopírovaných obrazů z císařské galerie udá svou představu o počtu umělců a jejich platu (odvolává se na obvyklou

¹⁶⁵ Ibidem: „*Ich meines theils mein in allen Sachen guete Richtigkeit zu haben ist das beste, wie dan mier nichts liebers alß allzeit richtig zu schlaffen, dan die Confusiones lieb ich nicht, herr Beris ist ein Liebhaber dessen gewest, glaube aber nicht daß seine Kinder viel darmit erhalten werden, wan man einmahl in Confusion gerath, ist alß dan nicht mehr miglich zu helffen ob wohlen man auch nicht malet viel gehandelt, danhero in Raitungen Richtigkeit ein lange freindschafft erhalt, Vnrichtigkeit aber baldt disgusto erwecket, weliches ich dem Seelichen herrn Beris zum efftern gesagt aber er hat oft ein kleines Hellers interesse angebehrn vnd hingegen etwaß groß in Confusion gerathen lassen, danenhero ich allezeit mit meinen hochgeehrden herrn Corespondiren werde, vnd in Sachen waß Ihr hochfürst. Gnaden mier gnadigst auftragen werden allezeit in gueten richtigkeit halten werde.*“

¹⁶⁶ Např. AO 75, fol. 304–305 (1668-03-25).

¹⁶⁷ Koncept AO 146, fol. 199 (1667-11-07).

výši)¹⁶⁸ a očekává Wentzelsbergovu rešerši o aktuálních možnostech, na základě níž se poté bude moci rozhodnout.

Za vykonanou službu pak svému agentovi biskup v konceptech často věnuje děkovná slova, v případě medicinských rad dokonce komplimenty stran Wentzelsbergových znalostí. Naproti tomu Wentzelsberg sám agentskou službu dle vlastních slov definoval pojmy jako je „*velká čest*“ či „*velká milost*“,¹⁶⁹ službu, která mu v jeho dosavadním postavení dodávala další prestiž a také poskytovala ochranu mocného patrona, o jejíž setrvání prosí a která snad bude trvat i nadále - „*nepochybuje, že že jeho děti po jeho smrti též budou mít tu milost, žít po křídlem knížecího stínu.*“¹⁷⁰

Podobná slova volil po smrti svého otce i Wentzelsbergův syn Johann Franz, jenž spolu se svou matkou, vdovou Annou Rosinou ještě nějakou dobu vyřizoval dořešení některých rozpracovaných úkolů svého otce.¹⁷¹ Ve svém dopise, v němž odkazuje na věrnou dlouholetou službu svého otce, prosí biskupa, aby od nich „*milostivě neodvracel svou ochrannou ruku, nýbrž zachoval je ve své milosti, stejně jako jejich zesnulého otce, jako své nejposlušnější poddané vazaly.*“¹⁷² I když v podobné roli, jakou zastával jejich otec, ani jeden z Wentzelsbergů

¹⁶⁸ AO 146, fol. 118 (1667-06-29): „*Sonsten verlangte ich 3 oder 4 Mahler, zue copirung jenigen mahlereyen, so aus der Kay. galleria copirt worden, man pflegt der gleich leuthen malen der Kunst von dienst den monatlich 8 f 7 theler, die dergleichen zubekomen.*“

¹⁶⁹ Např. v listu AO 73, fol. 76–77 jako „*absonderliche fürstliche gnad*“.

¹⁷⁰ AO 110, fol. 71 (1681-08-28): „*Ich weiß aber wohl daß ich allezeit einen so gnadigsten fürsten gehabt, der mich allezeit in sein protection erhalten hat, vndehindert mich meine widersaher so vnzeitig in dero indisposition haben gesucht zu vbereilen, Gott der Allmächtig wirdt hoffentlich mier diese consolation verleihen daß ich in dero protection vnd diensten ganz voller trost sterken werde khönnen, also dan ich auch nicht zweiffle daß meine Kinder nach Meinen thott auch die gnedt werden haben vnder dem fligel der fürstlichen schatten zu leben. [...] bitte also vnderthanigist Euer hochfürst. Gnaden wolle mich vnd die meinigen in dero fürstlichen schutz erhalten.*“

¹⁷¹ Dochováno několik jejich listů v AO 117 ze závěru roku 1683, jednalo se o zaslání například zkušebních vzorků střelného prachu z císařské zbrojnice či několik klobouků, které ležely zapomenuté u Wentzelsbergů doma, srov. vdovin list ibidem, fol. 353–354 (1683-12-23).

¹⁷² Ibidem, fol. 7–8 (1683-12-02): „[...] bitten, selbe geruehen gnedigst dero hochfürst. Handt von vnß nit abzuziehen, sondern in dero hochfürst. Huldten vnd gnadten, gleich wie vnser seligen herrn Vattern, alß dessen vnderthanig gehorsambistes vasallen zuerhalten [...]“. Podobně se ve svém vánočním přání biskupovi vyjadřuje i vdova, srov. ibidem, fol. 353–354 (1683-12-23): „[...] nicht allein gegenwärtige heylige Zeithen, sondern deren noch Vnzahlbahre mehr in hochfürst. Wohlstandt vnd glüühkseeligster Regierung erleen vnd hinlegen, mich vnd meine hinterlassene drey Waissen aber in dero hochfürst. Gnadt teder Zeith erhalten mögen.“

juniorů nepokračoval, v biskupovu nemilost rozhodně neupadli – starší Johann Franz si podržel šlapanické léno, mladší Johann Anton nějakou dobu působil jako biskupský lesní inspektor.¹⁷³

¹⁷³ Srov. František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže II/1–2*, s. 999.

4. Wentzelsberg jako biskupova “vídeňská pravá ruka”

V této kapitole se konečně pokusíme představit Wentzelsbergovu bohatou činnost na základě jeho dochované komunikace s biskupem, jak byla nastíněna výše. Jelikož hlavní zájem práce spočívá v představení Wentzelsbergových aktivit a úkolů v oblasti umělecké, bude objemově větší část kapitoly zaměřená na tuto oblast. Jak již ovšem bylo několikrát vzpomenu, bylo by zkreslující a dezinterpretativní Wentzelsbergovu agentskou službu posuzovat a hodnotit pouze z tohoto hlediska. Jak již bylo řečeno, umělecká složka jeho agentské činnosti byla důležitá, avšak v kvantitativním ohledu nikterak nevyčnívá, je pouze jakoby “jednou z mnoha”.

Jedná se možná o předčasné či troufalé tvrzení, ale domnívám se, že podobně jako tato práce staví Wentzelsberga do realistického světla nikoliv jako uměleckého agenta, nýbrž jako všestranného spolupracovníka, kde jednou z mnoha částí jeho pracovní náplně bylo shánění umělců, uměleckých potřeb apod., i Wentzelsberg sám (potažmo biskup) chápal tuto roli takto široce. Koneckonců, v listu z února roku 1667 (tedy v době, kdy již pro biskupa řešil nějaké záležitosti ve spojitosti s uměním¹⁷⁴) mu kromě zaslání “*čehokoliv, co vyjde v souvislosti s císařskými svatebními oslavami jak v mědi, tak v tisku,*”¹⁷⁵ vyjadřuje vděk za možnost moci biskupa informovat o všem, co se děje na císařském dvoře, což mu zřejmě půjde dobře, neboť, jak neváhá opomenout, “*je u všech na císařském dvoře dobře znám*”¹⁷⁶.

Z tohoto důvodu se tedy nejprve v kapitole zaměříme na ony “ostatní” aspekty Wentzelsbergovy činnosti, jež v dosavadní literatuře byly již do určité míry útržkovitě

¹⁷⁴ Připomeňme jeho první dochovaný dopis ze srpna roku 1665, kdy má Wentzelsberg za úkol vyhledat vhodného malíře blíže nespécikovaných „obrazů nad okna“, srov. AO 70, fol. 116-117 (1667-08-25).

¹⁷⁵ AO 73, fol. 76-77 (1667-02): “[...] *deroselben das ienige, was wegen der Kayßerlichen Hochzeitlichen freuden festen denck würdiges sowohl in kupfer, als truck dises orths außgangen, in vnterthänigkeit zu vberschicken.*“

¹⁷⁶ Ibidem: “[...] *wie mir dan ein absonderliche fürstliche gnad sein wurde, die gdigste erlaubnus zu haben, das Ewer hochfürst. Gn. ich forthin alles, was memorabels an dem Kay. Hoff passirn mochte dörffe vberschicken. Im übrigen da Ewer hochfürst. Gn. meine anerbotten servitut, als der ich bey allen am Kay. Hoff wolbekant annehmlich, vnderwerffe ich mich dero g[ne]digsten befelch in allen vnderthänigst [...]*“.

reflektovány, ale dosud nikoliv shrnuty podrobněji na jednom místě a představeny jako celek. V korespondenci se tedy pokusíme vytyčit určité tematické oblasti, vždy je v krátkosti představit, případně demonstrovat je nějakým zajímavým konkrétním případem. Uvedená mozaika činností si tak v žádném případě nečiní nárok na zevrubnost či podrobné zpracování, chce být spíše podnětem pro další historické bádání, jež může ve Wentzelsbergově korespondenci najít řadu dílčích témat, zasluhujících si pozornosti.

4.1 Wentzelsbergovy úkoly mimo oblast umění

4.1.1 Wentzelsberg jako důležitá postava logistiky v rámci agentské sítě

Jedním z úkolů Johanna Kuniberta bylo zajistit hladký průběh doručení listů a zejména zásilek zboží od dalších agentů z jihu, především od Adama Seyerlla z Benátek, jenž zase přijímal zboží od Giovanniho Petigniera z Říma. Zde měl za úkol zboží nejprve převzít od kurýrů či formanů, kteří jej dovezli, a nechat proclít, což mohlo být občas poněkud komplikovaným úkonem, zejména pokud se stalo, že se obsah balíčku plně neshodoval s přiloženým pasem s popisem obsahu zásilky.¹⁷⁷ Jindy se naopak mohlo stát, že zboží dorazilo poškozené či nekompletní, jako například když během transportu někdo zcizil třetinu lokte sametu.¹⁷⁸

Wentzelsberg byl kvůli koordinaci logistiky se Seyerllem v kontaktu, ale protože se dopisy zřejmě ztrácely či opožďovaly častěji než pouze zřídka, snažil se biskup obvykle Wentzelsberga dopředu informovat ještě sám ve svých listech, že má přibližně v tu a tu dobu

¹⁷⁷ Například když agent nechal proclít zásilku zboží od Seyerlla, která měla obsahovat pomádu, nějaké oleje a dvanáct párů rukavic. V krabici však byly navíc jedny rukavice tělové barvy, na což se prý podle Wentzelsbergova ironizujícího líčení celníci dívali, „*jako kdyby to již bylo příliš, ale nakonec to nechali vše projít*“, srov. AO 110, fol. 130 (1681-09-28): „[...] *da sich dan in dem Kistel alwo die Pamada vnd ollieteden sich befinden alles Just befunden, in dem Kistel alwo I duzet handtschueh in pass siegnirt hat sich daß duzet handschueh finden vnd noch I bar welches mit einen Leibfarben handel gefunden über welches sie geschawet alß wanß zu viel were, aber doch ohne andern pasirn lassen.*“

¹⁷⁸ Wentzelsbergův list Sartoriovi, AO 196, fol. 163-164 (post 1672-10-11).

očekávat od Seyerlla to a to zboží.¹⁷⁹ Wentzelsberg pak obvykle biskupa či jeho správce Sartoria celkem podrobně informoval o všech fázích procesu – často se protahujícím čekání na balíček, shánění formana, který by zboží dovezl na Moravu, kdy, kým, za kolik peněz a kam bude zboží přepraveno¹⁸⁰ apod.

Podobný průběh pak pochopitelně zaznamenáváme i u zásilek, které zajišťoval ve Vídni přímo sám Wentzelsberg. Kvůli dopravě musel agent občas improvizovat a také být v kontaktu s některými biskupskými úředníky – nejen s již zmiňovaným Sartoriem, s nímž tyto záležitosti koordinoval nejčastěji, ale zřejmě i některými hejtmany, kteří zboží přejímali či je přeposílali dále.¹⁸¹

4. 1. 2 Wentzelsberg jako politický informátor

Velmi důležitou složku Wentzelsbergových zpráv pak tvoří aktuální politické zpravodajství, podávané optikou příslušníka císařského dvora, který měl informace z první ruky. Biskupův agent velmi často ve svých dopisech zmiňuje existenci bohužel naprosto nedochovaných příloh, v nichž podával bližší informace o dané situaci či problému. Zdá se dokonce, že se spíše jednalo o pravidelně zasílané relace. Větší množství zpráv z oblasti politiky se přímo v dopisech objevuje v druhé polovině sedmdesátých a na počátku osmdesátých let.¹⁸²

¹⁷⁹ Např. biskupův koncept AO 154, fol. 420-421 (1681-08-04), v němž Wentzelsbergovi, že by měla z Benátek dorazit o dvě poznámky výše zmiňovaná zásilka a prosí o její přeoslání.

¹⁸⁰ Občas tak narazíme i na jména formanů, kteří zboží vezli na Moravu, např. v souvislosti výše zmíněnou zásilku rukavic měl do Brna k rukám správce tamní biskupské rezidenci doručit Jiří Groß, srov. AO 110, fol. 130 (1681-09-28).

¹⁸¹ Např. při posílání artyčoků nemohl Wentzelsberg najít formana, který by jel až do Olomouce, proto je nechal poslat alespoň do Chrlic, kde již písemně informoval tamního hejtmana, aby je co nejrychleji přeposlal do biskupova sídelního města, neboť se jednalo o háklivé zboží a bylo by škoda, kdyby došlo újmy, srov. list Sartoriovi AO 195, fol. 156 (1671-07-09): „*Ihr hochfürst. Gnaden habe mier gnadigist befohlen also balden artischoki nacher Olmiz zu schicken, auß ermanglung der gelegenheit nacher Olmiz schickhe ich sollich nach Khirliz vnd erinnere herr haubtman das es Cito nacher Olmiz per Cremsier vberschicken wolle es ist ein hackliche wehr ich hoffe aber sie werden also zu recht komben, dan damit zu eillen, sonsten ist das gelt vor diese 221 Artischocki sambt fur lohn verlohren.*“

¹⁸² Informační přílohy však Wentzelsberg podle všeho zasílal i dřív, např. jeho zmínka o příloze s informacemi, co se jinak událo nového, srov. AO 76, fol. 1 (1668-04-01). Zmínky o politice z konce šedesátých let obsahují také informace o dění ve Španělsku, většinou reprodukované Španěly na dvoře, srov. např. ibidem, fol. 322-323 (1668-08-02).

Co do četnosti zpráv Wentzelsberg nejvíce informuje o třech tematických oblastech, které v podstatě představují nejpálčivější problémy tehdejší císařské politiky, a tedy témata, která v tomto ohledu na dvoře samotném rezonovala nejvíce – vztahy (potažmo válečný stav) s Francií, problémy s Turky, kuruckých povstání,¹⁸³ respektive Thökölyho povstání¹⁸⁴ a události okolo konání zemského sněmu v Šoproni roku 1681¹⁸⁵ apod. Kromě vlastních zpráv obsažených v dopisech biskupovi zasílal spolu s listy již zmiňované přílohy, ale také tištěné noviny a relace nejen z Vídně, například i z Lipska či Nizozemí.¹⁸⁶

Přitom je příznačné, že se nejednalo pouze o jednostranné zásobování biskupa informacemi, ale i o jakousi vzájemnou výměnu pohledu či názoru. Biskup na Wentzelsbergovy novinky ve svých konceptech reagoval, doplňoval další informace, některé situace přímo glosoval, jako například v souvislosti s vývojem událostí v poměrně vyhocených vztazích s Francií, která 30. září 1681 obsadila město Štrasburk. V dopise svému agentovi prohlásil, že *“Francie se může nazývat šťastnou, když během jednoho roku v čase míru bez pozvednutí meče získala tři pevnosti a brzy snad i Lucembursko, zdá se holt, že nebesa jsou francouzská.”*¹⁸⁷

¹⁸³ Wentzelsberg v létě 1677 informuje o příznivém obratu – „kolují zvěsti ve věci rebelů, jimž odešel polský lid a také sedmihradská a další barbarská (!) výpomoc vypověděly službu“, líčení pokračuje dále, srov. AO 97, fol. 1 (1677-07-01): *„alhier lauffen die Zeittung wegen der Rebellen etwaß bessers, in dem ihnen die Pollnischen Völcker entgehen, auch die Sibenbürgische vnd andere Barberische hilfften außbleiben werden, sie aber vor sich selbstn nichts haubtseliches außrichten khönnen.“* Dále např. AO 110, fol. 130–132 (1681-09-28).

¹⁸⁴ Např. AO 110, fol. 104–105 (1681-09-11), zde agent získal informace od svého známého, hraběte Hoffkirchena o tureckých ztrátách u Komárna a nejistotě ohledně možného Thökölyho vítězství: *„Heidt erfahre ich bey herrn von Hoffkürchen, daß die Türckhen deme Comorern ihr vielen hinweg getriben sie Seindt hinnen nachgesetzt vnd solliches hinen wider abgeraist, aber darbey 50 Man verlohren, doch haben die Türckhen 2 mahl mehr darbey verlohren, so viel der hungarische frieden betr., hat es daß absehen, das man die Türckhen stillen will, auch dennen hungaren alle satisfaction geben, doch zweifflet man ob der Teckele zu gewinnen seye.“* Dále např. ibidem, fol. 130–132 (1681-09-28). Hrabě Hoffkirchen jej o politickém dění informoval zřejmě pravidelně, srov. informace z následujícího roku AO 111, fol. 71 (1682-01-15).

¹⁸⁵ Např. AO 110, fol. 98–99 (1681-09-07) informuje o prodloužení sněmu v Šoproni, krátce nato AO 154, fol. 444 (1681-09-10) píše, že by sněm mohl skončit tento měsíc a nejpálčivější problémy se přesunou na příští: *“In denen hungarischen sachen hofft man dißes Monath ein Ende zu machen vnd der Peccata gravamina auf einen andern hungarischen landtag zuverschieben werden.“* Podrobněji k celému sněmu Imre Gyenge, *Der Ungarische Landtag zu Ödenburg 1681 und die Artikulargemeinde*, in: Peter F. Barton (ed.), *Im Lichte der Toleranz*, Wien 1981, S. 33–58. Obecně k dění v Uhrám v té době srov. Wentzelsbergovy listy zejména v kartonech AO 110 a 154.

¹⁸⁶ Srov. AO 73, fol. 205 (1667-04-14): *“[...] überschicke ich hiebey daß geschribene Wiener blätl, holländische Leipziger vnd alhier getruckte Zeitungen.“*

¹⁸⁷ Biskupův koncept, AO 154, fol. 465 (1681-10-12): *“Frankreich khan glikselig genent werden, weillen es ohne Zuckhung deß schwerdts in einen Jahr zu fridens Zeitten 3 Haubt Vostungen, dan Lexenburg auch nagstens ihnen zu theill werden wirdt, vberkhommen hat, es scheint halt, das der Himl Frantzesisch worden sey.“*

Občas se v agentových listech jedná o rozsáhlejší popisy, jindy Wentzelsberg ve dvou větách mezi jinými tématy velmi obecným způsobem sumarizuje situaci a jako (pochopitelně) zainteresovaný pozorovatel vyjádří přání příznivého vývoje – *“kěz tomu dá Bůh dobrý konec”*.¹⁸⁸ Zároveň ve svých dopisech ukazuje dvůr, lačný novinek, jako místo živé politické debaty i nepodložených drbů, kde se *“silně rozpráví, kde se i na veřejnosti hovoří o lecčems užitečném a na dvoře se lze doslechnout stále něčeho nového.”*¹⁸⁹

4. 1. 3 Wentzelsberg jako zprostředkovatel kulturních a hudebních novinek a dění na dvoře

Právě dvůr jakožto centrum dění biskupa přirozeně zajímal nejen z hlediska politického, ale též kulturního. Specifickou a zejména pro hudební vědu a kulturní dějiny hodnotnou oblastí agentovy činnosti jsou informace o pořádaných slavnostech na dvoře Leopolda I.,¹⁹⁰ v druhé půli šedesátých let konaných zejména v souvislosti s jeho sňatkem s Markétou Terezií Španělskou, jež byly důležitou složkou reprezentativní úlohy habsburského dvora jako takového.¹⁹¹ Zároveň jakožto centrum hudebního života, kde působila řada předních skladatelů své doby, biskupa, budujícího svou dvorní kapelu, zajímal i z těchto důvodů.¹⁹²

¹⁸⁸ Ohledně vývoje v Uhrách, srov. AO 154, fol. 211 (1681-08-20): *“Die hungriſche ſachen verweilen ſich lenger alß man vermeinet hat Gott gebe dasselbige zu gutten Ende khomen.”*

¹⁸⁹ AO 110, fol. 130–132 (1681-09-28): *“[...] auch etwan vor Ihr May Reichs reiß, von der man sterckh redet, auch ſonſten in publicis etwaß nuzliches vorgehmben werden, dan continuirlich zu hoff etwaß neyes, zue höhren iſt.”* Vzrušenou atmosféru plnou nepodložených diskusí a čekání na zprávy z Itálie zase líčí v situaci krátce po úmrtí papeže Alexandra VII., srov. AO 73, fol. 201 (1667-04-16): *„Wegen Ihrer Päbſt. Heiligkeit Todt iſt alhier ein geſchrey ohne alles fundament erſchollen, welches die mit künfftiger poſt erwartende Italieniſche Brief erleitern werde.“*

¹⁹⁰ O zajímavém tématu nejnověji jednotlivé studie v první části katalogu Kateřina Fajtlová – Miroslav Kindl (edd.), *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.* (kat. výst.), Olomouc 2017, s. 11–66.

¹⁹¹ Reprezenačním strategiím Leopolda I. a celkovému narativu reprezentace habsburského rodu v období jeho vlády se obsáhle věnuje například již starší, ale hodnotná monografie Rouven Pons, *Wo der gekrönte Löw hat ſeinen Kayſer-Sitz. Herrſchaftsrepräsentation im Wiener Kaiſerhof zur Zeit Leopolds I.*, Frankfurt am Main 2001.

¹⁹² Blíže o biskupské kapele, dobovém repertoáru, nákupu nástrojů a zaslání partitur Jiří Sehnal, *Pavel Vejvanovský and the Kroměříž music collection. Perspectives on seventeenth-century music in Moravia*, Olomouc 2008. Zmínky o Wentzelsbergovi a jím zasláných hudebninách ibidem s. 43, 117 (o přeposlání fléten od Seyerlla), 143, 155.

Wentzelsberg tak biskupovi zasílal partitury kompozic různého typu, od skladatelů jako byl Johann Heinrich Schmeltzer (1623-1680), Heinrich Ignaz Franz Biber (1644-1704), dvorní kapelník Pietro Andrea Ziani (1616-1684) a dalších.¹⁹³ Rovněž několikrát zajistil výrobu hudebních instrumentů od dvorního výrobce žesťových nástrojů Hanse Geyera,¹⁹⁴ jak se dozvídáme z dochovaných účtů za zboží¹⁹⁵ které proplácel jako obvykle právě Johann Philipp Beris.¹⁹⁶ Jednalo se o jak samostatné skladby, tak například árie k císařským komediím.¹⁹⁷ K těmto divadelním počínům, v nichž aktivně vystupovali členové císařské rodiny, ale také dvořané a vysoce postavení úředníci, kromě libret a hudebního podkladu Wentzelsberg někdy posílal také obsazení daného kusu, včetně postavení a úřadů těchto příležitostných herců.¹⁹⁸

Kromě opisů i tiskem vydaných partitur či vyobrazení císařských festivit Wentzelsberg biskupovi čas od času zasílal také knihy, obvykle hodnotné publikace reprezentativního charakteru. Z několika dochovaných zmínek se zdá, se že nejednalo o biskupem cíleně objednané tituly, opět zde roli hrála spíše iniciativa agenta, jehož úlohou jednoduše bylo dle vlastního uvážení vyhledávat a nabízet svému patronovi (s nadsázkou řečeno) cokoli, co by jej mohlo zaujmout. Tak například biskupovi nabídnul (a později také zaslal, neboť biskup projevil o koupi zájem¹⁹⁹) „*velmi zajímavé pojednání o velké zemi Číně s*

¹⁹³ Z bohatého tématu, které podrobněji pojednávají citované práce, vybíráme pouze pár příkladů. Zmínky ve Wentzelsbergových listech např. AO 77, fol. 222–223 (1668-11-04), 234–235 (1668-11-08), dále AO 175, fol. 1–2 (1669-01-10) – v tomto listu zmiňuje, že biskupovi zaslal dvě sonáty od vídeňského dvorního skladatele Johanna Heinricha Schmelzera (1623–1680) a že brzy zašle i dva balety a árii z nedávno konané císařské komedie, příp. AO 75, fol. 117–118 (1668-01-22), kde posílá zbývající sólové hlasy k blíže neurčené skladbě. Podrobněji také František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže II/3*, s. 281–283.

¹⁹⁴ Elisabeth Th. Fritz-Hilscher, *Wien Musikgeschichte: Von der Prähistorie bis zur Gegenwart*, Wien 2011, s. 198.

¹⁹⁵ Respektive stvrzenek o přijetí finančního obnosu daným řemeslníkem.

¹⁹⁶ Pro rok 1667 např. pět postříbřených mosazných trumpet, AO 175, inv. č. 591, fol. 69 (H. Geyer, 1667-11-28) o tři roky později šest trumpet s příslušenstvím, ibidem, fol. 77 (H. Geyer, 1670-07-02).

¹⁹⁷ Např. agent slibuje zaslání árií od zmiňovaného Schmelzera, srov. AO 76, fol. 322–323 (1668-08-02).

¹⁹⁸ Zmínka např. AO 73, fol. 113, 115 (1667-02-20): „[...] *habe Ewer hochfürst. Gn. ich hiemit auch die Exemplaria von den dreyen als 16. 17. Vnd 19. Dißes am hoff gehaltenen Comoedien neben einer verzeichnus der in der Kay. Wirthschafft interessirt gewesen persohnen, vnd deren bedienten ämbtern in vnderthänigkeit vberschicken.*“ Za zaslání biskup obratem vyjádřil svůj dík a potěšení, AO 146, fol. 47 (1667-02-23): „*Die abermahlen beschehene commucation vnd nachricht deren am Kay. Hoff newlichst gehaltenen Comedien ist mier annehmlich gefallen, bin auch solche bey begebenheit danknehmblig zuerkennen erbiettig.*“

¹⁹⁹ AO 73, fol. 385–386 (1667-08-03).

krásnými mapami a do mědi vyrytými největšími a nejkrásnějšími městy v hojném počtu” s poměrně podrobným popisem knihy, jenž odpovídá tehdy zbrusu novému dílu Athanasia Kirchera *China Illustrata*,²⁰⁰ jindy zase knihu “*Mad'arských historií*”, opět s mnoha hodnotnými rytinami a mapami.²⁰¹

Samostatnou kapitolu pak tvoří kategorie zajímavých událostí či přímo drbů, o něž se Wentzelsberg čas od času také podělil, přičemž obvykle se nejednalo (nepřekvapivě) o události nijak pozitivní, jako například úmrtí mladého šlechtice při maškarním průvodu, kterého zavalil kůň,²⁰² duel šlechticů s fatálním zraněním²⁰³ či vykradení jedné z místností v sídle biskupova synovce Františka Karla z Lichtensteinu-Castelcornu, při němž prý byl odcizen i biskupův portrét.²⁰⁴

²⁰⁰ Ibidem, fol. 164–167 (1667-04-17): “*Im vbrigen ist ein gar curios beschreibung des grossen Lands China mit einer schönen Charten, vnd Landtaffl, vnd alle deren gröss- vnd schönsten Stätt in zimblischer anzahl in kupfer gestochen, mit raren Landschaften vnd Seefäsen alhero gebracht worden, wan ich wüste, daß Ewer hochfürst. Gn. ein gnedigstes gefallen daran trügen, wolte ich vberschicken vnd ist solches buch desto rarer weilm nit allein die Krieg, vnd vntergang der Lezten Monarchen, sondern auch der modus regnandi, absonderlicher des iezigen Kayßers von Tartarischen Stammen gar schön mit der Chineser Regiment in Politicis, et Ecclesiasticis beschriben ist.*“ Snad by se mohlo jednat o knihu věhlasného Athanasia Kirchera *China Illustrata*, která vyšla právě onoho roku a shrnovala tehdejší znalosti západního světa o této zemi, přičemž její obsah odpovídá agentovu popisu. Kniha je dodnes součástí fondu arcibiskupské knihovny, sig. F/III./15.

²⁰¹ Ibidem, fol. 226 (1667-04-24): “*Im vbrigen habe Ewer hochfürst. Gn. ich durch dero Sattlknecht die vnlängst außgangene mit vielen Kupfer stichen gezierte Hungarische historien, sambt der erst gedachter Königreichs neulich in Kupfer gestochenen Land Charten.*“ Zde se pravděpodobně jedná o Johannes Gradelehum, *Hungarische (Sibenbürgische) Moldau-Wallach-Türk-Tartar-Persian und Venetianische Chronica*, Frankfurt am Main 1665, ve fondu sign. g/2/II./58.

²⁰² Ibidem, fol. 113, 115 (1667-02-02): “*Den 17. Diß, da die Kay. Edlknaben in der Statt in der mascarada herumbgeritten, eines Ihrer. Mt. Der Verwitibten Kayßerin Edl knabens herrn v. Schallenberg schul. Ross sich hoch aufgelainet, vnd weilen ermelter Knabden Zigl zu vill an sich gezogen, zuruck vnd auf den Knaben gefallen, vnd denselben aus den Sattlknopf also getruket, dass nach einer halben Stund hernach er Zeitlichen todts verblichen.*“

²⁰³ Podobnými pikantnostmi Wentzelsberg biskupa zásoboval zřejmě zejména v případech “okurkové sezony”, kdy neměl po ruce zrovna žádnou zásadnější informaci, srov. ibidem, fol. 205 (1667-04-14): “*Im übrigen nichts, als daß man nachricht bekommen, daß der duell mit Marches pio der mahln eineß einen fortgang gehabt, vnd derselbe, nach etlicher mainung tödtlich, wie andere aber wollen, so gefährlich nicht gestochen seye.*“

²⁰⁴ Srov. AO 94, fol. 77–78 (1676-01-26): “*Heidt lest mich herr Baron Gerger wissen, daß Sambstag frie er ersehen daß die Dieb nachtlicher weil in H. G. herrn Franz Carl von Lichtenstein bestandt Zimmer in seinen hauß eingestigen, vnd darinnen waß sie gefunden wegenohmen, darauf ich mit also gleich dahin verfieget, vnd befunden daß sie durch ein lange Laitter inß Zimmer 2 grden hoch (weilen die fenster mit keinen gatter versezt) eingestigen, weilen sie aber wegen der Sterckhen Schloß nicht haben durch alle Zimmer khommen khonnen, auch ihnen die Zeit zu kurz worden, haben sie mehrers nicht alß ain Türckhischen debich 2 portiera, vnd Eur hochfürst. gnaden Contrafait mit sich genomben, also habe ich dieses vor ain warnung gehalten, vnd nicht weiter dergleichen oder gerberes Vnklikh erwarthen wollen, dan hero vor Gueth gehalten alles in Sicherheit zu stellen.*“

4. 1. 4 Wentzelsberg jako nákupčí módy, objednavatel uměleckého řemesla a dalšího zboží

Jak již bylo řečeno v kapitole o agentské síti, využíval biskup své agenty, především Giovanniho Petigniera a Adama Seyerlla, rovněž k nákupu módního zboží. Ovšem ani Wentzelsberg nebyl výjimkou a i na něj se čas od času biskup obrátil s požadavkem o obstarání módních výstřelků. Jedním příkladem za všechny může být například biskupova shánka po tzv. *Castorhut*, tedy módním klobouku z bobří kožešiny. Ač se takový úkol může zdát banální, Wentzelsberga poměrně dost zaměstnal (nebo se tak alespoň snažil tvářit), soudě podle vyčerpávajícího popisu jeho snažení v jednom z jeho listů. Biskup zřejmě z Moravy zaslal materiál, tedy bobří kožešinu, z níž si hodlal nechat ušít tento módní doplněk, jelikož však kožešina nedostačovala, bylo nutné klobouk vyrobit s příměsí (možná poněkud překvapivě) lamí kožešiny.²⁰⁵

Biskup však Wentzelsberga pověřoval i dalšími rozmanitými úkoly – agent pro něj například sháněl nejrůznější štěpy do zahrad²⁰⁶ či zjišťoval, jaké jsou vyhlídky na aktuální úrodu a produkci vína a jeho cenu.²⁰⁷ I v této oblasti se projevil jako poměrně praktický a schopný pomocník – část štěpů například získal od svého známého, městského rady Schlezera, který prý byl zkušeným zahradníkem, část od kupců z krámků u Zlatého Jelena, v dopise (kromě informací o pěstování a nesení plodů) vychvaluje získané zboží, neboť se prý jedná “o nejvzácnější a nejlepší ovoce, jaké lze ve Vídni najít.”²⁰⁸

²⁰⁵ Wentzelsbergův list AO 110, fol. 202–204 (1681-10-30). Biskupův koncept odpovědi AO 154, fol. 490 (1681-11-02): “*Sonsten bin ich wohl selbst der Meinung, es werde gutt sein den Castorene huth anzu Nehmen vndt zu vberschükhen, vndt müeßen gemeinglich die Castorene Huth von der Vigonia einen zu satz haben.*“

²⁰⁶ Jako je dokumentováno i případy jiných výdajů, peníze na zaplacení zboží Wentzelsberg často obdržel z rukou svého kolegy, sekretáře a biskupova agenta Johana Philippa Berise, srov. např. AO 77, fol. 124 (1668-10-02): “*Quittung per dreißig gulden, welche ich auf g[ne]digsten anschaffung Ihrer hochfürst. Gn. Bischoff Zu Olmiz, von herrn Philipp Beriß, Röm. Kay. Mt. Hoff Cammer Secretario zur angab für die pelzer, welche für eh hochgedachte Ihr fürstliche Gn. erkaufft werden sollen, empfangen habe. Vhrkundt mein aigene handt vnderschrift.*“

²⁰⁷ Např. AO 110, fol. 130–132 (1681-09-28).

²⁰⁸ AO 77, fol. 219–220 (1668-11-01): “*Die maisten pelzer des herrn Schlezers (welcher einer des Innern Statt Rathes alhier vnd ein verständiger Gartner ist) ingleichen der Wirthin bey dem Guldenen Hirschen seind schon trächting, also, das Ewer hochfürst. Gn. künftigem Sommer über ein iahr schon fruchten darvon genüssen, vnd so dan die güte derenselben im werck erkennen können, dannenhero Ewer hochfürst. Gn. dieselben,*

Vyjímečnou zakázkou, kterou měl Wentzelsberg zajistit, pak byla výroba svatebního kočáru pro biskupova synovce Kryštofa Filipa v roce 1668.²⁰⁹ Celý komplikovaný proces zachycuje řada dopisů, v nichž Wentzelsberg působí jako člověk, který se orientuje v aktuálních trendech, dělá si průzkum dalších šlechtických svatebních kočárů pro srovnání, neváhá v případě potřeby korigovat biskupův názor (například v souvislosti s módností a praktičností výběru potahů do kočáru), zásílá kresebný návrh ozdobného monogramu na dveře kočáru [obr. 17] či vzorky zlatých třásní, chlubí se vyjednanými slevami na jednotlivé komponenty a podobně.²¹⁰

Ve Wentzelsbergově korespondenci najdeme také další drobné zmínky o zakázkách umělecko-řemeslného charakteru – například lakonickou větou, že “co se týče zlatníka, udělá vše správně a poctivě”,²¹¹ či biskupův požadavek, aby agent sehnal barevná sklíčka pro výzdobu grott v Rotundě Kroměřížské květné zahrady.²¹²

4. 1. 5 Wentzelsberg jako samozvaný odborník na medicínu

Velmi specifickou, zajímavou a zejména na počátku osmdesátých let co do četnosti zásadní složku Wentzelsbergovy korespondence tvoří medicína, řešení biskupova zdravotního

absonderlich die Schlezerischen, wol in acht nehmen lassen wollen, dan vnder denselben das rarest vnd beste obst, so in Wien zu finden ist.“

²⁰⁹ Tématu se věnovala před časem Radmila Pavličková, která upozornila jednak na Wentzelsbergovu aktivitu, ale také orientaci vídeňské výroby kočárů na tehdejší francouzské módní vzory a vliv tamní kočárové produkce, srov. Radmila Pavličková, Svatební vůz olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu svému synovci Kryštofu Filipovi roku 1668, *Střední Morava, kulturně historická revue* 10, 2000, s. 89–94.

²¹⁰ Vzhledem k dlouhým a četným listům, týkajících se tohoto tématu, odkazují pouze na kartony, v nichž se nachází, srov. AO 75, 76, 77, 78. Na výrobu dalšího kočáru pak odkazují některé listy z roku 1671, srov. AO 83, fol. 90–91 (1671-01-08) či list Sartoriovi AO 195, fol. 156 (1671-07-09).

²¹¹ AO 97, fol. 1 (1677-07-01): „[...] *waß den goldtschmit betr. wirdt alles recht vnd starck machen* [...]“.

²¹² V bílé, červené, zelené, modré a žluté barvě, od každé barvy půl fůry, srov. biskupův koncept AO 150, fol. 157 (1673-10-14): “[...] *vnd demnoch ich in verfertigung vor meine hiesige grotten begriffen bin, vorzu vnder solches geferbtes kleines sprengglass voneten ist, vnd aldorten zu bekommen ist, als mechte ich nun wissen, roten, grinen, blauen, gelben vnd die der gleichn glass farben von jeglichen ainen halben fuer, gern ehisten zu henden bringen* [...]“.

O listu zmínka také Dalibor Janiš – Jana Janišová, Rotunda v Květné zahradě v Kroměříži. Dílčí stovebněhistorický průzkum objektu. Kroměříž 2011, s. 7.

stavu a udílení všemožných dobře míněných rad v tomto ohledu, které nám opět o něco více poodhalují osobnost a názory tohoto agenta.

Biskup od léta do podzimu roku 1681 trpěl táhlými zdravotními problémy, od záchvatů dny přes různé typy horeček, slabosti a zřejmě i žaludečních a žlučnickových záchvatů až po plynatost.²¹³ Wentzelsbergova korespondence je tak zejména v tomto období téměř výhradně zaměřena jednak na neustále vyjadřované politování nad biskupovým stavem a přání brzkého uzdravení,²¹⁴ jednak na sdílení všemožných zkušeností a rad, v nichž se nám poodhaluje opět další část Wentzelsbergovy osobnosti.

Ten byl velmi kritický k názorům tehdejších lékařů (například při vzpomínce na žlučnickové záchvaty císaře Ferdinanda III. dvorní lékaře přirovnával *“k myším, které si tak dlouho hrají s kočkou, až ji umoří”*²¹⁵), odrazoval biskupa od nadužívání různých medikamentů, velký důraz v léčení kladl na působení přírody či dobré povětrí a celkově příhodné počasí,²¹⁶ jindy radil, jak si vybrat správného lékaře.²¹⁷ Své názory a nenápadné, nicméně všudypřítomné mínění o vlastní erudici v této oblasti zaštiťoval faktem, že *“viděl spoustu anatomii (pitev), četl spoustu autorů”*, ale stejně učinil zkušenost, že je nejlépe u většiny nemocí, aby *“se člověk*

²¹³ Především Wentzelsbergovy listy AO 110 a biskupovy koncepty AO 154.

²¹⁴ Např. AO 110, fol. 71 (1681-08-28): „[...] *ersiche aber noch dato nicht herauß daß Euer hochfürst. Gnaden felig der Vngelegenheit des fieber liberirt sein, welches mir die aller vnanemblichste Zeittung ist, dan ich Stundlichen verlangte dero selige genüessung zu vernemben die weilen alle mein hail in dero Wohlstandt bestehet ich vnd die meinigen werden nich noch lassen Gott dem herr zu bitten, damit die gottliche Maistet Euer hochf. von diesen Vnlust erledigen wolle.*“

²¹⁵ Poněkud cynická pasáž následuje po líčení všech možných procedur, kterými se císaře snažili uzdravit, srov. AO 110, fol. 98–99 (1681-09-07): „[...] *haben sie alle offit nicht gewist waß sie sagen sollen, vnd seindt iust mit dem herrn vmbgangen wie die Kaz mit denen gefangenen Mäusen welche die meist fangen vnd wider außlassen vnd so lang mit sollichen spillen biß sie solliche hinrichten.*“

²¹⁶ Např. když tvrdí, že je dobré spolehnout se také na přírodu a odkazuje na případy ode dvora, kdy lidé, kteří nebrali tolik léků, se brzy z horečky uzdravili, naopak ti, kteří se snažili takto přírodu obejít, pak ztratili mnoho sil, srov. ibidem, fol. 59 (1681-08-21): „[...] *doch bitte ich vnderthenigist Euer hochfürst. Gnaden wollen durch gar zu estern purgiren die natur nicht überfillen, sondern dieselbige ihr selbsten helffen lassen, dan alle die welche alhier fieber bekommen, vnd nicht so viel medicamenta braucht haben, die fieber baldt quittiert, die aber die natur geschwecht sendt lang damit vmbzigen, vnd darbey zimblische die forza verlohren.*“

²¹⁷ Ibidem, fol. 98–99 (1681-09-07).

*neustále neopatřoval medikamenty, nýbrž měl by dát prostor přírodě, aby mu sama pomohla.*²¹⁸

Biskupa, který už si se svým zdravotním stavem, plným recidiv těchto problémů, evidentně moc nevěděl rady,²¹⁹ pak často doslova utěšoval příklady jiných vyléčených, téměř ztracených případů.²²⁰ V případě potřeby mu také obstarával (s větším či menším úspěchem) některé léčebné prostředky, jako například záhadné “*Münichsfutter*” obsahující na šedesát ingrediencí k povzbuzení apetitu,²²¹ tedy tolik kýženého průvodního jevu na cestě k uzdravení.

4. 1. 6 Wentzelsberg pasivní či iniciativní?

Předchozí krátké statě se snažily představit širokou škálu Wentzelsbergových činností a skrze jejich dokumentaci v korespondenci také alespoň částečně osobnost agenta. Než se budeme zabývat Wentzelsbergovým přínosem v oblasti naplňování biskupových záměrů a přání v oblasti umělecké, zamysleme se ještě krátce nad jedním (již dříve naznačeným) charakteristickým rysem tohoto agenta, který lze, v komparaci s již představenou literaturou,

²¹⁸ Ibidem, fol. 85 (1681-08-31): “*Ich meines theils habe zu meiner Conservation vielen anathomien gesehen, vnderschittliche authores gelesen, aber so viel gelernet daß alles auf schlipffrischen grundt gesetzt, vnd halten in allen Kranckheiten, wo es die Zeit leidet, daß man nicht percipitander mit der medicin versehen solle, sondern man solle der natur Lufft lassen dass sie ihr selbsten helffe.*“

²¹⁹ Z jeho konceptů je mimo jiné patrná určitá míra rezignace či prosté spolehnutí se na Boží vůli – např. „*musím tedy počkat, co se mnou Bůh zamýšlí učinit*“, srov. AO 154, fol. 431 (1681-08-31): „*Vnd kan von meinen fieberischen Zustandt anderst nichts berichten, alß da Ich gehofft von dem fiber völlig entledigt zu sein mich es von Newen ergrifen hatt, dessen die Mediic die Vrsach nit ergründen können. Muß also erwarthen waß Gott mit mir machen will.*“

²²⁰ Případně se snažil mírnit biskupův pesimismus poukazováním na to, že zdánlivě nepříznivé průvodní jevy nemoci nemusí znamenat nic definitivního a naopak, ani zdánlivě neklamně znaky zdraví nemusí být jeho zárukou, jak uvádí na příkladu krve, srov. AO 110, fol. 85 (1681-08-31): „*[...] glaube ich nicht daß so leicht des corumpierte gebliet auß der aderlaß zuerkennen dieweilen oftmalß die von der Gall überheiffte Leiber grien schwarz, vnd corumpiertes gebliet zeigen, doch gleichwohl die gesunden Leith sein, hingegen zum offtern die iennigen so treffliches schennes Rothes bluet haben, die kranckhesten sein, wie dan jungsthin ein feiner Junger mensch bey Springung der Ader ein solliches Bluet verlohren welches ein langes leben gezeigt, aber baldt darauf gestorben.*“

²²¹ O tento “*confect*” k povzbuzení chuti k jídlu biskup žádá Wentzelsberga (kterému se přípravek nepodařilo sehnat) v konceptu AO 154, fol. 487 (1681-10-22): “[...] *vndt khan alhier khein guttes Confect Minichsfutter genandt, überkhommen, bey disen Münichsfutter oder fastenfutter sein vber 60. Ingradienten, solte nun ein frisches in selbigen appatekehr zu bekhomen sein.*“

dát do obecnější souvislosti s kýženými kompetencemi či vlastnostmi šlechtického agenta jako takového.

Wentzelsberg totiž v dochované korespondenci není pouhým vykonavatelem biskupovy vůle, ale vystupuje jako aktivní a iniciativní činitel, jenž se s biskupem neváhá podělit o svůj názor či rady, jak jsme viděli například v případě medicíny. Tyto rady se biskupovi, jak prozrazuje jeden jeho koncept, evidentně zamlouvaly a složil za ně Wentzelsbergovy kompliment.²²² Jindy za Wentzelsbergovu aktivitu vyjádřil povděk, a to nejen explicitně písemnou formou,²²³ ale například také věnováním zlaté medaile²²⁴ [obr. 14] či svěřením šlapanického léna, kde biskupova dobrá zkušenost s Wentzelsbergem hrála také svou roli.²²⁵ Skutečně podrobné poradenství pak agent (jako kvartýrmajstr velice zkušený v této oblasti) svému patronovi poskytnul v souvislosti s návštěvou císařovy sestry Eleonory Marie Josefy (1653-1697) a dvora během její cesty do Polska, kde se měla provdat za polského krále v roce 1670. Biskupovi, pro nějž bylo uctění tak vzácných hostů náročnou situací v organizačním i finančním ohledu, Wentzelsberg velice podrobně a zkušeně vylíčil, jaké je třeba zajistit

²²² Agent by prý rovnou mohl být profesorem medicíny, srov. AO 154, fol. 470 (1681-10-15): „*Dessen schreiben gefallen mir vmb so vill besser, aldieweillen sie recht schaffen gutt von der Medicin vndt Menschlichen zufallen schreiben also das derselbe einen professorn in der Medicin abgeben khunte.*“

²²³ Děkuje například za agentovu snahu při zjišťování informací o starém a novém víně, srov. koncept AO 154, fol. 458 (1681-10-02): „[...] *vndt bedankhe mich der Bemühung halber, der nachricht wegen der alt vnd heytiger Wein, so wohl deren güette alß werth, will ich zu vernehmen gewarttig sein.*“

²²⁴ Srov. Wentzelsbergovo obsáhlé devotní poděkování, z něhož pochází citát v názvu této práce, srov. AO 78, fol. 125 (1669-01-31): „[...] *sambt Eur hochfürst. Gnaden auf einen Goldstuckh aufgetruckten Contrafait, weliches sie mir zu immerwehrenden ihren angedenkhen eingeschlossen, vnd gleich wie ich solliches billig für ein absonderliche, von mir niemahls verdiente hohe gnad schaze vnd mich zu gleich daor ganz vnderthanigst bedekhe also werde ich auch, sollche fürst. Bildnuß, alß meines gnedigsten Lehenfürsten vnd herrns, die Zeit meines Lebenß aufbehalten, vnd darbey mich iederzeit meiner vnderthenigsten schuldigkeit erinnern, ist mir hingegen nichts mehrers Leid, alß das ich solliche vnd vielfaltige hochfürst. Gnaden mit meiner wenigkeit nit widerumb abdienen kan, iedoch wenigsten versichere Ewer hochf. Gn. ich gehorsambist daß, an meiner trew gehors. Vnd vnderthenigsten geneigten willen, niemahls einiger mangel erscheinen wirdt, dero gnedigsten befelch in allen occasionen auch (wo es vonnothen) mit meinen blud zu erfüllen vnd dardurch solliche empfangene hohe gnaden in etwaß wid[er] abzudienen.*“

²²⁵ V konceptu z konce února roku 1667 biskup vyjadřuje potěšení nad zaslánými novinkami ohledně poslední císařské komedie a dodává, že zároveň obdržel pro agenta doporučení od nejvyššího kancléře Jana Hartvíka z Nostic, pročez není proti, aby bylo na příštím kapitulním zasedání Wentzelsbergovi svěřeno šlapanické léno, srov. AO 146, fol. 47 (1667-02-23): „[...] *vnd weilen zugleich Ihre Exc. Der H. Obr. Canzler Graff von Nostitz für denselben bey mir recommendation eingewendt bin ich nicht zugegen das die cession des Lehenguets Schlappanitz auff vorgehender Capitular Consens vnd abstattugn anderer requisiteten an sich bringen möge, deme nach sich denselbe zurichten wissen wirdt.*“

ubytování, jak ideálně zorganizovat hostinu včetně podávaných chodů či hudebního doprovodu a podobně.²²⁶

Wentzelsberg se také snažil sám vyhledávat novinky či zajímavné nabídky, které by podle jeho uvážení biskupa mohly zajímat, jako byla například možnost odkoupení vzácného nádobí z pozůstalosti zesnulého hraběte Waltera Leslie²²⁷ [obr. 18] či nákup hodnotné soupravy dámských šperků.²²⁸

4.2 Wentzelsbergův umělecký rozměr agentské činnosti

Následující kapitola se bude soustředit na konkrétní případy, kdy se biskupův agent Wentzelsberg z pověření svého patrona zabýval úkoly, jež mají co do činění s výtvarným uměním jako takovým. Východiskem a hlavním pramenem nám bude především dochovaná korespondence. Jak již bylo řečeno na začátku této práce, nelze hovořit o kompletním, kontinuálně dochovaném prameni, je tím pádem v podstatě nemožné detailně chronologicky rekonstruovat celou Wentzelsbergovu agentskou kariéru. Proto si ani následující kapitola nečiní žádné nároky na úplnost, spíše se pokusí o jakousi mozaiku, složenou z jednotlivých zajímavých příkladů Wentzelsbergovy práce pro biskupa. Každý z představených úkolů se týká poněkud odlišné oblasti, každý demonstruje jiný aspekt Wentzelsbergovy služby a odhaluje také různé pohledy na biskupovy záměry či, chceme-li, jeho strategii v roli objednavatele. Jako první se ovšem ve vší stručnosti dotkneme období, po jehož větší část Wentzelsberg podle dostupných pramenů jako biskupův agent ještě nepůsobil, naopak je spojené z velké části s jeho kolegou Johannem Philippem Berisem, budoucím spolupracovníkem.

²²⁶ Podrobně Radmila Pavličková, "Polská" cesta roku 1670. Město Olomouc a biskup Karel z Liechtensteinu-Castelcorna jako hostitelé císařského dvora, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 29, 2000, s. 97–105.

²²⁷ Srov. seznam nabízených kousků AO 174, fol. 152 (1667).

²²⁸ Za jakým účelem či pro koho by koupě měla být určena, o tom se agent nezmiňuje, AO 111, fol. 66–67 (1682-01-11).

4. 2. 1 Období kopistů na vídeňském dvoře a počátek Wentzelsbergova působení

Jak již bylo řečeno v jedné z předchozích částí práce, prvním doloženým dopisem, který v podstatě uvozuje spolupráci Wentzelsberga s biskupem jakožto jeho agenta, pochází z února roku 1667.²²⁹ V té době už od loňského roku pod organizačním vedením dalšího biskupova agenta, již představeného Johanna Philippa Berise, sekretáře dvorské komory, na vídeňském dvoře pro biskupa pracovala skupina celkem čtyř malířů, kopírujících vybrané malby z císařské obrazárny.²³⁰ Zaangažovaní malíři vytvářeli část reprezentativní obrazové sbírky, do jejíhož budování se biskup Karel pustil a již se následně věnoval po dlouhá léta. Vedoucím této skupiny byl mladý, původem milánský malíř Filippo Abbiati (1640–1715), který kromě kopií pro biskupa vytvořil i několik děl vlastní invence, jako například obrazy dvou *Filozofů* [obr. 19 a 20].

Jeho kolegou byl malíř Jan Jiří Černoch (1626 – před 1702?), pocházející z Moravské Ostravy, od padesátých let usazený v Kroměříži, z jehož díla se v tamní sbírce dochovalo několik pláten s motivy (nejen) starozákonních hostin, ale též kopie podle Veroneseho obrazu *Venuše a umírající Adónis* [obr. 22]. Černoch je také pravděpodobně autorem souboru 55 pláten, znázorňujících olomoucké biskupy až po Castelvorna.²³¹ Jeho krajanem a dalším kopistou v biskupových službách byl Jan Baptista Spiess, který se v biskupových službách objevuje naposledy v Brně v roce 1670.²³² Čtvrtým kopistou, který se však práci účastnil pouze krátkou dobu, od listopadu roku 1666 do konce února roku následujícího, byl malíř Hans Georg, pocházející z Augsburgu.

²²⁹ AO 73, fol. 76–77 (1667-02).

²³⁰ Blíže Antonín Breitenbacher 1925, s. 23–33. Dále např. Vladan Antonovič, *Kopisté na dvoře olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelvorna*, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*, 2. díl, katalog, Olomouc 2010, s. 228–233. Prameny pro toto období zejména AO 173.

²³¹ Milan Tognier, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 51–52.

²³² Antonín Breitenbacher 1925, s. 24.

Johann Philipp Beris zajišťoval provoz dílny kopistů, jejich materiální zázemí, příslušnou byrokracii a podobně.²³³ V průběhu let 1666–1667 bylo pro Castelcornovy sběratelské záměry ve dvou fázích okopírováno na šest desítek obrazů, kopírovací práce byly skončeny v průběhu září roku 1667. V té době již Wentzelsberg kromě zasílání kulturních novinek ode dvora začíná postupně od biskupa dostávat úkoly, týkající se umění, a zdá se (pokud dochované prameny výrazněji nezkrslují naši představu), že v tomto směru postupně přejímal od Berise více kompetencí. Ten se v dochované Wentzelsbergově korespondenci většinou objevuje v souvislosti s praktickými a finančními otázkami (proplácení účtů a podobně).

4. 2. 2 Období shánění kopistů kopistů

V momentě, kdy se na jaře roku 1667 postupně chýlily ke konci kopistické práce v císařské obrazárně, rozhodl se biskup nechat některá okopírovaná plátna nechat okopírovat ještě jednou, pravděpodobně za účelem vyzdobení dalších svých sídel. Sehnáním vhodných, nepřiliš drahých malířů ve Vídni, kteří se poté měli přesunout do Kroměříže a pracovat tam, pověřil svého agenta Wentzelsberga, jemuž se takto jeho původní role informátora ve věcech (nejen) kulturního dění již natrvalo rozšířila o úkoly v oblasti biskupových uměleckých zájmů.

Koncem června roku 1667 jej tak seznámil se svým záměrem, aby mu sehnal tři až čtyři malíře k *“okopírování těch maleb, které byly kopírovány z císařské galerie”*. Malíře si hodlal vydržovat za měsíční plat, který měl činit 8 zlatých.²³⁴ O necelé dva týdny svůj požadavek zopakoval s tím, že by rád angažoval *“čtyři i více malířských tovaryšů, jichž je ve Vídni*

²³³ Podrobněji idem, s. 23–33.

²³⁴ AO 146, fol. 118 (1667-06-29): *“. Sonsten verlangte ich 3 oder 4 Mahler, zue copirung jenigen mahlereyen, so aus der Kay. galleria copirt worden, man pflegt der gleich leuthen malen der Kunst von dienst den monathlich 8 f 7 theler.“* Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 44.

spousta”, neboť by si rád nechal ještě jednou okopírovat pro něj vytvořené kopie z císařské obrazárny.²³⁵

Protože Wentzelsberg jeho záměr nejprve nejspíš nepochopil a domníval se, že chce biskup zaměstnat další skupinku kopistů přímo ve Vídni, vysvětlil biskup v listu z 20. července 1667 ještě jednou svůj plán, totiž aby malíři pracovali přímo u něj na Moravě, tedy v Kroměříži, což se zřejmě jevilo praktičtější nejen z finančních důvodů. Biskup dále předestřel, že k tomuto kopírování “není zapotřebí žádných zvláštních velkých umělců”, ale že na věc poměrně spěchá a je tedy třeba, aby se Wentzelsberg poohlédl po vhodných adeptech a vyjednal s nimi výši platu.²³⁶ Již o čtyři dny později, 24. července agent biskupovi referoval, že našel dva vhodné malíře – nizozemského a hornoněmeckého.²³⁷

Posledně zmíněný Wentzelsbergův list zřejmě obsahoval podrobnější report o nizozemském malíři, který biskupa evidentně zaujal. Ve své reakci z 27. července napsal, že i když na angažmá kopisty jsou jeho požadavky poměrně vysoké, ale díky jeho schopnostem a uznání se přeci jen nebrání jej na vzít na zkoušku. Líbí se mu i agentův návrh “*hornoněmeckého malíře*”, jen připomíná, že bude třeba angažovat i další malíře, neboť vytvoření kopií již vlastněných kopií zabere poměrně dost času.²³⁸ Wentzelsbergův úkol v této věci byl tak dvojitý – vyhledat nejen vhodné umělce a podat o nich informace biskupovi, ale také je v co nejkratší

²³⁵ AO 146, fol. 123 (1667-07-09): „*Mit verhoffung vier vndt mehr Mahler gesellen, deren biß zu Wien eine quantitet gibt geschehe mir wohl einsonderes gefallen, dan ich alles daßjenige so auß der Kay. Galleria vor mich copirt worden gern nachmahlen vnd zwar fürderlichen abmahlen lassen wolte.*“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 44.

²³⁶ AO 146, fol. 128 (1667-07-20): „*Es hat nit die Meinung, dass ihm den kunftig auf meine Unkosten Mahler in Wien zu erhalten gedanke, sondern habe 4 oder 5 zu diesem Ende anhero verlanget, dass sie allein die in der Kay. Galleria gemachte Copien wiederum copieren, daher es keiner absonderlichen groser Künstler vonönnen ist, werden mit aller Notturft versehen vnd ist des Lohns halber mit ihnen zu handeln. Ich verlangte sie, da die Tag lang sein, wurde mir also dardurch ein absonderliches Wohlgefallen geschehen.*“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 44.

²³⁷ Srov. ibidem, list, na nějž Breitenbacher odkazuje, se mi bohužel nepodařilo dohledat.

²³⁸ AO 146, fol. 141 (1667-07-27): „*Auß desselben schreiben von 24 dises habe ich des mehrern ersehen, waß der herr eines Niderlandischen Mahler vndt dessen begehren halben vberschriben wollen. Obzwar sein Begehren für einen Copisten zimlich hoch gestelt, dieweillen er aber auch auß dem Kupfer mahlen vndt die collerirten recht gebe kan, ist mir nicht zugegen mit ihme eine Prob zu thun. Nicht eniger wirdt mir der hochteitsche Mahler neben drey oder vier andern gemeinen Schueßes zum Copiren der Copien angenehm sein, dan ich gerne die habende Copien auß der Kay. Galleria noch einmahl copiren lassen wolte, so eine zimliche Zeith erfordern wirdt.*“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 45.

době získat pro dané angažmá a vyjednat co nejvýhodnější platové podmínky, což pro Wentzelsberga zřejmě obvykle nebyl problém, jak ještě uvidíme.

V následujícím listu z 28. července totiž Wentzelsberg informuje, že kromě oněch dvou posledně zmíněných malířů navázal kontakt s dalším malířem, *“který nejen, že dobře kopíruje, ale také umí malovat fresky, v žádném případě však nechce sloužit za méně než 12 zlatých měsíčně, tím spíše mimo Vídeň.”*²³⁹ Nebyl by to ale Wentzelsberg, kdyby malíře neumluvil na nižší cenu, tedy 10 zlatých a úhradu dalších nezbytností. Malíř prý zná biskupa již z jeho salcburských let, v práci je již hodně zkušený a agentovi se velmi zamlouvá. Chce se prý brzy (pochopitelně na biskupovy náklady) vydat do Brna.²⁴⁰ Oním malířem byl Jan Reitsamer (Creuzammer) původem ze Salcburku²⁴¹ od něhož bohužel ve sbírce nemáme dochovánu žádnou práci.²⁴² Podle dostupných informací však posléze na Moravě působil více než deset let, nejprve v biskupových službách, kde realizoval kromě jiného i kopie jeho portrétů, později také v Olomouci a Holešově.²⁴³

Druhým Wentzelsbergovým objevem, o němž v tomto dopise informuje, je *“milý mladý člověk”*, malíř původem z Gdaňsku, který je podle něj velmi nadějný a dosti dobře kopíruje. Má rovněž zájem o biskupskou službu, nicméně nechce sloužit pod 5 říšských tolarů měsíčně, Wentzelsberg tedy čeká na biskupovy další pokyny a případné rozhodnutí, kam přesně umělce

²³⁹ AO 73, fol. 377–378 (1667-07-28): “[...] *ausser dem bey nechst voriger post, gemelten Mahler, erfraget, welcher nit allein gut copirn, sondern auch in fresco mahlen kan, diser hat auf kein Weiß Monathlich vnder 12 f dienen wollen, absonderlich ausser Wien, ich habe aber ihn dahin beredet, das er Ewer hoch fürst. Gn. zu Crembsier, oder, wo sie schafften werden, vmb 10 f neben aller anderen nothwendigkeit dienen.*“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 45.

²⁴⁰ AO 73, fol. 377–378 (1667-07-28): “[...] *will diser, so Ewer hochfürst. Gn. schon zu Salzburg gekennet, hat hin vnd wider vill gearbeitet, gefallet mir gar wol, so fern nun Ewer hochfürst. Gn. ihn gnedigst verlangen, so will er also balden, iedoch auf Ewer hochfürst. Gn. spesen, von hier auf Brün raisen.*“

²⁴¹ Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010, s. 150.

²⁴² Zatím jedinou známou dochovanou prací je Reitsamerův kresebný návrh grafiky s motivem Panny Marie Svatotomské jakožto ochránkyně Brna [obr. 27], blíže Petra Zelenková, "Protegam Urbem istam" ("Budu štítem tomuto městu"). Panna Marie a Pater Martin Středa jako ochránci Brna na dvou augsburských mědirytinách ze 17. století, in: Jiří Kroupa – Michaela Šeferisová Loudová – Lubomír Konečný (edd.), *Orbis artium. K jubileu Lubomíra Slavička*, Brno 2009, s. 341-351.

²⁴³ Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, Olomouc 2008, s. 56.

případně vyslat.²⁴⁴ Oním malířem byl Johann Breda (1647–?), jenž po opouštění biskupských služeb působil ve slezské Vratislavi. Bohužel ani v jeho případě se nedochovala žádná práce, již pro biskupa realizoval.²⁴⁵

Biskup již o dva dny později odpověděl, že oba malíři se mají vydat na Moravu, první z nich obdrží 7 zlatých měsíčně, druhý o něco málo více. Zároveň měl nadále zájem i o zmíněného “*nizozemského malíře*”, u něhož považoval navrhovanou částku 10 zlatých měsíčně za přiměřenou. Malíři se podle biskupova pokynu mají hlásit u agenta Berise, který zařídí jejich cestu do Brna a zajistí jim také proviant.²⁴⁶ Opět tedy vidíme určitý přesun kompetencí – Wentzelsberg je nyní zodpovědný za domluvení spolupráce daných umělců, Beris poté řeší praktické záležitosti s tím spojené. Zároveň biskup v dopise připomněl, že by bylo dobré, kdyby se podařilo sehnat ještě další dva malíře, kteří by ideálně vyrazili na Moravu již s touto skupinkou. Pokud se však žádné nepodaří dojednat, nemají se tito tři malíři již nechat zdržovat a vyrazit rovnou, a to nejprve do Brna.²⁴⁷

31. července Wentzelsberg v reakci na biskupův list z 27. července napsal, že si tedy malíře zavolá k sobě, ty z nich, kteří budou ke spolupráci k dispozici ihned, vyšle do Brna hned s prvním povozem, ty, kteří momentálně nemohou, vyšle později. V Brně biskup již malířům sám udělí přesné instrukce a pošle je na místo jejich práce.²⁴⁸ 3. srpna 1667 biskupovi agent

²⁴⁴ AO 73, fol. 377–378 (1667-07-28): “*Sonsten ist noch einer verhanden, ein hipscher junger mensch, ein Danziger Kind, welcher einen guten anfang hat, zimlich fein copirt, vnd Ewer hochfürst. Gn. auch dienen, aber weniger alß Monathlich 5. Reichsthaler nit nehmen will. Erwartte also in einem oder andern Ewer hochfürst. Gn. gnädigsten befelch ob ich die Mahler nacher Brün, Schlappanitz, Kirliz, oder wohin sonst schicken solle.*“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 45.

²⁴⁵ Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 55.

²⁴⁶ AO 146, fol. 145 (1667-07-30): “*Die zwey angemelte Mahler seindt mir zu zuschikken der erste solle Mohnath 7. Fr, der andere aber 7.30 fr bekhommen, da der Niderlandische auf Monathen Zehn Thaller zu bereden gebe es eine richtigere Raittung, dieße dreyer haben sich einsmahls bey herrn Beris anzumelden der sie auf Brün befördern vndt mit Zehrung versehen wirdt.*“

²⁴⁷ Ibidem: “*Kunten noch zwey Mahler bekommen werden, die ich auch noch verlangt so möchten sie mit einander anhero reißen, doch haben sich die dreye dießenthalben nicht aufgehalten, sondern bin ihrer nechstes gewertig. Vndt können ihre Raiß den wegk auf brin zu nehmen.*“

²⁴⁸ AO 73, fol. 383–384 (1667-07-31): “*Anbelangent die Mahler, werde dero gnädigsten befelch ich in vnderthänigsten gehorsamb nachkommen, die Mahler gleich zu mir beruffen, vnd darauf die ienige, so können, gleich mit nechster von hier nacher Brün abgehenter Landtgutsch, die ienige aber, so izeo noch nit können, mit nechsten hernach an Ewer hochfürst. Gn. hoff nacher Brün schicken, allwo dan von Ewer hochfürst. Gn. sie bey ihrer ankunfft schon weiter gnedigsten befelch, wo sie hin sollen, zu empfangen haben werden.*“

píše o třech malířích, kteří se nakonec vydají do Brna, a připojuje informace o nich, smlouvenou výši platu a svůj vlastní názor. Prvním z malířů je tedy již zmiňovaný Jan Reitsammer. Ten se prý vyučil v Salcburku a *“nejen, že umí kopírovat, ale také malovat podle mědirytu a ve fresce, je to diskrétní, vybraný člověk a byl [mu] velmi vychválen.”*²⁴⁹ Domluvil se s ním na platu 10 zlatých měsíčně.

Druhým malířem byl již rovněž zmíněný Johann Breda, *“mladý hoch, s rozhodným štětcem, který [...] se ještě dnes či zítra mnoho naučí, neboť stojí na začátku, je rychlý, tím pádem se dobře hodí ke kopírování.”*²⁵⁰ S ním Wentzelsberg dohodnul částku 5 říšských tolarů. Breda je v biskupových službách (nebo alespoň v Kroměříži) doložen minimálně ještě v prosinci roku 1669.²⁵¹

A konečně, třetím malířem byl Paul Ast, jenž pocházel z Drážďan a po působení v biskupských službách je doložen roku 1672 jako olomoucký měšťan a člen tamního malířského cechu. Ani od něj však nemáme k dispozici žádné z jeho děl.²⁵² Paul Ast je podle Wentzelsberga nadějný malíř, který by se ještě mohl mnohému naučit, vyjednal s ním částku 4 říšských tolarů za měsíc.²⁵³ Co se týče onoho nizozemského malíře, o jehož služby měl biskup také zájem, nebude tento moci dorazit, neboť má právě rozdělanou práci.²⁵⁴ Wentzelsberg také připojil praktický postřeh ohledně připravovaného zázemí malířů. Soudí, že malíři evidentně nejsou moc nakloněni tomu, aby sdíleli společný pokoj. Agent si ostatně také myslí, že *“by bylo lepší,*

²⁴⁹ AO 73, fol. 385–386 (1667-08-03): „[...] *habe ich gegenwärtige 3. Mahler in vnderthänigkeit vberschicken wollen, nemblich den Johan Creuzammer, so zu Salzburg gelernet, vnd nit allein copirn, sondern auch nach kupferstich vnd in fresco mahlen kan, ist gar ein Discreter feiner Mensch, vnd wird mir sehr gelobt, mit welchem ich neben allen nothwendigkeiten monatlich 10 f. accordirt.*“ K celému obsahu listu dále srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 45.

²⁵⁰ Ibidem: „*Der anderte, nahmens Johann Breda, ein junges Bürstl, hat einen resolvirten penßel, wird, wie ich vermeine, heut oder morgen etwas lernen, weil er einen zimlichen anfang, er ist geschwind, danenhero er wol zum copirn taugen wird, mit solchen habe ich monatlich 5 Rthlr accordirt.*“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 45.

²⁵¹ , kdy je spolu s dalším malířem, Rudolfem Lanzem, o němž ještě bude řeč, uveden jako svědek u výslechu, srov. ibidem, s. 46.

²⁵² Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 55. Dále Antonín Breitenbacher 1925, s. 45–46.

²⁵³ AO 73, fol. 385–386 (1667-08-03): „*Der 3te nahmens Paul Asst, hat einen feinen anfang, könnte noch mehr lernen, mit welchem ich monatlich 4 Rthlr. Gedingt habe.*“

²⁵⁴ Ibidem: „*Waß den Niderlander anbelanget, kan er wegen eines vnder handen habenten stucks iezo gleich nit kommen, von welchem Ewer hochfürst. Gn. ich morgen auf der post vnderthenigst parte geben werde.*“

*pokud by byla možnost je od sebe separovat, jinak se lze obávat, že místo toho, aby malovali, budou hrát nebo jinak neúčelně trávit čas.*²⁵⁵

Ze stejného dne, tedy 3. srpna pochází biskupova odpověď na Wentzelsbergův list ze 31. července. Biskup svému agentovi píše, že učiní veškeré přípravy na příjezd malířů, nicméně bude nutné, aby – opět prostřednictvím pana Berise – se nakoupila zásoba barev, kterou si malíři s sebou mají dovzít.²⁵⁶ Vzhledem k tomu, že malíři už se chystali na cestu a dopis dorazil zřejmě až ve chvíli, kdy již byli na Moravě, je však nepravděpodobné, že se toto logisticky podařilo vyřešit.

Že malíři v pořádku dorazili do Kroměříže a byla oboustranně potvrzena dohodnutá spolupráce, o tom informuje biskup Wentzelsberga již 6. srpna. Pokud by to bylo možné, rád by ještě do svých služeb angažoval výtečného krajináře, který momentálně pracoval u hraběte Königsecka, a ještě jednoho nebo dva nějaké další malíře, když už se nepodařilo dojednat onoho blíže neurčeného Nizozemce.²⁵⁷ Ohledně poskytnutého zázemí se dozvídáme, že nebylo možné poskytnout každému plně oddělenou místnost, pouze samostatné pokoje, které jsou však navzájem propojeny. Závěrem listu ještě biskup projevil agentovi uznání a poděkoval mu za vynaložené úsilí.²⁵⁸

Vzhledem k tomu, že se, jak již bylo řečeno, nestihlo vyhovět biskupovu požadavku, aby si malíři dovezli zásobu barev, zajistil Wentzelsberg ještě, zřejmě spolu s Berisem,

²⁵⁵ Ibidem: „*Ich verspire an ihnen, das sie nit gern werden, in einem Zimmer beysammen beliben, halte es auch vnmaßgeblich besser, wen die gelegenheit were, sie von einander zu separirn, dan sonsten zu besorgen ist, das sie, anstatt des mahlen, spilen oder sonst die Zeit vnuzlich vertreiben wurden, iedoch stehet alles bey Ewer hochfürst. Gn. gnedigsten befelch.*“

²⁵⁶ AO 146, fol. 148 (1667-08-03): „[...] *auß welchen ich die beschaffenheit wegen ankunfft der Mahler wohl vernohmen, die gelegenheit für sie solle zu bereitet vndt alle guetter anstalt gemacht, eine anzahl farben aber müssen nothwendig durch H. Beriß erkaufft vndt durch die Mahler wohl verwahrter vberbracht werden.*“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 45.

²⁵⁷ AO 146, fol. 156 (1667-08-06): „*Die vberschikte 3. Mahler seindt woll angelangt, vndt werden accordirter massen ordent. Bezahlet werden. Wirdt mir auch deß Graffen von Königseckh Landschafftis Mahler neben noch einem oder zwey gar angenehmen sein vndt ist endlich zu precavirung der von dem herrn erwöhnten vngelegenheit mit hinterlassung des Niderländes wohl geschehen.*“

²⁵⁸ Ibidem: „*In absonderliche Zimmer so weith von ein oder entlegen worden sich schwerlich mögen vntrbracht werden, sie seindt zwar defacto in vnterschiedlichen Zimmer logirt, es gehet aber eines in das andere, thue mich also gegen dem herrn bedanken, die hierunter gehabten Bemühung, vndt wil der vbrigen auch gewertig sein.*“

objednávku barev a nechal je zaslat na Moravu. Ty dorazily do Kroměříže již 17. srpna, jak informuje biskup s konstatováním, že malířům, s nimiž byl zatím spokojen, „*již ničeho neschází.*“²⁵⁹ V listu biskup zmiňuje mimochodem též zájem o objednání dvou blíže neurčených „*maleb nad okna*“.²⁶⁰ I v tomto případě Wentzelsberg přislíbil, s poněkud skeptickým konstatováním, že „*je objedná a nechá vymalovat, jde jen o to, že ti [malíři], kteří něco umí, jsou dosti drazí, většina však pracuje málo dobře.*“ Zašle však opět nějaké práce na zkoušku, aby biskup mohl posoudit jak kvalitu, tak cenu, a bude dále vyčkávat biskupových rozkazů,²⁶¹ kterýžto postup biskup ve své odpovědi potvrdil.²⁶²

V Kroměříži se mezitím již pustili do práce na (dnes nedochovaných) kopiích kopií malíři Reitsamer, Breda a Ast. Společně s nimi v té době v Kroměříži pracovali i z Vídně se navrátilí Jan Jiří Černoch a Jan Baptista Spiess. Biskup se však do svých služeb rozhodl i nadále hledat další malíře. Pojdme se blíže podívat právě na ty, jejichž angažmá koncem 60. let pomáhal dohodnout právě Wentzelsberg.²⁶³

4. 2. 3 Krajináři, Rudolf Lanz a Renier Meganck

Že se vždy nepodařilo vyhlédnutého malíře pro biskupa získat, svědčí již výše zmíněný případ konkrétně nejmenovaného krajináře, činného u hraběte Königsecka. Počátkem září roku

²⁵⁹ AO 146, fol. 158 (1667-08-17): „[...] vndt laßen sich die vberschikte Mahler bießblank wohl an, wil ich der vbrigen gewertig sein, geschehe mir beynebenst ein sonders gefallen, das ich nichts destoweniger die verlangte stikh vber die fenster verfertiget, erkhaufft vndt vberschikt worden. Die farben seindt alberreith erhandlet vndt überschikt worden das also dermahlen alhier vor die Mahler nichts ermanglet.“

²⁶⁰ Těch se měly týkat i jeho dva předchozí listy ze 7. A 8. Srpna, které se mi ovšem nepodařilo dohledat, srov. Antonín Breitenbacher, s. 46.

²⁶¹ AO 70, fol. 116–117 (1667-08-25): „*Waß nun anbelanget die stuck über die fenster, will ich dieselben bestöllen, vndt mahlen lassen, eß ist aber nur vmb daß das die ienigen, so etwas können, zimlich theur seind, die maisten wenig guts machen, doch will Ewer hochfürst. Gn. ich ein paar zur prob sowol wegen der güte, als des preißes über schicken, vnd so dan dero weitern g[ne]digsten befelch darüber erwartten.*“

²⁶² AO 146, fol. 163 (1667-08-28): „*Ein Par gemähl wil ich zu seiner Zeith gewertig sein vndt anbey den Preiß vernehmen.*“

²⁶³ Vzhledem k zaměření práce na tohoto agenta se tak záměrně nebudeme věnovat dalším malířům, kteří pro biskupa pracovali buď v pozdějších letech po Wentzelsbergově smrti nebo (pokud nám to korespondence dovoluje poznat) nesouvisí s jeho prací. Blíže k dalším umělcům podrobně např. Antonín Breitenbacher 1925, zejména s. 52–63.

1667 se totiž Wentzelsberg snažil s malířem o nabídce dále vyjednávat. Ten se ovšem všemožně vytáčel. Zdá se, že ke spolupráci nemá příliš chuť a navíc ještě musí začít práce na dalším obraze. I když sice tvrdí, že po jeho dokončení by klidně podnikl cestu k biskupovi, stejně není schopen říci bližší možný termín. Příští úterý však má Wentzelsbergovi v celé věci dát své *“kategorické rozhodnutí”*.²⁶⁴ Ze spolupráce zřejmě nakonec nic nebylo, biskup o dva týdny později ještě píše, že tedy z agentova listu vyrozuměl, že zmíněnému malíři zřejmě Morava není příliš po chuti, i když by rád viděl na zkoušku nějakou jeho práci.²⁶⁵ Poté už se s označením *“krajínář hraběte Königsecka”* v korespondenci nesetkáme. Z (opět) blíže neurčeného zdroje měl biskup dále informaci, že se ve Vídni má nacházet krajínář, který *“prý ještě předčí de Jodeho”*. Nevíme, se kterým jménem můžeme tohoto malíře ztotožnit. Biskupa tento fakt nicméně evidentně zaujal, neboť *“by rád věděl, jestli je to opravdu tak výtečný krajínář”*, což byl další úkol pro Wentzelsberga.²⁶⁶ Z další korespondence však nejsem schopni identifikovat pokračování této záležitosti, kromě ještě jednoho listu z 23. října, kdy biskup připomíná, že by se rád dozvěděl něco o onom krajínáři, který ve Vídni přebývá u malíře Müllera. Wentzelsberga pověřuje jednáním s ním a rád by od něj získal buď obraz nebo jej zaměstnal přímo v

²⁶⁴ AO 73, fol. 425–426 (1667-09-07): *“[...] daß sovill den Gräff. Königseckischen Mahler anbelangt, er, wie er meltet, auf seines herrn Graffen inständiges begehren, so weniger auch Lust dazu gehabt, gleichwol noch ein Bild hette anfangen müssen, mit welchem er vngefehr 3. Wochen zu thun hette. Vnd obwohlen er des gänzlichen vorhabens were, nach gefertigten disem, die raiß zu Ewer hochfürst. Gn. vorzunehmen, so könnte er iedoch het noch keinen gewissen tag seiner dahin kunfft benennen, er wolte aber auf nechst künfftigen Erichtag eine cathecorische resolution deßhalber vnfehlbar von sich geben.”*

²⁶⁵ AO 146, fol. 174 (1667-09-21): *“[...] darauß ersehen daß der Graff Königsäkische Landtschafftis Mahler schlechten Lust nach Mähren erzeige, da es nun zulang anstunde währe eine mit Ihme weiters auch nicht geholffen vndt hette gern eine prob von seiner handt sehen möge.”*

²⁶⁶ AO 146, fol. 182 (1667-10-05): *“[...] so wirdt mir auch von einem Hauptlandtschafftis Mahler so dem de Jodem vbertreffen solle, gemelt vnd sich bey einem Mahler genadt aufhalten solle möchte wohl wissen, ob er ein so vortrefflicher Landtschafft Mahler seye, die zwey Landtschafften wil ich erwarthen vnd hernach mich weiters resoluiiren. Eß seindt sonsten die gemeine Landtschafften, zimblich wohlfeil zubekommen.”* Dále biskup v témže souvětí píše, že očekává dodání dvou krajinek a po jejich doručení se dále rozhodne. Nevíme, jestli tím myslel nějaké malby na zkoušku od tohoto malíře nebo již dohodnuté zkušební zaslání obrazů od někoho jiného. Jak již bylo zmíněno co do charakteru korespondence, spojoval agent i biskup obvykle do jednoho dlouhého souvětí hned několik informací, které na sebe nutně nemusely mít návaznost. Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 47.

Kroměříži.²⁶⁷ Tak jako tak, jeho zájmem, s nímž v témže listě Wentzelsberga seznamuje, je na jaře do svých služeb angažovat další malíře.²⁶⁸

Další informace uměleckého rázu od Wentzelsberga následuje až po delší pauze, 19. ledna roku 1668. Na biskupa se obrací jako prostředník malíře, s nímž se především seznámil a jenž se sám nabízí do biskupových služeb. Oním malířem je Rudolf Lanz, tehdy ve věku 32 let, původem z Horních Rakous, který nakonec v biskupových službách našel uplatnění až do roku 1675. Bohužel ani od něj nám není známo žádné dochované dílo.²⁶⁹ Dle agenta působil jako *“velmi vybraný, příjemný mladý člověk, který kopíruje, také podle mědirytin, a nemaluje špatně ani postavy”*. Lanz se u Wentzelsberga ohlásil sám a nabídl se biskupovi k službám za plat 100 říšských tolarů ročně.²⁷⁰ Tato drobná zmínka o tom, že Lanz sám vyhledal biskupova agenta, nás vede k domněnce, že Wentzelsbergova funkce agenta byla ve vídeňském uměleckém prostředí snad všeobecně známá a že tedy kontakt mezi agentem a umělcem mohl být a také byl navazován i v opačném směru, tedy nejprve z vlastní iniciativy malíře. Wentzelsberg si evidentně hned nato prohlédl a zhodnotil jeho práce, načež o nabídce biskupa velmi promptně (v řádu dvou dnů) informoval.

Rovněž Lanz sám, v korespondenci později zmiňovaný jako *“Figuri Mahler”*, byl zjevně nakloněn rychlé spolupráci – během tří nebo čtyř týdnů je ochoten vydat se do Brna či Kroměříže, ale jelikož neví, zda pro něj bude příhodné tamní podnebí, raději by se nejprve domluvil na zkušební půlroční kontrakt. Tato podmínka však z Wentzelsbergova praktického pohledu biskupovi nemůže být na škodu, neboť právě půlrok od jara do podzimu se vyznačuje

²⁶⁷ AO 146, fol. 193 (1667-10-23): *„Ich will gern etwas von des Landtschafft Mahler sich bey dem Müller mahler in einen aufhalt stehen, solte er mit ihm tractiren lassen, were mir nit zugegen mit ihme den stuck zu handlen, vnd alhier zu vnderhalten.“* Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 48.

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ Antonín Breitenbacher 1925, s. 48 a 52, dále Milan Tognier, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 55, idem, *Malířství v 17. století na Moravě*, s. 149.

²⁷⁰ AO 75, fol. 101–102 (1668-01-19): *„[...] was seither neues einkommen, mit vnderthänigster erinnerung, wie das vorgestert ein Mahler, seines namens Rudolph Lanz, von persohn ein feiner junger Mensch, welcher copirt, auch nach den Kupferstichen, vnd figuren nit übl mahlet, bey mir sich angemeldet, vnd offerirt, Ewer hochfürst. Gn. gegen iährlicher besoldung 100 Rthlr, gehor. zu dienen.“* Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 48.

nejdelšími dny, a tudíž nejlepšími světelnými podmínkami, takže malíř může stihnout mnoho práce.²⁷¹

O Lanzovi se pak rozepisuje v dalším dochovaném listu z 9. února 1668, v němž mimo jiné tlumočí jeho prosbu. Malíř má prý velké potěšení z možnosti sloužit biskupovi, žádá pouze o strpení, neboť potřebuje dokončit rozdělanou práci, což pozdrží jeho příjezd asi o čtyři týdny.²⁷²

Zároveň s Lanzem má prý dorazit i krajinář, jehož angažování biskup odsouhlasil v dopisu z 23. ledna. Zmíněný krajinář měl ve srovnání s ostatními najatými malíři naprosto nesrovnatelné platové podmínky, biskup mu odsouhlasil měsíční plat ve výši 45 zlatých, k tomu vlastní pokoj a přísun vína zdarma.²⁷³ Vzhledem k chybějící korespondenci v daném období nevíme, zda tohoto krajináře můžeme spojovat s oněmi zmínkami o krajináři hraběte Königsecka, případně o druhém zmiňovaném výtečném krajináři dlícím ve Vídni nebo zda se jedná ještě o třetí osobnost. Breitenbacher²⁷⁴ nicméně tohoto malíře ztotožňuje s Renierem Meganckem (1637–1690), krajinářem a malířem zátiší, jehož dílo má v kroměřížské sbírce hojně zastoupení.²⁷⁵ [obr. 26] Meganck měl poté v biskupových službách působit a pobývat v Kroměříži v letech 1668–1669,²⁷⁶ poté se přesunul do Vídně.²⁷⁷

²⁷¹ AO 75, fol. 101–102 (1668-01-19): „[...] nach Ewer hochfürst. Gn. gdigsten befehl, nach verschlüssung 3. oder 4. Wochen von dato an nacher Cremsier, od[er] Prin, wohin dieselbe g[ne]digst schaffen werden, zu reißen, iedoch weilen er nit weiß, ob ihme selbigens landt lufft anstehen, vnd wol zu schlagen möchte, wolte er sich anfangs nur auf ein halbes iahr versprechen, welche condiion Ewer hochfürst. Gn. (sofern sie, ihme anzuenehmen, nit etwa sonst ein g[ne]digstes bedencken haben) darumben nit schädlich sein kan, weilen daß erste halbe iahr mit zunehmung des tags sich anfangt, vnd mit abnehmung wider endiget.“

²⁷² AO 75, fol. 142–143 (1668-02-09): „[...] bekant sein, das der Mahler, Rudolph Lanz, Ewer hochfürst. Gn. zu dienen, grosses verlangen traget, dahero vmb die gnad bittet, Ewer hochfürst. Gn. wolten g[ne]digst erlauben, das weilen er innerhalb 4. Wochen aufs längeß alle seine arbeite verfertigen wird, er vmb solche Zeit deroselben auffwarten dörrfte.“

²⁷³ Na dopis odkazuje Antonín Breitenbacher 1925, s. 48, bohužel se mi jej nepodařilo dohledat.

²⁷⁴ Antonín Breitenbacher 1925, s. 50–51.

²⁷⁵ K dochovanému souboru horských krajin blíže Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 49. Seznam Meganckových děl v Kroměříži srov. kat. č. 200–221 v Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna*, s. 239–245.

²⁷⁶ Jako jeden z dokladů jeho pobytu i s malířským pomocníkem a tovaryšem Breitenbacher uvádí list vdovy Kočičkové zřejmě z roku 1669, která píše, že její syn, jenž se v Kroměříži učil na malíře u Jana Jiřího Černocho, utekl s malířským tovaryšem Reniera Megancka (AO 173, fol. 232b–233b, 1669?), srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 50.

²⁷⁷ Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna*, s. 239.

Wentzelsberg v tomto svém listě z 9. února o krajináři, podle všeho tedy Meganckovi, píše, že i on musí dokončit svou aktuální práci snad během šesti týdnů a poté již novou nebude přijímat, aby se mohl vydat do Kroměříže. Malíře dosti chválí a rozepisuje se něm, že je to skutečně výtečný malíř, s dobrou invencí a dobrým koloritem. Jeho práce jsou prý tak výtečné, že si biskup může ponechat pouze originály a svá další sídla může vyzdobit jejich kvalitními kopiemi.²⁷⁸ Předává také Meganckův dotaz, zda mu biskup zajistí barvy, které potřebuje a které jsou pro účely krajinomalby odlišné od těch, jež používají “Figuri Mahler”, tedy Lanz a další, v Kroměříži již působící kopisti. Malířovy požadavky, které Wentzelsberg fundovaně tlumočí, zahrnují “1. ein gar schönes Terra verde, 2. gar dunkels Schüttgelb, 3. Ultramarin”, tedy odstíny zelené, modré a zemité žluté, přičemž ultramarín stačí průměrný, ne úplně drahý. Pokud příslušné barvy v Kroměříži nejsou, prosí agent biskupa, aby jej informoval a barvy se tak mohly nakoupit.²⁷⁹

Biskup chtěl pravděpodobně z organizačních důvodů jejich příjezd pozdržet,²⁸⁰ což Wentzelsberg 16. února přislíbil. Zároveň však znalecky poznamenal, že by pro biskupa bylo příhodnější, kdyby malíři mohli přijet dřív, než teprve po Velikonocích, neboť “*dny se postupně prodlužují a oni nyní [na jaře] malují pilněji, než v létě, kdy jsou nejen kvůli velkým vedrům ospalí, ale také jim [příliš rychle] vysychají barvy na plátnech.*”²⁸¹ Ještě jednou připomíná

²⁷⁸ AO 75, fol. 142–143 (1668-02-09): „Der Landschafft Mahler wird auch zwischen 5. Od[er] 6. Wochen seine angefrimbtte arbeiten wollendts verfertigen, vnd Weiter keine arbeit annehmen, sondern Ewer hochfürst. Gn. alß dan gehors. aufwartten, hoff Ewer hochfürst. Gn. er wol contentiren werden, den er ein trefflicher guter Mahler, von stattlichen inventionen, vnd guter colorit ist, vnd können Ewer hochfürst. Gn. seine sachen von andern Malern copirn lassen, welche copirn, wan er sie reducirt, zu Zeiten für originalia passirn, Ewer hochfürst. Gn. aber könnten die rechten originalia bey Sich behalten, vnd mit denen copirn dero Schlösser mobilirn.“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 48.

²⁷⁹ AO 75, fol. 142–143 (1668-02-09): „Vnd[er] dessen hat mich diser Mahler gefragt, ob Ewer hoch fürst. Gn. solche farben, wie er brauchte, bey handen hetten, dan er andere farben, als die Figuri Mahler brauchten haben müste, vnd hette er absonderlich vonnöthen, 1.mo Ein gar schönes Terra verde: 2.do Gar dunkels schittgelb, 3.tio Vltramarin, welches mittel mässig, nit gar theuer, doch trefflich ergäbig ist, vnd beständig bleibet, dan was mit schmalta gemahlen wird, verstirbet, wan nun Ewer hochfürst. Gn. dergleichen farben nicht hetten, wurde bey dero g[ne]digsten gefallen stehen, ob sie diselbe bey Zeiten wolten erkauffen lassen.“ Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 48.

²⁸⁰ Zmínka ibidem, biskupův list z 13. února se mi však nepodařilo dohledat.

²⁸¹ AO 75, fol. 165–166 (1688-02-16): „[...] wegen differirung der beeden Mahler hin einkunfft werde ich gehor. Nachkommen, vnd sehen, das ich sie, solang es immer möglich sein wird, Ewer hochfürst. Gn. g[ne]digster intentien nach noch etwas Zeit aufhalten könne, wiewol sonst Ewerhochfürst. Gn. mehrerer nuzen were, wan

smluvené podmínky, tedy že krajinář Meganck bude pracovat za 30 říšských tolarů²⁸² (tedy oněch 45 zlatých), úhradu životních nákladů, malířských potřeb a zásob vína, Lanz za 100 říšských tolarů ročně, ale vzhledem k tomu, že si není jist moravským podnebím, nejprve na půlroční zkušební dobu.²⁸³ Požadované barvy zřejmě v Kroměříži k dispozici nebyly, takže Wentzelsberg přislíbil, že se postará o jejich zakoupení a krajinář si je poté přiveze s sebou.²⁸⁴

23. března 1667 biskup Wentzelsberga informoval, že je již vše připraveno k příjezdu malířů.²⁸⁵ Agent mu o dva dny zaslal dopis plný organizačních záležitostí. Neprve jej podrobně informoval o nákupu barev, jenž byl dle domluvy s malíři hrazen z biskupových prostředků. Wentzelsberg prý potřebné barvy za přítomnosti Megancka osobně nakoupil a to raději *“ve značném množství, neboť nejsou vždycky k dostání, zejména tmavá žlutá a terra verde, kteréžto obě barvy se zřídka dají sehnat pěkné, ale obě jsou o to dražší.”*²⁸⁶ Zároveň píše, že není nutné, aby tyto kvalitní barvy používali další malíři, pracující v kroměřížském zámku na kopiích kopií, u nichž se tudíž nepočítalo s prvotřídní kvalitou jak provedením, tak evidentně ani materiálem – *“je mnohem lepší, když Vaše milost koupí barvy, které nezajdou, než ty, které ztratí za rok svou krásu, ale není nutné, aby ostatní malíři vypotřebovali tyto dobré barvy na své kopie,*

sie bald, als erst nach Ostern, hin ein kämen, dieweilen nun schon der tag zimlich wachset, vnd sie aniezo fleissiger mahlen, alß im Sommer, da sie nit allein wegen der grossen hiz schläfferig werden, sondern auch die farben auf den bletten ihnen eintrucknen, so ist vber das zu besorgen, das, wan sie inner halb 3. od[er] 4. Wochen ihre vnd[er]handen habente arbeiten werden verfertigt, vnd her nach wid[er] neue angenommen haben, ihre hineinkunfften, als dan auch von Zeit zu Zeit ausgezogen werden möchte.“

²⁸² Tedy oněch 45 zlatých, vzhledem k dobovému poměru 1 říšský tolar = 1,5 zlatého.

²⁸³ Ibidem: *„Sovil aber ihr, diser beeden Mahler, tractament, so Ewer hochfürst. Gn. ich zwar vorhero schon außführlich überschriben, betreffen thut, will der gute Landschafft Mahler anderst nicht, alß gegen bezahlung Monathlich dreyßig Rthlr, darneben eingebung[en] eines aigenen Zimmers, reichung aller zur Mahlerey erforderlichen notturfften, vndt trunck weins vber tisch, dienen. Der an dere Mahler aber offerirt sich, Ewer hochfürst. Gn. iährlich für Ein hundert Rthlr zu dienen, doch, das Ewer hochfürst. Gn. ihme ingleichen alle nothwendigkeiten zum mahlen g[ne]digst reichen lassen, allein, weiln er dato nicht weiß, ob ihme das land, vnd der lufft zu seiner gesundheit wol zuschlagen möchte, will er sich anfänglich länger nit, alß auf ein halbes iahr versprochen.“*

²⁸⁴ Ibidem: *„Wegen der farben für den Landschafftmahler will ich mit bedacht sein, das sie hier erkaufft, vnd von dem Landschafftmahler mit dahin überbracht werden mögen.“*

²⁸⁵ Zmiňuje Antonín Breitenbacher 1925, s. 49, dopis se mi bohužel nepodařilo dohledat.

²⁸⁶ AO 74, fol. 304–305 (1668-03-25): *„[...] daß ich in mit= vnd beysein des Landschaffts Mahlers die zu desselben Landschafften nöthige farben, nach ausweisung beyligenen außzügls, erkaufft, vnd zwar dieselbe in Zimblicher quantitet, weiln sie nicht alzeit zu bekommen, absonderlich das dunckel schüttgelb, vnd terra verde, welche beede farben gar selten also schön zu finden, aber eben darumben auch desto theurer seind.“*

neboť si vystačí s obyčejnými barvami.”²⁸⁷ Jako obvykle, snažil se Wentzelsberg ve své úspornosti o dobrý nákup, což jej prý stálo velkou námahu. Jeden lot ultramarínu sehnal za 4 zlaté, přičemž nejlepší se ve Vídni prodává za cenu 10–12 zlatých, malíř však míní, že *“ke krajinám lepší není nutný, potřebuje ji jen na malbu oblohy. I když je barva poměrně dobrá, bylo by příště lépe nechat ji dovézt z Benátek, kde se dá koupit o mnoho lepší.”*²⁸⁸ Dále se Wentzelsberg poučeně rozepisuje i o dalších barvách, přičemž evidentně tlumočí informace, které mu při společném nákupu sdělil sám malíř, jenž se v problematice vyznal. Co se týče běloby, zakoupili též kvalitní, bylo by ji možno sehnat i levnější, ta ovšem brzy žloutne. Dále malíř potřebuje štětky, které mu Wentzelsberg rovněž zajistí. Účet za zakoupené barvy předal agent jako obvykle k proplacení panu Berisovi, za nímž zítra ještě jednou zajde, zjistí, zda je třeba ještě něco dokoupit a všechny pořízené barvy si poté v balíčku přiveze sám Meganck.²⁸⁹

Ten měl, jak se z listu dozvídáme, k ruce ještě jednoho učně, jenž prý dobře kopíruje, zejména krajiny svého mistra. Chtěl by přijet také a sloužit biskupovi za 4 říšské toлары měsíčně, v kteréžto věci agent očekává biskupovo rozhodnutí. Zde Wentzelsberg opět doplňuje, že podle jeho vlastního názoru by to bylo celkem užitečné, neboť by si tak biskup rovnou mohl nechat okopírovat Meganckovy krajiny, na nichž by sám mistr provedl případné potřebné úpravy, takže *“kdyby stály vedle originálů, nebyly by od nich k rozeznání”*.²⁹⁰ Nakonec dodává, že

²⁸⁷ Ibidem: “[...] gleichwol ist es weit besser, das Ewer hochfürst. Gn. farben kauffen, welche nicht versterben, als die in einem iahr all ihre schönheit verlieren, so ist auch gar nicht vonnöthen, das die andere Mahler zu ihren copirn dise gute farben vermahlen, dan sie es wol mit ordinari farben verrichten können.“

²⁸⁸ Ibidem: *“Die zwey loth ultramarin habe ich mit schwerer mühe, vnd vmb guten kauff, nemblichen das loth vmb 4. f bekommen, es ist zwar nit von dem schönsten, dessen loth alhier 10. vnd 12. f. kostet, er hats aber zu den Landschafften nicht besser vonnothen, dan er sie nur zu den lufft brauchet, vnd gleich wie auch dise farb sehr subtile ist, also kan man auch vil damit mahlen, ins küfftig aber wird es besser sein, daß man solche von Venedig bringen lasse, alwo es vmb vil wolfeilern kauffn ist.“*

²⁸⁹ Ibidem: *„Daß bley weiß ist auch sehr gut, deßwegen daß pfundt 20. k. kostet, deß schlechtern man aber vmb 15. k. haben kan, dan es in mahlen gelb wird, vnd nicht tauget. So hat auch der Mahler penßel vonnöthen, die ich auch machen lasse, damit er mit nichten verhindert werde. Die erkauffte farben habe ich dem Hern Beris, neben dem außzügl des gemachten kauffs, eingehändiget, der mir hinwider wissen lassen, wie daß Ewer hochfürst. Gn. noch mehr färben verlangen, also will ich morgen zu ihm gehen, vnd sehen, was noch abgeheth, vnd als dan auch den abgang kauffen, damit sie in einem packt zusammen Ewer hochfürst. Gn. mit dem Mahler überschicket werden.“*

²⁹⁰ Ibidem: *„Sonsten hat der Landschafft Mahler noch einen feinen Mahler, der zimlich wol, absonderlich seine Landschafften copirn kan, diser verlanget auch Ewer hochfürst. Gn. zu dienen, vnd, wan nun diser Ewer hochfürst. Gn. annehmlich, ist er mit 4 Rthlr Monathlicher besoldung zu friden, erwartte also Ewer hochfürst. Gn. g[ne]jdigen befelch, ob ich auch disen Mahler vmb die 4. Rthlr monathlicher besoldung zugleich mitschicken solle, meines*

*“pokud jej nešálí jeho názor a naděje, bude Vaše milost s tímto krajinářem spokojená, neboť slíbil, že bude Vaší milosti dobře sloužit, čemuž věří, neboť se jedná o skutečně vybranou a diskrétní osobu.”*²⁹¹

Všichni tři malíři, Lanz, Meganck a navíc ještě Meganckův tovaryš, jehož se biskup rozhodl též přijmout do služby, se nakonec vydali na Moravu nedlouho po Velikonocích, 7. dubna 1668. O jejich včerejším odjezdu, do jehož organizace byl opět zapojen i Beris, který neproběhl zrovna hladce, Wentzelsberg biskupa informoval v listu z 8. dubna 1668. Forman požadoval za dopravu malířů, jejich truhel atd. 8 zlatých a nechtěl si v žádném případě vzít o zlatku méně, jak mu nabízel Beris, to prý raději oba malíře nechá ve Vídni. Nakonec tedy agenti museli povolit a formanovi zaplatit požadovaných 8 zlatých, čehož Wentzelsberg lituje, neboť tyto nepříjemnosti nezpůsobí škodu nikomu jinému, než samotnému biskupovi, neboť měsíční finanční limit, jenž jim byl k dispozici, takto bude brzy vyčerpán.

Dále agent dodal, že Meganck se svým kopistou se hned po příjezdu chopí práce a doufá, že už pro něj byla nachystána plátna.²⁹² Zároveň s sebou veze velké množství štětců, proplacených opět panem Berisem, které v případě potřeby mohou posloužit i ostatním malířům.²⁹³ 10. dubna se malíři setkali v Brně s biskupem, který je o dva dny později vyslal do Kroměříže, aby se mohli ujmout svěřených prací.

Shrneme-li si tedy Wentzelsbergovy aktivity v záležitosti angažmá malířů v Kroměříži, vidíme, že se jednalo o poměrně pestrou paletu kompetencí a úkolů – na základě biskupových

gehorsambst. Doch ohn maßgebigen erachtens, wurde nuzlich sein, wan Ewer hochfürst. Gn. dises guten landschafft Mahlers landschafften copirn, vnd durch ihn nur retuchirn lissen, als dan sie, wan sie nicht neben den originalien stunden, für originalien erkent wurden.“

²⁹¹ Ibidem: *„Endlichen wan meine mainung vnd hoffnung mich nicht betrüget, werden Ewer hochfürst. Gn. von disem Landschafft Mahler gute satisfaction haben, dan er nur versprochen, Ewerhochfürst. Gn. netto, vnd punctuale zu bedienen, welches ich glauben, dan er gar ein fein, vnd discreto persohn ist.“* Srov. Antonín Breitenbacher 1925, s. 49.

²⁹² AO 76, fol. 30–31 (1668-04-08): *„Sobald nun der Landschafft Mahler mit bey sich habenten Copisten daselbst ankommen wirdet, will er anderten tags gleich anfangen zu mahlen, verhoffent alberaits gegründte Tücher in bereitschafft sein werden, vnd ist seine intentione, Ewer hochfürst. Gn. alle mögliche satisfaction zu geben.“*

²⁹³ Ibidem: *“So wird er auch gut vnd zimlich viel penßel, so Her Beris bezahlt, mit sich bringen, wovon auch den andere Mahler wird können geholffen werden.“*

vágních informací o malířích, o nichž se doslechl z blíže neuvedeného zdroje a kteří ho zaujali, zjišťoval bližší informace o schopnostech a možnostech těchto umělců, zároveň sám aktivně sháněl vhodné malíře pro svého patrona, v případě, že takové našel, biskupovi podával v rámci možnosti fundované reference, pomáhal domluvit podmínky spolupráce, tlumočil jejich požadavky biskupovi, nakupoval s nimi barvy a štětce či pomáhal organizovat jejich odjezd na Moravu.

4. 2. 4 Ruthart, malíř zvířecích výjevů

Další žánrovou oblastí (mimo kopie či originály obrazů s mytologickými a náboženskými náměty či krajinomalby), kterou biskup zatoužil mít zastoupenou ve své obrazové sbírce, byly oblíbené scény divokých zvířat v přírodě, nezřídka plné napětí a násilných výjevů – lvi lovící jeleny, koně a podobně. Mezi lety 1667–1670 se mu za pomoci Wentzelsberga a Berise podařilo získat zřejmě až sedm originálních obrazů od tehdejšího mistra, specializujícího se výhradně na daný žánr, Carla Borromäa Andream Rutharta (1630–1703), který v tomto období působil na vídeňském dvoře.²⁹⁴ Pět Ruthartových obrazů je dodnes součástí kroměřížské sbírky.²⁹⁵

Korespondence nám přímo dokládá minimálně dva nákupy děl, a to v roce 1667 a 1670. Na realizaci těchto biskupových přání se zřejmě podílel Wentzelsberg a Beris společně, přičemž není jasné, do jaké míry ten který z nich, neboť pro rok 1667 chybí Berisovy listy, pro rok 1670 zase Wentzelsbergovy.²⁹⁶ Pojďme se tedy blíže podívat, jak prakticky probíhal proces akvizice Ruthartových děl, nejprve v roce 1667. V tomto případě byl, zdá se, vyřízením pověřen

²⁹⁴ Antonín Breitenbacher 1925, s. 55-56. Zmínka o nákupu obrazů od tohoto malíře též Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 56, Idem, *Malířství v 17. století na Moravě*, s. 107 – zmíněn počet deset prací, nicméně Breitenbacherem publikované seznamy z roku 1691 hovoří o třech originálech v Olomouci a čtyřech originálech a dvou kopiích v Kroměříži.

²⁹⁵ Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna*, s. 336–341.

²⁹⁶ Dochováno jen několik jeho listů Sartoriovi (AO 193) a několik málo dopisů biskupovi ze zimy roku 1670, které se ovšem týkají výhradně příprav již zmiňované návštěvy císařského dvora na cestě do Polska.

Wentzelsberg, zatímco Beris měl za úkol, jak ještě uvidíme, s malířem posléze vyřešit finanční stránku věci.

Koncem léta roku 1667 se biskup dle svých slov „*doslechl, že ve Vídni by měl pobývat malíř, který prý exceluje v malování zvířat, pokud by nebyl drahý, mohlo by se zjistit, jak by se od něj něco dalo získat.*“²⁹⁷ Poměrně krátké pasáž listu nám prozrazuje hned několik informací a ukazuje mechanismus, jakým obvykle probíhala spolupráce s agentem. Biskup zmínky o zajímavých uměleckých osobnostech na dvoře nezískával pouze od Wentzelsberga, informace mohla pocházet jak od některého z dalších agentů, tak od jiných osob, pobývajících na dvoře, s nimiž si biskup dopisoval. Na základě této informace pak biskup, jehož představa o zakázce byla zatím velmi nekonkrétní (má zájem o bližší neurčený zvířecí výjev, který nemá být příliš drahý), svého agenta pověřil, aby zjistil více informací. Jak vypadala agentova odpověď?

Již o týden později Wentzelsberg podal report o tom, co se mu podařilo o poptávaném malíři zjistit. Rutharta líčí jako umělce, „*kteřý maluje tak pěkné lovecké scény divokých zvířat, nejen, že je v tomto žánru vynikajícím malířem, je pro své umění zde i jinde vysoce ceněn, jeho práce je však drahá. Jeho malby se však velmi dobře hodí do kabinetu, maluje s pilí a rozumem, má mnoho práce.*“²⁹⁸ Zároveň píše, že má malíř momentálně hotovy dva velmi krásné obrazy s loveckými výjevy (tedy v kontextu Ruthartovy práce zřejmě se scénou zvířat útotočících na jiné), za něž dohromady poptává 200 zlatých. Mimo to má rozpracovány také dva menší obrazy o výšce jednoho lokte, opět s divokými zvířaty, které budou stát společně 90 zlatých.²⁹⁹ Dále agent dodává, že pokud se biskup rozhodne od malíře nějaké obrazy pořídit, bude Wentzelsberg

²⁹⁷ Zmínka o konceptu i Antonín Breitenbacher 1925, s. 55, srov. AO 146, f. 163 (1667-08-28): „*Ich vernahme aber es solle sich einer in Wien befinden der in Mahlung der Thier excelliren solle, wehre Er nit gar theyer, kundte man sehen wie von Ihme etwas vberkhommen sein möchte. Wariber ich weitere Nachricht erwarten will.*“

²⁹⁸ AO 73, fol. 425–426 (1667-09-07): „*Betreffen den andern Mahler, welcher so schöne iagten von wilden thüren machet, ist nit ohne, das er in hoc genere picturae ein fürtrefflicher Mahler, auch seiner Kunst halber hier vnd anderwertig hoch aestimirt, hingegen mit seiner arbeit theur ist, dessen mahlereyen aber in die Cabinet sehr wol taugen, dan er gewiß mit fleiß vnd verstandt mahlet, er hat sehr vill zu thun, vnd wurde langsam fertig werden.*“

²⁹⁹ Ibidem: „*[...] so man bey ihm etwas frimmer wolte, jezo hat er 2. Schöne stuk 3 ½ viertl lang mit iagten fertig, so trefflich schön, vnd voll arbeit seind, für welche beede er 200 f praetendirt, neben disen hat er noch 2 andere stuck von einer eln leinwad in die höhe, darauf auch willte thier, aber nit von so vil arbeit, als die obigen 2. Stuck, welche beyde er per 90 f. aestimirt.*“

v této věci vyjednávat tak pečlivě, „*jako by je kupoval pro sebe samého*“,³⁰⁰ což (pomineme-li devótní tón tohoto vyjádření) mimoděk upomíná na jeho vlastní zkušenosti v souvislosti s jeho obrazovou sbírkou.

Biskupa tato nabídka evidentně zaujala a odhodlal se ke koupi těchto zřejmě již hotových obrazů. Dle svého listu z 21. září se rozhodl zakoupit větší ze dvou nabízených dvojic obrazů a těšil se, až z nich bude moci posoudit malířovu ruku.³⁰¹ Začátkem října píše Wentzelsbergovi, že Berisovi poslal pokyny k platbě „*za dva obrazy se zvířaty*.“³⁰² V případě tohoto nákupu tak zřejmě hlavní roli informátora a jednatele zastal Wentzelsberg (jenž, jak se zdá, postupně přejímal Berisovy kompetence ve věcech umění), zatímco Beris zde zodpovídal zejména za hladký průběh finanční stránky věci.

Vzhledem k nejasně formulovaným rozměrům také nemůžeme s jistotou určit, které z kroměřížských obrazů spojit přesně s tímto nákupem. V současné době sbírka obsahuje dvě rozměrově shodné dvojice obrazů, jejichž vznik a zřejmě i nákup spadá přibližně do tohoto období, a které bychom teoreticky mohli spojit s právě představenými dopisy. Jedná se o dvojici větších obrazů *Lvi a pardál v krajině* a *Vodní ptactvo ve skalnaté krajině*³⁰³ a menší dvojici *Jelen v boji s levharty* [obr. 23] a *Daněk ulovený lvy*.³⁰⁴

O tři roky později se pak dozvídáme (zde naopak bez účasti Wentzelsberga, nýbrž z jednoho z pouhých tří dochovaných Berisových listů), že si biskup, tentokrát už možná přímo na zakázku, nechal u Rutharta vyhotovit další dva obrazy. Počátkem března Beris píše, že „s

³⁰⁰ I když, jak dodává, malíř zrovna není sdílný, ibidem: „*So fern nun Ewer hochfürst. Gn. etwas von ihme verlangen will, auf dero gnedigsten befelch, ich so genau, als wan ichs für mich selber kauffte, tractirn, wie wol er wenig nachlassen wird, weilen er ein mann von wenig wortten ist.*“

³⁰¹ Zmiňuje také Antonín Breitenbacher 1925, s. 46–47, AO 146, fol. 174 (1667-09-21): „*Dieweilen der vornehme Mahler in Jagten zwey stukh jegliches 3 Viertel lang dessen bericht noch fleißig gearbeiten haben solle, alß wolle Er mit Ihme hieruben so gutt es sein kan tractiren worauß Ich dan gar baldt seine Kunst judiciren will, in dergleichen sachen thuet die größe der Stukh viel.*“

³⁰² Kt. 146, f. 182 (1667-10-05): „*Dessen vnterschiedliche schreiben seindt mir wohleinig erlassen vndt hat der herr Beries albereith von mir die anweisung die zwey stükl mit thieren auf anmeldung zu bezahlen.*“

³⁰³ Oba olej na plátně, 95 x 72 cm, srov. kat. heslo 351 a 352, in: Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna*, s. 340–341.

³⁰⁴ ³⁰⁴ Oba olej na plátně, 61 x 45 cm, srov. kat. heslo 349 a 350, in: Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna*, s. 336–338.

malířem zvířat promluví a zjistí, zda již obrazy poskytne k prohlédnutí a bude je moci poslat.“ Biskup měl tedy zřejmě v plánu obrazy si nejdříve prohlédnout a až poté definitivně zakoupit.³⁰⁵ Nevíme, zda byly skutečně obrazy nejprve zaslány na Moravu a poté zaplacený, nicméně o měsíc mladšího data je pak dochované potvrzení, vlastnoručně vystavené Ruthartem, [obr. 25] že přijal z rukou sekretáře Berise platbu 120 zlatých za své dva obrazy pro olomouckého biskupa. Mělo se jednat o „*dva kusy malby v životní velikosti, jedna se zápasem lvů a koně, druhá s jelenem a kachnou.*“³⁰⁶ Ani jeden takový obraz se již momentálně v Kroměříži nenachází. Breitenbacher sice ztotožňuje druhé jmenované plátno s výše zmíněným obrazem, uvedeným v katalogu jako *Vodní ptactvo ve skalnaté krajině*, na obraze však nenalzáme žádného jelena a ani rozměrově neodpovídá popisované životní velikosti. Domnívám se spíše, že by mohlo jít o obraz, uvedený v inventáři z roku pod č. 129 s popiskou „*Item ein grosses Stuck mit Hierschen und einen Nimersath von Ruthorth,*“³⁰⁷ tedy velký obraz s jelenem a nesytem, (budeme-li tolerantní k Ruthartově vágnímu ornitologickému zjednodušení ptáka nesyta na kachnu). Hned nad tímto obrazem v inventáři jako č. 128 totiž nalezneme druhé plátno z objednávky, „*Mehr ein grosses Stuck mit Pferden und Leben von Ruthardt*“, tedy velký obraz s koněm a lvy.³⁰⁸

V případě nákupu Ruthartových obrazů tak tedy biskup působí dojmem objednavatele, jenž má jasnou představu o žánrové charakteristice obrazů, jimiž hodlá zpestřit a rozšířit svou budovanou sbírku, méně již o konkrétním námětu, což je ovšem v případě zvířecích výjevů,

³⁰⁵ Srov. také Antonín Breitenbacher 1925, s. 55. AO 173, fol. 157, 162 (1670-03-04): „[...] mit dem Thirmahler will ich reden vnd sehen ob er die stuckh zum ersehen erstellen lassen will, so den dieselben beschicken, den ob zwar die bruckhen nit gemaicht so ist doch die Vberfuhr ietz schon in gang kohmen.“

³⁰⁶ Ibidem, fol. 159 (1670-04-12): „Ich zum End benenter bekenne, das ich im Nahmen Ihr hoch firstliche Gn. bischoff zu Ollnitz durch den Wol Edl. Gestrengen Herrn Johann Philip Beries, Hoffkammer Secretari empfangen hab 120 f. bahr bezahlung, vor 2. Stuck Mahlerey lebenß groß, eines ein streidt von Lowen vnd Pferd, daß ander von Hirsch vnd Enten solches bezeigt meinen eygenen handschrift.“

³⁰⁷ Antonín Breitenbacher 1925, s. XL (Seznam č. X).

³⁰⁸ Teoreticky by se snad mohlo jednat o námětem odpovídající obraz, který je uveden na internetovém aukčním portálu jako Ruthartovo dílo s rozměry 122,5 x 191 cm, [obr. 24] což odpovídá popisu „v životní velikosti“, bohužel bez zpoplatněného přístupu na portál nelze zjistit více informací, srov. <http://www.artnet.com/artists/carl-borromaus-andreas-ruthart/a-landscape-with-lions-attacking-horses-n2UmDSEhBle8BmOmoGL-vQ2> [cit. 2018-06-20].

obsahově obvykle neutrálních, relativně pochopitelné. Jeho motivací pro to, aby se zajímal o daného umělce, tedy Rutharta, nebyl konkrétní zájem či znalost jeho díla, nýbrž dobrá reference od nám neznámé osoby. Kritéria, která biskupa zajímala při rozhodování, byla kvalita práce a rovněž přijatelná cena. V tento moment pak přišel správný čas pro agenta Wentzelsberga, jenž měl zjistit všechny ostatní potřebné informace a v brzké době je podat biskupovi – tedy renomé a oblibu umělce, kvalitu a cenu jeho práce, aktuálně rozpracovaná či k prodeji dostupná díla a jejich cenu, ale také připojit vlastní pohled a hodnocení na základě osobního kontaktu s umělcem a jeho prací.

4. 2. 5 Hrušky, piškoty a “Tengali mahler”

Dokladem o tom, že do organizace spolupráce s konkrétním umělcem nebyl zapojen vždy výhradně pouze jeden biskupův agent, ale že v menší či větší míře docházelo k praktickému prolínání kompetencí agentů, je drobná zmínka v korespondenci z roku 1670, na kterou poprvé upozornila Radka Miltová,³⁰⁹ týkající se kresebného návrhu Carpofoora Tencally na výzdobu blíže nespécifikovaných biskupových pokojů. Zprávy o Carpofooru Tencallovi podával a dojednávání jeho práce pro biskupa (k níž však došlo až později) se přitom věnoval primárně jiný biskupův agent, o němž již byla zmínka, a sice Andrea Antonini.³¹⁰ Dle aktuální potřeby však byli do procesu zjevně zapojeni i další agenti a i Wentzelsberg se nějakým způsobem dostal do kontaktu s tímto malířem. Korespondence nám však ukazuje v tomto případě pouze Wentzelsbergovu logistickou a informační úlohu.

Na počátku února roku 1670 totiž uprostřed příprav na již zmíněnou vzácnou návštěvu (totiž průjezd rakouské arcivévodkyně a dvora Moravou na svatbu do Polska a jejich zastávku ve Vyškově) Wentzelsberg zaslal jeden ze svých dalších listů, plný přátelských rad k organizaci

³⁰⁹ Radka Miltová, *Mezi zalíbením a zavržením*, s. 92.

³¹⁰ Podrobněji např. Martin Mádl – Jana Zapletalová, Malíř Carpofoora Tencalla (1623–1685) jižně a severně od Dunaje, in: Martin Mádl (ed.), *Tencalla I*, Praha 2012, s. 36–37. Dále Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci*, s. 10.

této vyjímečné události. Kromě mnoha dalších zásadních informací, například o tom, že císařovna má raději mušle než ústřice,³¹¹ biskupa informuje, že mu zasílá obsahově rozmanitý, velice důkladně zabalený balíček, jenž mu doručí dvorní furýr a kuchyňský písař, kteří dorazí jako předvoj hořštátu, aby pomohli nachystat vše potřebné.

V balíčku biskup nalezne několik druhů hrušek, piškoty, které mu Wentzelsberg zasílá na ochutnání a v případě, že biskupovi zachutnají, mu na ně zašle i recept, ale také právě onen pečlivě přibalovaný Tencallův kresebný návrh výzdoby pokojů, jenž se prý nesmí ztratit.³¹²

Zároveň je zde Wentzelsberg jakýmsi informačním prostředníkem, neboť vyřizuje Tencallův vzkaz biskupovi ohledně dalšího vývoje spolupráce. Malíř prý plánoval jet na Moravu společně s chystajícím se hořštátem a návrh biskupovi doručit osobně, ale kvůli “*velké vodě*”, tedy zřejmě rozvodněnému Dunaji, se k nim nemohl přidat. Navíc si uvědomoval, že vzhledem ke svým povinnostem a náročnému programu by biskup během vzácné návštěvy neměl prostor na jejich setkání. Proto navrhnul, že jakmile “*jejich milosti opustí Vyškov*”, počká na biskupa buď v Kroměříži nebo v Brně.³¹³

³¹¹ Pročež jako vždy příčinnivý Wentzelsberg ihned informuje, že promptně zasílá soudek čerstvých mušlí od svého přítele, aby si císařovna mohla náležitě pochutnat, srov. AO 80, fol. 166–167 (1670-02-02).

³¹² Ibidem: „*Also hab ich mich vnderstanden ein Kesel von 500 Mischele Eur hochfürst. Gnaden gehorsamist zu vberschicken das sofern dergleichen aldorten nicht zu bekomben ihre May gleichwohl ihren Gusto finden wurden, ich habß gar frisch von einen gueten freindt vberkhomben, zweiflet mier nicht daß sie nicht guet bey diesen kalten weder vberkhomben werden, bey nebens hab ich einen Kistel 30 Kolpers 30 Margarin 20 golt vnd 20 sehr grosse Pargamota Pirnern, erstlich in Papier Leinwat vnd in gar saubere neye Lempel fell eingepacht, in diesen Kistel findet sich eine gestatel Piscoten, weliche vberauß leicht sein, auch die herrchafft vor ordinari essen thuet, vnd denen selben gar nichts rares ist, danenhero ich solliche ploß Eur hochfürst. Gnaden zum Kosten vberschicke vnd so fern solliche Eur hochfürst. G. anemblich folgt alß dan der modus wie solliche gemacht werden, so hab ich auch in dieses Kistel des Tengali abriß gelegt, wie er vermeindt Eur hochfürst. Gnaden Zimmer zu mahlen Er ligt gleich auf der gestattel vnder dem gepackh mit welichem daß Kistel außgefüllet, damit solliches nicht verlohren werde ist wohl in obacht zu nemben. Daß Kistel ist noch weiters außwentig mit hey vnd Leinwath vberlegt daß ich hoffe es werde der Kelten widerstehen khönnen, die Pirn seindt also chen hineingelegt, alß wan sie fest von Paumb komben weren. Hoffe also sie werden schein eingeliffert werden, so wohl daß Kesel mit denen Mischel alß das Kistel mit denen Pirn hab ich den Kay Kuchelschreiber heidt eingehentigt welicher solliche Stuck Euer hochfürst. Gnaden gehersambist vberliffern wirdt.“*

³¹³ Ibidem: „*Es hat zwar der Tengali Mahler selbstn seine abriß bershenlich vberbringen wollen, so hat er aber vber wasser nicht vberkhomen khönnen, vnd bey dieser gelegenheit der hoffstat hat er nicht thunlich zu sein vermeindt, dieweilen bey ankunfft der herrschafft Ihr hochf. G. wenig Zeit haben werden mit ihm deßwegen zu reden, also ist er resolvirt, so baldt Ihr May werden Wischau vobey sein entweter Ihr hochfürst. Gn. zu Cremsier oder Brin aufzu warten, stehet also bey Hochf. Gnedigisten befelch wann sie seiner gnedig verlangen werden.“*

Drobná zmínka tak ukazuje jednak spolupráci nebo možná lépe řečeno “překrývání” práce jednotlivých agentů, ale také prozaické informace z tehdejší logistické praxe, kdy se úsporně v rámci jednoho balíčku ocitl vedle ovoce a sladkostí též ikonografický koncept významného malíře. Zároveň dokresluje onu “dvojitou” komunikační linku, kdy byl biskup někdy v přímém kontaktu s umělcem osobně, jindy (a zřejmě mnohem častěji) v jejich komunikaci fungoval jako prostředník agent, zde právě Wentzelsberg.

4. 2. 6 “Bringer dieses ist Joannes Steger”³¹⁴

Prostřednictvím agenta Wentzelsberga biskup v roce 1673 navázal kontakt také s dalším malířem, freskařem Johannem Stegerem (+1710), jenž se o čtyři roky později podílel na freskové výzdobě svatokopecké baziliky.³¹⁵ Tento umělec pocházel z Augsburgu, v dané době působil ve Vídni a od sedmdesátých let také v českých zemích. Doposud je známo pouze několik jeho realizací u nás.

V letech 1676-1677 Steger vytvořil freskovou výzdobu stropu zámecké kaple Zvěstování Panny Marie v Tovačově³¹⁶ s cyklem scén ze života Panny Marie.³¹⁷ [obr. 28] Jeho druhou moravskou realizací z téhož období pak byla výmalba kopule chrámu Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku z roku 1677, kterou tvoří šest maleb, znázorňujících starozákonní předobrazy Matky Boží, doprovázené latinským textem hymnu *Salve Regina*.³¹⁸ [obr. 29] Později se Steger ještě podílel na výmalbě zámecké kaple sv. Romedia v thunovském zámku v

³¹⁴ Wentzelsbergův list biskupovi AO 89, fol. 134 (1673-07-22).

³¹⁵ Podrobněji o Stegerově působení na Moravě Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, s. 124-128, dále idem, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 62-65.

³¹⁶ Zámek tehdy patřil hraběti Ferdinandu Juliovi ze Salm-Neuburgu (1650-1697), s nímž byl biskup v pravidelném korespondenčním kontaktu, v rámci dobrých sousedských vztahů mu například na jaře každoročně zasílal chřest (srov. např. Salmovo poděkování AO 99, fol. 32 (1678-05-05)). Nelze tedy vyloučit, že i doporučení na Stegera získal hrabě Salm biskupovým prostřednictvím.

³¹⁷ Podrobněji Leoš Mlčák, *Nástěnné malby Johanna Stegera v zámecké kapli v Tovačově*, *Vlastivědný věstník moravský* 54, 2002, č. 3, s. 277–285.

³¹⁸ Podrobněji Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko*, 2. sít. s. 267-268, dále Magda Bodanská – Miroslav Bodanský, *Restaurování nástěnné malby v kupoli baziliky Navštívení Panny Marie na sv. Kopečku u Olomouce*, in: *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci*, Olomouc 2009, s. 142–154.

Cholticích ve východních Čechách, na jejímž ikonografickém programu zřejmě spolupracoval s Martinem Antonínem Lublinským.³¹⁹

V červenci roku 1673 Wentzelsberg biskupovi zasílá list, který na mu na Moravu k jeho rukám doručil osobně přímo Johann Steger.³²⁰ List je jakousi referencí a představením malíře a jeho pracovní situace. Steger dle Wentzelsberga „*dočasně zanechal své práce ve Vídni pro pana Pestaluz*“,³²¹ aby mohl přijet na Moravu a ucházet se o práci ve službách biskupa Karla, na základě jehož pokynu se prý rád podrobí jakési „malbě na zkoušku“, aby prokázal své schopnosti a styl tvorby. Wentzelsberg nicméně biskupa upozornil, že se malíř nemůže zdržet déle než čtyři či pět týdnů, neboť musí dostát svým závazkům ve Vídni, poté však bude biskupovi rád k službám.³²²

I po tomto osobním seznámení³²³ a návratu Stegera do Vídně, jenž si pak s biskupem podle všeho dopisoval po vlastní ose, však Wentzelsberg zřejmě nadále plnil roli jakéhosi komunikačního prostředníka. V (bohužel) jediném dochovaném listu přímo od Stegera z října téhož roku totiž malíř doufá, že Wentzelsberg biskupa informoval o jeho pracovním vytížení a omluvil jej, že se dokončení jeho pracovních závazků ve Vídni poněkud protáhlo. Sám se však

³¹⁹ Milan Togner, *Antonín Martin Lublinský*, Olomouc 2004, s. 16. K výzdobě choltické kaple a spolupráci Stegera a Lublinského dále Josef Chvojka, *En Romedius a Thaur: ikonografie vnitřní výzdoby zámecké kaple sv. Romedia v Cholticích* (bakalářská práce), Seminář dějin umění FF MUNI, Brno 2009, Zdeňka Krpálková, *Kapitoly z uměleckého mecenátu Michala Osvalda, Maxmiliána a Romedia Konstantina Thun Hohenstein v druhé polovině 17. století* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2010, s. 89–99.

³²⁰ Společně s ním se za biskupem vypravil i výrobce loděk, u nějž si biskup plánoval nechat zhotovit „*gondolu*“, srov. AO 89, fol. 134, (1673-07-22). Ohledně objednávky gondoly biskup hovořil již o rok dřívě, srov. koncept AO 150, fol. 42 (1672-02-21).

³²¹ Snad se jedná o Ottavia Pestalozziho, zámožného obchodníka a směnárníka z Vídně, s nímž se Wentzelsberg nejspíše také znal. Zmínky o něm se totiž objevují i v korpusu biskupské korespondence v souvislosti s financemi a agentem Berisem, srov. potvrzení, že od Berise Pestalozzi přijal peníze na krytí směny, vystavené pro uskutečnění obchodu s agentem Forstlehnem v Bolzanu, tedy zřejmě dodávku vína, srov. AO 79, fol. 79 (1669-11-06).

³²² AO 89, fol. 134, (1673-07-22): „*Bringer dieses ist der Joannes Steger welcher ganz punctual, also gleich sein arbeits bey herrn Pestaluz pro interim verlassen, vnd sich Eur Hochfürst. zu gehorsamen, auf die Reiß begeben sollicher wirdt Eur hochfürst. Gnaden auf dero Befelch gar gern zu einer prob ein oder andere figur in fresco auf ein gerade Mauer oder vbersich in einen poden Mahlen, alß dan wurde er seine alhiesige angefangene Arbeit inner 4 oder 5 wochen expediren khönnen, alß dan Stunde er felich zu dero allernadigisten befelch vnd diensten, waß Eur hochfürst. Gnaden weiterschafften wurden.*“

³²³ Které bylo podle všeho uspokojivé, neboť komunikace, byť nedochovaná, zjevně nadále pokračovala a později jistě přispělo ke Stegerově angažmá na Svatém Kopečku.

v dopisu dušuje, že koncem měsíce října by již měl být biskupovi k dispozici.³²⁴ Otázkou zůstává, za jakým účelem, neboť zminované fresky na Svatém Kopečku Steger realizoval až o více než tři roky později.

4. 4. 7 “Stará dobrá plátna”³²⁵ Tobiase Pocka

Další malířskou osobností, jež se objevuje ve Wentzelsbergově korespondenci a souvisí podobně jako předchozí umělec s výzdobou baziliky na Svatém Kopečku, je malíř Tobias Pock (1610–1683). Skrze Wentzelsberga s ním biskup dojednával objednávku oltářního obrazu *sv. Josefa s Ježíškem* [obr. 30] pro tamní kapli stejného patrocinia. Je zajímavé, že v této záležitosti byl biskup v podstatě také svým způsobem prostředníkem, neboť donátorem obrazu byl tehdejší moravský zemský hejtman, hrabě František Karel Libštejnský z Kolovrat (1620–1700).³²⁶

Tvorba Tobiase Pocka v té době v Olomouci a na Moravě celkově nebyla neznámá, významný představitel vídeňské barokní malby, jenž měl již za sebou prestižní zakázky, jako například hlavní oltářní plátno Svatoštěpánského dómu ve Vídni,³²⁷ vytvořil pro olomoucký kapucínský chrám již počátkem šedesátých let hlavní oltářní obraz *Zvěstování Panny Marie*.³²⁸ Již předtím, v letech padesátých, však namaloval pro moravské prostředí několik obrazů s náboženskými náměty – hlavní oltářní obraz *Panny Marie se sv. Václavem a sv. Divišem* v Křižanově u Velkého Meziříčí, nedochovanou *Nejsvětější Trojici* pro kostel kartuziánského kláštera v Králově Poli v Brně či dvě rovněž nedochovaná plátna pro bruntálský farní kostel, která objednal Johann Caspar von Ampringen (1619–1684), místodržící řádu německých rytířů.³²⁹ Z konce šedesátých let pochází jeho oltářní obraz *se sv. Annou, Pannou Marií a*

³²⁴ AO 208, fol. 11–12 (J. Steger, 1673-10-05).

³²⁵ Wentzelsbergova formulace v listu AO 111, fol. 53–55 (1682-01-08), srov. podrobněji níže.

³²⁶ Jako první o zakázce informuje stručně Antonín Breitenbacher 1925, s. 61. Nákup zmíněn též v Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 56.

³²⁷ Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, s. 104.

³²⁸ Idem, *Barokní malířství v Olomouci*, s. 60–61.

³²⁹ Idem, *Malířství v 17. století na Moravě*, s. 104.

Ježíškem v Novém Malíně³³⁰ na Šumpersku. Pockovo dílo bylo zastoupeno i v soukromých sbírkách – jeho obraz *sv. Petr a Pavla* vlastnil olomoucký kanovník Ferdinand Schröffel ze Schröffenheimu³³¹ a jedno z jeho vídeňských pláten v císařské galerii si nechal během kopistických prací v letech 1666–1667 okopírovat právě biskup Karel.³³² Na počátku osmdesátých let, do kterých spadá zakázka pro Svatý Kopeček, se významný malíř, tehdy již v úctyhodném věku, blížil ke konci své životní pouti. Jak nám průběh této objednávky líčí Wentzelsbergova korespondence?

První zmínka o Pockově spolupráci pochází až z doby malířovy reálné práce na obraze, tedy nikoliv z fáze domlouvání zakázky. V dopise z poloviny srpna roku 1681 Wentzelsberg biskupa (kromě poskytnutí řady rad ohledně biskupových zdravotních problémů) informuje, že „malíř Bock již obraz plně podmaloval, začal jej provádět v barvě, ve všem se přidržel disegna. Provede jej velmi půvabně a čistě podle své manýry. Co jsem doposud viděl, bude to v jeho starém stylu, jako všechny jeho věci.“³³³ Pock již tedy měl provedenu podmalbu a pustil se do další fáze práce na obraze. Z Wentzelsbergova dopisu je jasné, že obraz viděl, znal i jeho kresebný návrh, zajímal se o pokračující práce a orientoval se nějakým způsobem i v Pockově dosavadním díle, pokud byl schopen obraz definovat jako typicky „pockovský“, v jeho osvědčeném stylu.

V tento moment však nastala mírná komplikace, kterou musel agent ze své pozice pomoci vyřešit. Malíř totiž začal požadovat za svou práci vyplacení určité zálohy. Soudě dle Wentzelsbergových slov, nic takového dopředu nebylo ujednáno. Agent se mu snažil jeho požadavek vymluvit s tím, že zálohu přeci nepožadoval. Na to malíř odpověděl, že „*to je sice vše*

³³⁰ K tomuto plátnu srov. Petr Tomášek, *Obraz sv. Anny Samotřetí z Nového Malína v kontextu moravského díla Tobiase Pocka*, *Opuscula historiae artium* 44, 2000, s. 13–21.

³³¹ *Ibidem*, s. 105.

³³² Antonín Breitenbacher 1925, s. 60–61.

³³³ AO 110, fol. 35–36 (1681-08-14): „*Der Mahler der Bock hat daß bilt felig vndermahlet vnd, solliches in die farben gebracht, auch dem disegno in allen gefolgt, er wirdt solliches felig nett vnd sauber außmachen auf sein manier, so viel alß ich siehe wirdt es auf sein alte Manier wern wie alle sein sachen seindt.*“

*pravda, ale potřebuje peníze a protože nyní musí pracovat pouze na tomto obraze, nemůže si jinak nic vydělat.*³³⁴ Pokud tedy „obraz není tak nutně potřeba, bylo by možné nechat ho [Pocka] běžet, pokud ovšem ano, je třeba co nejdříve mu učinit po vůli“.³³⁵

Obraz zřejmě potřeba byl a biskupovi se rozhodně rozpracovaná zakázka nechtěla rušit, neboť již o tři dny později agentovi odpověděl, že se tedy bude muset malíři předem vyplatit přibližně sto zlatých, o čemž sám informuje zemského hejtmána Kolovrata jakožto donátora a tedy plátce.³³⁶ Mezitím už Wentzelsberg opět s malířem hovořil a prý mu vyčetl, proč už tedy na počátku, kdy se zakázka domlouvala, nepožadoval nějakou zálohu, na což mu malíř odpověděl, že peníze nyní nutně potřebuje na určité výdaje. Vůči tomu byl agent evidentně skeptický a ačkoliv to považoval za výmluvu, konstatoval, že pokud chtějí, aby práce pokračovala, bude nutné malíři něco zaplatit předem, přičemž s ním ujednal částku 75 zlatých, která bude odečtena od celkové sumy za obraz.³³⁷

Zdá se však, že mezitím nelenil ani malíř Pock a snad si písemně u biskupa na celou věc stěžoval. Biskup Karel tak skrze Wentzelsberga v dalším dopise z 24. srpna vzkazuje, že malíř může být klidný a ať jej agent ujistí, že se mu nestane žádná křivda ani újma.³³⁸ V příloze

³³⁴ Ibidem: „[...] aniezo kombt er aufgezogen vnd begerth ein gelt in abschlag, ich habe ihms guet truckhen gesagt daß er ia außtruckh vermelt da er nichts begert hat alß biß zu verfertigung des Stuckh mit dem vorbehalt das wan sollches nicht nach satisfaction solte resuciren das der hette kein gelt begerte, er sagt es seyn alles wahr, er hette aber gelt vonetten, vnd weilen er an diesen allein Mahlen müeste, kondt er vnderdessen nichts verdienen.“

³³⁵ Ibidem: „[...] habe es Euer hochf. zu dero Nachricht gehorsambist anteiten wollen, dan wan des Stuckh nicht so nottig vonetten, konde man hin wohl lauffen lassen, wo es aber fill hette müest man ihm ehenter seinen willen machen.“

³³⁶ AO 154, fol. 408 (1681-08-17): „[...] wegen des Mahlers Bokh wirdt man etlichen einhundert f. anticipiren müssen, warfon ich Herrn Landteshabutman parte geben werde.“

³³⁷ Ten měl dle listu přijít na 375 zlatých, srov. celá výše popsaná pasáž ibidem: „Waß des altar blatt betr., habe ich mit herrn Bock gerath vnd ihm vorgeworffen worunder er nicht in anfang ain angab gelt geferdert hat, er vermeltet Er habe ein galnige Außgab vonetten, vnd ob wohlen ich dieses vor ain pretext halte, so wurde er doch langsambt fertig werden wan man ihm nicht etwaß geben würdt vnd so fern nun Eur hochfürst. hin zu geben 75 f anschaffen, will ich ihms solliches gelt in abschlag der 375 f erlegen.“

³³⁸ AO 154, fol. 420–421 (1681-08-24): „Die anweisung für den Mahler Bokh wirdt demeselben inmitelst originalita zu khomen sein, belanget dessen geführte beschwerde ist die Klagschriefft deme Gebrauch noch dem bellasen zu seiner Beantwortung sub Terminio wideranimt worden. Welcher nachricht verflossen, es kan derselbige sich aber versichert halten daß Ihme Kein Vnrecht widerfahren sondern aller billigkeit ohne einigen respect vnd partialitet mitgetheilt werde.“

rovnou posílá poukázku k výplatě oné zálohy 75 zlatých, kterou vystavil zemský hejtman, což snad malíře na určitý čas uspokojí.³³⁹

Již o čtyři dny později Wentzelsberg píše, že malíř si peníze oproti danému poukazu vyzvednul u kolovratského vídeňského hausmistra a obraz snad bude brzy hotov.³⁴⁰ Tento fakt biskupa dle jeho vlastních slov potěšil.³⁴¹ Zároveň jeho koncept agentovi z 31. srpna prozrazuje, že zakázku, financovanou zemským hejtmanem, v níž sám vystupoval jako zprostředkovatel, zřejmě považoval za významnou a chtěl se vystříhat jakýchkoliv průtahů či komplikací. Na Wentzelsberga se totiž obrací s prosbou, „*aby se nepřipustily jakékoliv překážky rychlému zhotovení [...], co se týče této záležitosti, je třeba vystříhat se všech nepravostí.*“³⁴² Téhož dne biskupovi psal i Wentzelsberg, v dlouhém psaní k medicinským záležitostem jen stručně informuje, že po uklidnění situace „*malíř Bock maluje dále*“.³⁴³

V dochované korespondenci pak následuje asi měsíční odmlka, během níž Pockovy práce pokročily až k blížícímu se dokončení obrazu. V biskupově konceptu z 5. října se totiž dozvídáme, že „*oltářní obraz sv. Josefa bude nutno si prohlédnout, neboť jej nechává malovat pan zemský hejtman a ten je velmi háklivý, až bude obraz hotov, je třeba mu jej zaslat.*“³⁴⁴ Krátká zmínka tak opět ilustruje praxi zaslání obrazu k finální kontrole a odsouhlasení před jeho definitivním zaplacením a zároveň ukazuje hraběte Kolovrata jako (minimálně z biskupova pohledu) náročného objednavatele.

Nakonec se dokončovací práce zřejmě ještě poněkud protáhly, neboť další dopis, věnující se Pockovu plátnu, pochází až z počátku ledna roku 1682. Obraz byl již hotový,

³³⁹ Ibidem: „*PS: Hirbey kombt von dem herrn Landtshaubtman die Anweisung der 75 f für den Mahler Bokh alß wirdt der herr Ihme damit zeitlichen zu consolirung wissen.*“

³⁴⁰ AO 110, fol. 71 (1681-08-28): „*[...] der Mahler Bock hat die 75 f gegen seiner quittung von dem Kolobratischen haußmeister empfangen, vnd wurd das Stuck baldt fertig werden.*“

³⁴¹ AO 154, fol. 431 (1681-08-31): „*Das der Bokh Mahler die gelder erhöbt vernihme ich gar gern.*“

³⁴² Ibidem: „*[...] vnd bitten an fleißiger anmachung nicht erwidern zulassen wie nit weniger auch an gutter correction, belangt dessen Angelegenheit solle gewiß alle Billigkeit beobachtet werden.*“

³⁴³ AO 110, fol. 85 (1681-08-31): „*Waß dem Mahler Bock betr. mahlet er forth.*“

³⁴⁴ AO 154, fol. 459 (1681-10-05): „*Daß Altar Bladt S. Josephi, ist nothwendig zu besichtigen, dan solliches H. Landtshaubtman mahlen last, vndt sehr hakhlich, ihme auch da es verfertiget, zu zu schükken ist.*“

Wentzelsberg jej ještě nechal prohlédnout a posoudit svým známým, jenž je stejného názoru jako on sám, totiž že obraz „*je dobře namalován a je jedním z těch starých dobrých pláten, která Pock namaloval a jichž zhotovil mnoho.*“³⁴⁵ Wentzelsberg tedy opět potvrzuje, že nejen znal starší tvorbu malíře, ale neváhal připojit také svůj vlastní názor, jak ještě uvidíme. Dopis totiž pokračuje informací o Pockově aktuálně rozpracovaném obraze *sv. Ignáce* pro vídeňský klášter uršulinek, který však „*není tak dobrý jako tento*“.³⁴⁶ Zároveň se však obdivně pozastavuje nad tím, že Pock, kterému už bylo přes sedmdesát „*ještě v tomto věku stále pracuje ve stejném stylu a v malířství neupadá, jako jinak všichni ostatní malíři, oltářní plátno, které posledně u Skotů maloval Sandert, je dost špatné.*“³⁴⁷ Wentzelsberg tedy opět prokazuje určitou orientaci v aktuálním uměleckém dění, když klade do kontrastu pozdní tvorbu dvou stárnoucích, ve Vídni působících umělců – Pocka a Joachima von Sandrart (1606–1688), jehož oltářní obraz pro vídeňský Schottenkirche v onom dopise podrobuje nemilosrdné kritice.

Dále v listu následují praktické informace k transportu hotového obrazu *sv. Josefa*. Wentzelsberg zařídí, aby byl obraz řádně zabalen a rychle zaslán, další záležitosti s tím spojené vyřeší a vyřídí opět s vídeňským kolovratovským hausmistrem, tedy správcem tamního paláce.³⁴⁸ O tři dny později, tedy 11. ledna 1682, již byl obraz zabalen a jen se „*čeká na příležitost, aby byl zaslán*“.³⁴⁹ Čekalo se ještě minimálně o čtyři dny později, kdy Wentzelsberg píše, že je vše připraveno, je jen třeba vyčkat formana, který bude mít cestu do Olomouce, aby

³⁴⁵ AO 111, fol. 53–55 (1682-01-08): „[...] vnd alß dan dariber berichten, so habe ich auch des Pocken gemahltes bildt durch dem herrn Volkherten von Lier besichtigen lassen, er ist auch meiner Meinung, daß solliches wohl gemahlet, vnd eines von den gueten alter plettern seye, welche der Pockh gemahlt hat, deren er dan viel verfertiget.“

³⁴⁶ Ibidem: „Er mahlet aniezo S. Ignatius vor die Vrsaliner Kirchen alhier, welches nicht so guet alß dieses reusciert.“

³⁴⁷ Ibidem: „Vnd ist nicht ein wenig zu verwundern daß er in diesen Älter noch in forichen Terminis verbleibt, vnd nicht declinirt in der Mahlerey, wie sonsten alle andere Mahler, des Altar plat das der Sandert lezlich bey dem Schotten gemahlt, ist gewiß gar schlecht.“

³⁴⁸ Ibidem: „[...] damit nun des Altarplat geliffert werde, also werde ich anschaffung machen daß solliches eingepagt, vnd fast geschickht werde, wie ich dan dem Kolobratischen hauß maister dem Wexelzettel enhentigen vnd das übriche befehlen will.“

³⁴⁹ AO 111, fol. 66–67 (1682-01-11): „Das Altar platt ist breiths einpagt vnd wartet nur auf gelegenheit sollches fort zu schicken.“

plátno převezl,³⁵⁰ což mohl být v daném ročním období s ohledem na sjízdnost cest, počasí a panující teploty poměrně riskantní podnik. Tímto listem se také Pockovo oltářní plátno z korespondence definitivně vytrácí. Zároveň se jedná o poslední větší úkol v oblasti umění, jenž řešil agent Wentzelsberg, respektive poslední úkol, o němž nám poskytuje informace jeho dochovaná korespondence.

³⁵⁰ Ibidem, fol. 71 (1682-01-15): „[...] erinnere ich gehorsambist, daß des Altar Blatt an die stell eingepagt, vnd erwarthe ich nur allein ein Landtgutscher der solliches a tritura nacher Olmüz überführe.“

Závěr

Předkládaná diplomová práce se pokusila představit postavu Johanna Kuniberta von Wentzelberg a alespoň částečně rekonstruovat pracovní náplň jeho funkce jakožto agenta biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu na vídeňském dvoře, a to především na základě dochované korespondence, s využitím domácí literatury, zabývající se osobností biskupa Karla z Lichtensteinu, jeho uměleckými zájmy a celkově uměním na Moravě ve druhé polovině 17. století, a se zřetelem na kontext aktuální zahraniční historiografie, zabývající se tématem raně novověkých agentů.

Jak se ukázala jedna z prvních kapitol práce, biskup Karel měl (podobně jako řada jeho vysoce postavených současníků) během svého episkopátu k dispozici poměrně sofistikovanou a účelně fungující síť agentů. Tito agenti měli svá vlastní povolání, nad jejich rámec vykonávali službu pro biskupa (která v některých případech korespondovala s jejich vlastní profesí) a z tohoto vztahu mezi nimi, jakožto klienty, a jejich patronem nezřídka nad rámec smluvené odměny materiálně či sociálně profitovali.

Tato síť, rozprostřená mezi Moravou, rakouskými zeměmi a dnešní Itálií, sloužila k realizaci a naplnění biskupových potřeb a záměrů v nejrůznějších oblastech – sdílení informací a novinek, nákupy luxusního zboží či potravin, vína, plodin a rostlin do zahrad, k zasílání kulturních novinek, muzikálií, ale také umělecko-řemeslných předmětů, knih, grafických alb a, což je pro dějiny umění zejména podstatné, k nákupu hotových výtvarných děl či shánění a angažování schopných umělců do biskupových služeb.

Specifickou roli v tomto ohledu hrál pro biskupa především vídeňský dvůr, k němuž se v dané době kulturně vztahovala v podstatě celá Morava. Na vídeňském dvoře přímo působila či se kolem něj pohybovala řada zajímavých umělců, nacházela se zde císařská obrazárna, z níž si biskup nechal pořídit několik desítek kopií. Zde pro biskupa pracovalo hned několik agentů

(Antonini, Zeffiri, Beris, Harrer, Wentzelsberg) , jejichž role byly různé a jejichž doba působení se překrývá zejména na konci šedesátých a počátku sedmdesátých let.

Nejdéle v biskupových službách pracoval právě Johann Kunibert von Wentzelsberg, a to od zimy roku 1667 až do své smrti v roce 1683. Tento příslušník nižší šlechty měl již v době počátků své práce pro biskupa dlouholeté zkušenosti s dvorskou službou v úřadu kvartýrmajstra, tedy vrchního ubytovatele císařského dvora. Díky své dobré orientaci na dvoře, kontaktům, zřejmě i osobnostním vlastnostem, mezi něž patřil také všestranný přehled a aktivní přístup, a dobré orientaci a zálibě v umění (kterou dokumentuje i existence jeho vlastní obrazové sbírky) se stal pro biskupa téměř ideální „prodlouženou rukou“ na vídeňském dvoře.

Z role agenta, který měl na starosti především zasílání kulturních novinek ode dvora, kde se v té době odvíjel extrémně čilý společenský život v souvislosti s dlouho trvajícím oslavami císařova sňatku, se tak postupem času stal biskupovým informátorem a pomocníkem a rádcem ve skutečně velké řadě oblastí, jak ukázala první část hlavní kapitoly, zabývající se konkrétním a detailním poznáním Wentzelsbergových úkolů.

Ačkoliv se měla diplomová práce svým zaměřením dotýkat primárně úkolů a biskupových požadavků především z oblasti umění, ukázalo se jako důležité nerezignovat ani na představení ostatních témat, která ve Wentzelsbergově korespondenci rezonují. Domnívám se, že právě interdisciplinární pohled umožní nevnímat Wentzelsberga zploštěně jako pouze uměleckého agenta či poradce, ale pomůže lépe představit a pochopit širší agentovy role a tak i její význam pro biskupa a jeho záměry.

Druhá, rozsáhlejší část hlavní kapitoly, se pak věnovala výhradně Wentzelsbergovým úkolům, týkajících se biskupových plánů a záměrů v oblasti umění, a to formou představení jednotlivých zajímavých případů konkrétních zakázek či spoluprací. Viděli jsme, že i zde nalezneme poměrně velkou rozmanitost a necháme-li z korespondence promlouvat samotného

agenta a biskupa, získáme o něco plastičtější představu jednak o nich samotných, jednak o praktickém průběhu jednotlivých zakázek.

Wentzelsberg již v prvním roce své práce pro biskupa sháněl kopisty, kteří by znovu omalovali kopie z císařské obrazárny (Reitsamer, Breda, Ast), ale také další, žánrově rozmanitě orientované malíře pro delší působení v jeho službách či pro konkrétní zakázku (Lanz, Meganck, Ruthart, později Steger, na počátku osmdesátých let Pock). Jeho úkolem bylo buď na základě biskupova zadání vyhledat a zjistit informace o konkrétním umělci, případně sám aktivně vyhledávat vhodné malíře, podat o nich reference. V případě biskupova zájmu pak působil jako prostředník mezi umělcem a biskupem – pomáhal dojednat podmínky zakázky či spolupráce, koordinoval průběh prací, chodil s malíři nakupovat barvy, organizoval jejich cestu či zaslání jejich děl na Moravu, ve spolupráci s Berisem řešil finance, o všem biskupa informoval.

Wentzelsberg ve svých dopisech často projevuje vlastní názor na umělce a jeho schopnosti, nebojí se vychválit, ale také zkritizovat jejich práci, neváhá se podělit o radu nebo fundovaně tlumočit řemeslné požadavky jednotlivých malířů. Koneckonců právě toto byly kvality, které kromě výše uvedených schopností zřejmě biskup vzhledem ke svým na dálku realizovaným záměrům od svého agenta očekával. Na základě Wentzelsbergovy korespondence se nám tak role biskupova vídeňského agenta jeví sice v oné nastíněné perspektivě vztahu klienta – patrona, zároveň však agent není pouhým vykonavatelem biskupovy vůle a jeho plánů, nýbrž často pomáhá tyto představy a plány spoluvytvářet či pozměňovat dovádět k praktickému uskutečnění. Z korespondence mezi biskupem a Wentzelsbergem se zdá, že agentova role byla vnímána z obou stran jako pozice podřízeného, věrného služebníka, ale zároveň díky erudici agenta jako pozice v určitých ohledech téměř rovnocenného partnera či poradce, jehož informace mají váhu.

Celá problematika biskupových agentů by si pochopitelně zasloužila zevrubnějšího zpracování. Rovněž postava Wentzelsberga a jeho agentské role by mohla dostat ještě plnější kontury v důkladném poznání všech biskupových vídeňských agentů, jejich kompetencí, formy a míry jejich spolupráce. Dalším kýženým stupněm budoucího výzkumu je pak rozšířit poznání aristokratických agentů, jejich úkolů a významu jejich funkce pomocí komparace s podobnými případy či ideálně v kontextu podobných praktik u domácí šlechty v daném období celkově.

Seznam použitých zkratek

AO	Arcibiskupství Olomouc (AO + číslo kartonu jako zkrácená lokace pramene v rámci fondu)
AVA	Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien
HHS	Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek Wien
ZAO	Zemský archiv Opava

Seznam vyobrazení

1. Martin Antonín Lublinský (kresebný návrh), Karel z Lichtensteinu-Castelcorna s papežem Alexandrem VII. a císařem Leopoldem I., [nedatováno], mědiryt, Österreichische Nationalbibliothek Wien.
Foto: <http://www.bildarchivaustria.at/Preview/7457154.jpg> .
2. Martin Antonín Lublinský (?), Portrét Karla z Lichtensteinu-Castelcorna, [okolo 1680], olej, plátno, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek.
Foto: <http://www.castelcorn.cz/karel-z-lichtensteinu-castelcorna/> .
3. Nákres agentské sítě. Zdroj: Zuzana Orálková.
4. Legenda k příloze č. 1 – seznam míst, agentů a doba jejich působení na základě dochované korespondence. Zdroj: příloha z kapitoly Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcorna*. [rukopis práce].
5. Počty dochovaných a známých dopisů biskupa a jeho vybraných agentů. Zdroj: příloha z kapitoly Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcorna*. [rukopis práce].)
6. Josef Kriesten podle Luigiho Garziho, Madona s dítětem a světci, 1858, olej, plátno, Kroměříž, kostel Panny Marie Blahoslavené. Foto: Jana Zapletalová, Obraz římského malíře Luigiho Garziho pro kostel ve Staré Vodě, *Opuscula historiae artium* 65, č. 1, s. 56–63.
7. Mapa s vyznačeným Wentzelsbergovým domem. Foto: Paul Harrer, *Wien, seine Häuser, Menschen und Kultur* IV. Bd. 1 Theil, Wien 1954, s. 144.
8. Polepšení Wentzelsbergova erbu – přidání srdeční štítek a nově koruna v klenotu, AVA, Reichsadelsakten, Wenzl, Johann Kunibert, kaiserlicher Hofquartiermeister, Adelsbestätigung, Wappenbesserung etc. (1660.02.18), fol. 5. Foto: Zuzana Orálková..

9. Jan van Ossenbeck, Krajina s letní rezidencí Johanna Kuniberta von Wentzelsberg u Vídně, 1663–1665, olej, plátno, 87 x 101 cm, soukromá sbírka. Foto: <https://rkd.nl/nl/explore/images/record?filters%5Bcollectienaam%5D=Wenzelsberg%2C+Johann+Cunibert+von&query=&start=2> .
10. Jan van Ossenbeck, Krajina s letní rezidencí Johanna Kuniberta von Wentzelsberg u Vídně, 1664?, mědiryt. Foto: Miroslav Kindl.
11. Samuel van Hoogstraten, Zátíší s dopisem, 1651-1654, olej, plátno, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek. Foto: <http://www.muoz.cz/sbirky/obrazy--44/samuel-van-hoogstraten--248/> .
12. Biskupova první reakce na nabídku Johanna Franze von Wentzelsberg stran prodeje obrazové sbírky jeho otce, AO 159, fol. fol. 295 (1687-07-13). Foto: Zuzana Orálková.
13. Biskupova druhá reakce na nabídku Johanna Franze von Wentzelsberg stran prodeje obrazové sbírky jeho otce, AO 159, fol. fol. 334 (1687-08-09). Foto: Zuzana Orálková.
14. Karel z Lichtensteinu-Castelcornu, biskup olomoucký (1664–1695), [nedatováno], medaile ve váze 20 dukátů, avers, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Sběrka mincí a medailí.
Foto: <http://www.muoz.cz/sbirka-minci-a-medaili-arcibiskupstvi-olomouckeho--97/> .
15. Vzorek sametu, zasláný Wentzelsbergem v listu z 31. července 1678 (AO 200, fol. 163-165). Foto: Zuzana Orálková.
16. Vlastnoruční Wentzelsbergovo schéma císařské armády u Chebu v 22. srpna 1673 (příloha AO 88, fol. 36-41). Foto: Soňa Chmelíková.
17. Wentzelsbergem zasláný (snad vlastnoručně zhotovený) náčrt dekorativního emblému s iniciálami biskupova synovce Kryštofa Filipa a jeho nevěsty k výzdobě dveří jejich svatebního kočáru (AO 77, fol. 183, 1668-10-21). Foto: Zuzana Orálková.

18. Seznam vzácného nádobí k prodeji z pozůstalosti hraběte Waltera Leslieho z roku 1667, který Wentzelsberg zaslal biskupovi v případě zájmu o koupi (AO 74, fol. 152). Foto: Zuzana Orálková
19. Filippo Abbiati, Filozof I, 1666-1667, olej, plátno, 108,5 x 95 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek. Foto: Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*, Kroměříž 1998.
20. Filippo Abbiati, Filozof II, 1666–1667, olej, plátno, 109,5 x 95 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek. Foto: Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*, Kroměříž 1998.
21. Filippo Abbiati, Venuše s Amorem a Vulkán, 1667, olej, plátno, 85,5 x 72 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek. Foto: Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010.
22. Jan Jiří Černochoch, Venuše a umírající Adónis, kopie podle Paola Veronese, 1666–1667, olej, plátno, 135 x 91,5 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek. Foto: Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010.
23. Carl Borromäus Andreas Ruthart, Jelen v boji s levhartem, [kolem 1665], olej, plátno, 61 x 45 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek. Foto: Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010.
24. Carl Borromäus Andreas Ruthart, Lvi útočící na koně, [nedatováno], olej, plátno, 122,5 x 191 cm. Foto: <http://www.artnet.com/artists/carl-borromaus-andreas-ruthart/a-landscape-with-lions-attacking-horses-n2UmDSEhBle8BmOmoGL-vQ2> .
25. Ruthartovo potvrzení o přijetí platby za dva obrazy od sekretáře Berise (AO 173, fol. 159, 1670-04-12). Foto: Zuzana Orálková.
26. Renier Meganck, Lesní krajina s pocestnými, [kolem 1680], olej, plátno, 29 x 51,8 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek. Foto: Milan Togner (ed.),

Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži,
Kroměříž 1998.

27. Bartholomäus Kilian podle Johanna Reitsamera (Creuzammera), Panna Marie Svatotomská jako ochránkyně Brna, [nedatováno], mědiryt, Staats- und Stadtbibliothek Augsburg.

Foto: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/123965/SpisyFF_382-2009-1_31.pdf?sequence=1 .

28. Johann Steger, Cyklus scén ze života Panny Marie, 1676-1677, Tovačov, zámecká kaple Zvěstování Panny Marie. Foto: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/olomoucky-kraj/prerov/3440-39419-tovacovsky-zamek-je-pozoruhodnou-a-historicky-cennou-prehliDKkou-hned-nekolika-stavebnich-slohu.html> .

29. Johann Steger, Salve Regina, 1677, Svatý Kopeček, bazilika Navštívení Panny Marie.
Foto: Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010

30. Tobias Pock, Svatý Josef s Ježíškem, 1681, olej, plátno, Svatý Kopeček, Bazilika Navštívení Panny Marie, kaple sv. Josefa. Foto: Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc 1141–1961, Díl II. (nelistinná část), sv. 1., inv. č. 521–599 (výběr z kartonů 68–175), *Přijatá a odeslaná korespondence (koncepty) biskupa Karla II. Z Lichtensteinu-Castelcornu.*

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc 1141–1961, Díl II. (nelistinná část), sv. 1., inv. č. 600–636 (výběr z kartonů 176–209), *Korespondence biskupských úředníků.*

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc 1141–1961, Díl II. (nelistinná část), sv. 1., inv. č. 299, *Titulář a adresář osob s rejstříkem.*

Diecézní archiv Biskupství brněnského, fond Kapitula Mikulov, inv. č. 618, *Investitura Petra Reharmona* (Kroměříž, 1694-09-30).

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hofarchive, Privat- und Familienfonde (12. Jh. – 1922), Obersthofmeisteramt (13. Jh. – 1922), Hofzeremonielldepartement (1562–1918), Sonderreihe (1638-1918), 10 Instruktionsbuch (1625–1714), 10–22 *Instruktion für den Hofquartiermeister (1625).*

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Habsburgisch-Lothringische Hausarchive (12. Jh. – 1918), Hausarchiv (1438–1918), Hofakten des Ministerium des Innern (1507–1836), 17–8 *Instruktion Kaiser Ferdinands III. für den Hofquartiermeister Christof Ulrich von Puz (1637.11.06).*

Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchive (1330 (ca.) – 1920 (ca.)), Harrach (1256–1998), Familienarchiv (1548 (ca.) – 1920 (ca.)), Familie in specie: Afra – Wenzel (1548 (ca.) – 1920 (ca.)), 314 Ferdinand Bonaventura I., Korrespondenz nach Namen, Weiss – Wind (1666–1703), 314.7 *Wentzelsberg, von (1673-1684)*.

Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adelsarchiv (1500 (ca.) – 1918 (ca.)), Reichsadelsakten (1500 (ca.) – 1806), Allgemeine Reihe (1500 (ca.) – 1806), 452 Wence-Werll, 452.39 *Wenzelßberg (Wentzelsberg), Johann Kunibert, kaiserlicher Rat, Hofquartiermeister, Ritterstand für das Reich und die Erblande (1669.07.16)*.

Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adelsarchiv (1500 (ca.) – 1918 (ca.)), Reichsadelsakten (1500 (ca.) – 1806), Allgemeine Reihe (1500 (ca.) – 1806), 452 Wence-Werll, 452.41 *Wenzl, Johann Kunibert, kaiserlicher Hofquartiermeister, Adelsbestätigung, Wappenbesserung etc. (1660.02.18)*.

Wiener Stadt- und Landesarchiv, Totenbeschauprotokoll Bd. 15, fol. 272: *29. November 1683 Cunibert von Wenzelsberg 69 Jahr*.

Wiener Stadt- und Landesarchiv, Paul Harrer, *Wien, seiner Häuser, Menschen und Kultur*, 4. Bd. 1. Theil [Maschinenschrift], Wien 1954.

Vydané prameny

Christian Wilhelm Huhn, *Nichts Neues und Nichts Altes. Oder umständliche Beschreibung Was Anno 1683. vor/bey/ und in der Denckwürdigen Türckischen Belagerung Wien vom 7 Julii biß 12 Septembr. täglich vorgelauffen*, Breslau 1717.

Literatura

Sibylle Backman, Kunstagenten oder Kaufleute? Die Firma Ott im Kunsthandel zwischen Oberdeutschland und Venedig (1550-1660), in: Klaus Bergdolt – Jochen Brüning (edd.), *Kunst und ihre Auftraggeber im 16. Jahrhundert*, Berlin 1997, s. 175–197.

Lisa Beaven, Cardinal Camillo Massimo as Art Agent of the Altieri, in: Lisa Beaven (ed.), *Art and Identity in Early Modern Rome*, Aldershot 2008, s. 171–187.

Magda Bodanská – Miroslav Bodanský, Restaurování nástěnné malby v kupoli baziliky Navštívení Panny Marie na sv. Kopečku u Olomouce, in: *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci*, Olomouc 2009, s. 142–154.

Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, archivní studie*, Kroměříž 1925.

Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, archivní studie, druhá část*, Kroměříž 1927.

Antonín Breitenbacher, K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci* 41-42, 1929, s. 244–290.

Michaela Buriánková, Pražský agent hraběte Ferdinanda Jana Verduga v druhé půli 17. století, *Historica Olomucensia* 41, 2012, s. 171–192.

Diana Carrió-Invernizzi (ed.), *Embajadores culturales*, Madrid 2016.

Hans Cools – Marika Keblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006.

Ladislav Daniel – Marek Perůtka – Milan Togner (edd.), *Archiebiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009.

Encyclopædia Britannica 23, Cambridge 1911, s. 720–722.

Theodor von Frimmel, *Geschichte der Wiener Gemäldesammlungen*, Erster Band, Wien 1899.

Elisabeth Th. Fritz-Hilscher, *Wien Musikgeschichte: Von der Prähistorie bis zur Gegenwart*, Wien 2011.

Edward L. Goldberg, *Patterns in Late Medici Art Patronage*, Princeton 1983.

Mark Häberlein – Christoff Jeggle (edd.), *Materielle Grundlagen der Diplomatie*, Konstanz 2013.

Paul Harrer, *Wien, seine Häuser, Menschen und Kultur* IV. Bd. 1 Theil, Wien 1954.

Petra Hečková, Ke grafickým předlohám sochařské výzdoby kroměřížského Libosadu, *Opuscula historiae atrium* 66, 2017, s. 134-149.

David Howarth, Gli agenti d'arte e la formazione della collezione Arundel, *Quaderni storici* 41 (*Agenti mediatori nell'Europa moderna*), č. 122, sv. 2, s. 401–412.

Jiří Hrbek, Hledat a nalézat. Barokní Valdštejnové a jejich informační síť, *Theatrum historiae* 6, 2011, č. 9, s. 313–331.

Josef Chvojka, *En Romedius a Thaur: ikonografie vnitřní výzdoby zámecké kaple sv. Romedia v Cholticích* (bakalářská práce), Seminář dějin umění FF MUNI, Brno 2009.

Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*, 2. díl, katalog, Olomouc 2010.

Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780*. 3. Historie a kultura, Olomouc 2011.

Dalibor Janiš – Jana Janišová, Rotunda v Květné zahradě v Kroměříži. Dílčí stavebněhistorický průzkum objektu. Kroměříž 2011.

Vilém Jůza, K otázce ideového konceptu Květné zahrady v Kroměříži a k časné tvorbě Michala Zürna, *Památky a příroda* 15, č. 8, 1990, s. 458–465.

Marika Keblusek, Introduction. Profiling the Early Modern Agent, in: Hans Cools – Marika Keblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006, s. 9–15.

Marika Keblusek – Badeloch Noldus (edd.), *Double agents. Cultural and political brokerage in early modern Europe*, Leiden 2011.

Jan Kelch, *Studien zu Simon de Vlieger als Marinemaler*, (Dissertationarbeit), Berlin 1971.

Tomáš Knoz, Barokní Morava mezi Čechií a Vídní. Šlechtici a jejich sídla. Umělci a jejich díla, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek – Vít Vlnas (edd.), *Barokní Praha – barokní Čechie 1620–1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24. – 27. září 2001*, Praha 2004, s. 349–361.

Hansdieter Körbl, *Die Hofkammer und ihr ungetreuer Präsident. Eine Finanzbehörde zur Zeit Leopolds I.*, Böhlau 2009.

Miloš Kouřil, Biskupa Karla Liechtenštejna rádci a zpravodajci, in: Jan Bistřický (ed.), *Historická Olomouc a její současné problémy* 5, Olomouc 1985, s. 111–116.

Zdeňka Krpálková, *Kapitoly z uměleckého mecenátu Michala Osvalda, Maxmiliána a Romedia Konstantina Thun Hohenstein v druhé polovině 17. století* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2010.

Martin Mádl, Giuseppe Bragalli and Bolognese Ceiling Painting in the Czech Lands in the 17th Century, *Umění* 59, č. 5, s. 350–379.

Martin Mádl (ed.), *Tencalla I, II*, Praha 2012-2013.

Ewa Manikowska, Acquiring paintings for the Polish court. King Stanislaw August (1764-1795) and his agents, in: Dries Lyna – Filip Vermeulen – Hans Vlieghe (edd.), *Studies in European urban history (1100-1800)* 20, *Art auctions and dealers*, 2009, s. 109–125.

Lenka Maršálková, Hrabě Jeroným Colloredo a jeho vídeňští agenti ve 20. letech 18. století, in: *Historie 2008. Sborník prací ze 14. celostátní studentské vědecké konference konané dne 5. + 6. března 2009 v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí* 2009, s. 103–125.

Lenka Maršálková, Urozený příbuzný versus profesionální agent. Sonda do komunikační praxe milánského guvernéra Jeronýma Colloreda ve 20. letech 18. století, *Východočeský sborník historický* 21, 2012, s. 197–222.

Barbara Marx, Diplomaten, Agenten, Abenteurer im Dienst der Künste. Kunstbeziehungen zwischen Dresden und Venedig, in: Barbara Marx – Alexander Henning (edd.), *Venedig – Dresden. Begegnung zweier Kulturstädte*, Dresden 2010, s. 10–67.

Petr Mašek, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti I. A – M*, Praha 2008.

Radka Miltová, Mezi zalíbením a zavržením. Recepte Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě, Brno 2009.

Leoš Mlčák, Nástěnné malby Johanna Stegera v zámecké kapli v Tovačově, *Vlastivědný věstník moravský* 54, 2002, č. 3, s. 277–285.

Ottův slovník naučný, 9. díl, Praha 1895.

Tomáš Parma, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.

Tomáš Parma, „Vi fui a farle riverenza a nome di Vostra Signoria Illustrissima“. Franz Kardinal von Dietrichstein und seine römischen Agenten. Bedeutungsfelder der Repräsentation eines abwesenden Kardinals und Bischofs am päpstlichen Hof, in: Mark Hengerer (Hg.),

Abwesenheit beobachten. Zu Kommunikation auf Distanz in der Frühen Neuzeit, Berlin – Münster 2013, s. 147-155.

Radmila Pavlíčková, Der Olmützer Bischof Karl von Liechtenstein-Castelcorn und seine Baustrategie: zum Mäzenatentum der kirchlichen Aristokratie in der Barockzeit, *Acta historiae artium* 47, 2006, s. 129–138.

Radmila Pavlíčková, "Polská" cesta roku 1670. Město Olomouc a biskup Karel z Liechtensteinu-Castelcorna jako hostitelé císařského dvora, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 29, 2000, s. 97–105.

Radmila Pavlíčková, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664–1695*, Olomouc 2001.

Radmila Pavlíčková, Svatební vůz olomouckého biskupa Karla z Liechtensteinu-Castelcorna svému synovci Kryštofu Filipovi roku 1668, *Střední Morava, kulturně historická revue* 10, 2000, s. 89–94.

František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže II/1–2 (Dějiny let 1619–1695)*, Kroměříž 1947.

František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže II/3 (Pohled právní, hospodářský a kulturní 1620-1700)*, Kroměříž 1948.

Martin Pozsgai, Die Gesandten am französischen Hof als Kunstagenten. Daniel Cronström aus Schweden und Ernst Ludwig Carl aus Brandenburg-Ansbach, in: Mark Häberlein – Christoff Jeggle (edd.), *Materielle Grundlagen der Diplomatie*, Konstanz 2013, s. 175–192.

Valentina Ricca, Gli agenti di Francesco I e gli acquisti di opere d'arte, in: Sonia Cavicchioli (ed.), *Il principe e le cose*, Bologna 2010, s. 17–33.

Jiří Sehnal, Jakob Stainers Beziehung zur Kremsierer Musikkapelle in: *Jakob Stainer und seine Zeit*, Innsbruck 1984.

Lubomír Slavíček, [...] dieweilen meine Curiosität meistens in Mallerey bestehen. Die Sammlungen des Olmützer Bischofs Karl Graf von Liechtenstein-Castelcorn (1623–1695), in: Gerhard Ammerer – Ingonda Hanneschläger – Jan Paul Niederkorn – Wolfgang Wüst (edd.), *Höfe und Residenzen geistlicher Fürsten. Strukturen, Regionen und Salzburgs Beispiel in Mittelalter und Neuzeit*, Ostfildern 2010, s. 191–204.

Lubomír Slavíček, „Sobě, umění, přátelům“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007.

Virginie Spenlé, Der Monarch, seine Agenten und Experten. Institutionelle Mechanismen des Kunstkaufes unter August II. und August III, in: Barbara Marx (ed.), *Kunst und Repräsentation am Dresdner Hof*, München 2005, s. 228–260.

Pavel Suchánek, Sbíрка obrazů a grafik olomouckého kanovníka Jiřího Jindřicha z Mayerswaldu (1676–1747), *Opuscula historiae artium* F 51, 2007, s. 63–83.

Ryszard Szmydki, Agents artistiques du prince de Pologne Ladislas Sigismond Vasa (1595-1648) aux Pays-Bas méridionaux, in: Henri Pauwels (ed.), in: *Liber memorialis Erik Duverger: bijdragen tot de kunstgeschiedenis van de Nederlanden*, Wetteren 2006, s. 357–373.

Milan Togner, *Antonín Martin Lublinský*, Olomouc 2004.

Milan Togner, *Barokní malířství v Olomouci*, Olomouc 2008.

Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*, Kroměříž 1998.

Milan Togner, *Malířství v 17. století na Moravě*, Olomouc 2010.

Petr Tomášek, Obraz sv. Anny Samotřetí z Nového Malína v kontextu moravského díla Tobiae Pocka, *Opuscula historiae artium* 44, 2000, s. 13–21.

Lenka Vintrová, *Diplomatická poselstva vysílaná z Vídně do Cařihradu od poloviny 17. do poloviny 18. století* (diplomová práce), Katedra historických věd FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2007.

Louis Alexander Waldman, Commissioning art in Florence for Matthias Corvinus. The painter and agent Alexander Formoser and his sons, Jacopo and Raffaello del Tedesco, in: Péter Farbaky – Louis A. Waldman (edd.), *Italy and Hungary*, Milan 2011, s. 427–501.

Katrin Wohlfarth, Die Gemäldewerbungen von August III. in Venedig. Die venezianischen Kunstagenten Antonio Maria Zanetti d. Ä. und Giovanni Pietro Minelli, in: Barbara Marx – Alexander Henning (edd.), *Venedig – Dresden. Begegnung zweier Kulturstädte*, Dresden 2010, s. 262–317.

Jana Zapletalová: (Art) Agents: Giovanni Petignier and the Network of Agents of the Olomouc Bishop Karl von Lichtenstein-Castelcornio, *Umění* 65, č. 4, s. 347–362.

Jana Zapletalová, Obraz římského malíře Luigiho Garziho pro kostel ve Staré Vodě, *Opuscula historiae artium* 65, č. 1, s. 56–63.

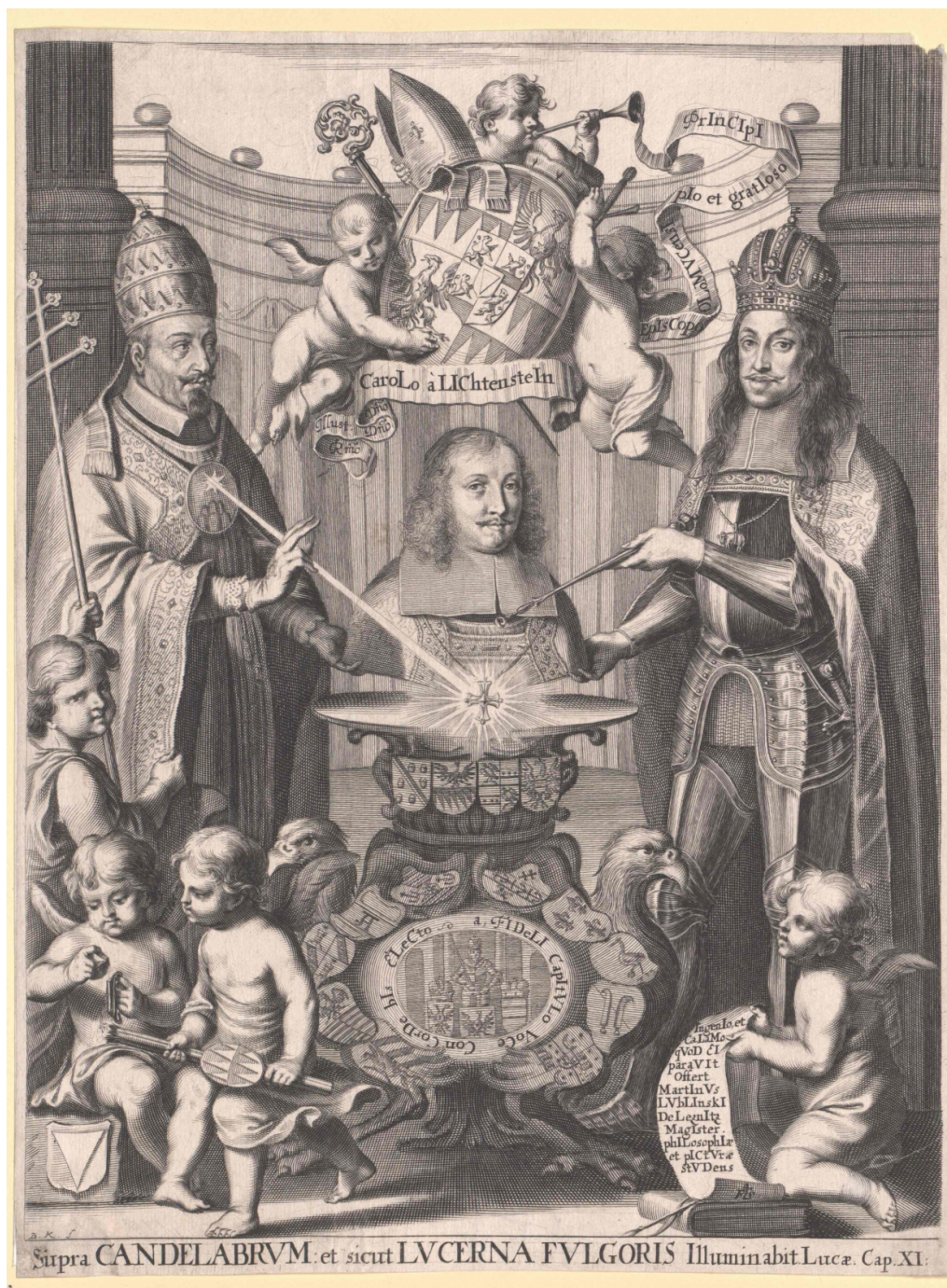
Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Agenti a obchodníci biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornia* [rukopis práce].

Jana Zapletalová – Zuzana Orálková, *Luxusní zboží z dovozu, aneb biskupův šatník, drogistické potřeby, lahůdky a další nezbytnosti barokního šlechtice* [rukopis práce].

Petra Zelenková, "Protegam Urbem istam" ("Budu štítem tomuto městu"). Panna Marie a Pater Martin Středa jako ochránci Brna na dvou augsburských mědirytinách ze 17. století, in: Jiří Kroupa – Michaela Šeferisová Loudová – Lubomír Konečný (edd.), *Orbis artium. K jubileu Lubomíra Slavíčka*, Brno 2009, s. 341-351.

Obrazová příloha³⁵¹

1. Martin Antonín Lublinský (kresebný návrh), Karel z Lichtensteinu-Castelcorna s papežem Alexandrem VII. a císařem Leopoldem I., [nedatováno], mědiryt, Österreichische Nationalbibliothek Wien.

³⁵¹ Jsem si vědoma, že téma práce má velmi limitovaný počet úzce souvisejících přímých obrazových pramenů, z tohoto důvodu jsou pro dokreslení informací v práci přílohy pojednány volněji, obsahují jak písemné prameny, tak obrazové dokumenty, vážící se volněji ke zmiňovaným osobám a autorům.

2. **Martin Antonín Lublinský (?), Portrét Karla z Lichtensteinu-Castelcornu**, [okolo 1680], olej, plátno, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek.

3. Nákres agentské sítě

4. Legenda k příloze č. 1 – seznam míst, agentů a doba jejich působení na základě dochované korespondence

1. Řím
Giovanni Petignier (1666–1695)
2. Benátky
Adam Seyerlle (1666–1685), poté útržkovitě dědicové Johann Michael Seyerlle a Johann Geörg Kechel (2. pol. 80. let – 1694)
3. Bolzano
Karel Forstlehner (1664–1687)
4. Isera
Cosimo Marzani (1693–1694)
5. Rovereto
Pietro Paolo Mazzucchi de Löwenberg (1665–1688)
Giulio Pizzini (1693–1695)
6. Trident
Domenico Petrolì (1693–1694)
7. Hall in Tirol
Paul Seimbl (1669–1671)
8. Augšpurk
Zacharias Lang (1678)
9. Kremže
Bartholomeus Eggartner (1664–1680)
Syn Andreas Christoph Eggartner (80. léta)
10. Vídeň
Andrea Antonini a Pietro Cristoforo Antonini (1664–1675)
Johann Philip Beris (1666–1671)
Ehrenreich Harrer (1665–1672)
Johann Adolph von der Ketten (1664–1680)
Ferdinand Ludvík Koza z Hradiště (1686–1694)
Johann Bernard Mayer (z Mayerswaldu) (1671–1695)
Johann Kunibert von Wentzelsberg (1665–1683)
Alfonso Zeffiri (1666–1679)
11. Brno
Eliseo Giorgio (1668–1695)
Johann Bernard Mayer (z Mayerswaldu) (1671–1695)
František Ignác Miller (poč. 70. let – 1695)
12. Kroměříž
13. Olomouc
Johann Bernard Mayer (z Mayerswaldu) (1671–1695)

5. Počty dochovaných a známých dopisů biskupa a jeho vybraných agentů:³⁵²

Roky	Andrea Antonini		Johann Philip Beris / Ehrenreich Harrer		Giovanni Petignier			Adam Seyerlle		Johann Kunibert von Wentzelsberg		Alfonso Zeffiri	
	bisku povi	od bisk upa	bisku povi	od bisk upa	bisku povi	od bisk upa	vyúčt ování	bisku povi	od bisk upa	bisku povi	od bisk upa	bisku povi	od bisk upa
1664													
1665	1		3 ³⁵³ / 3	2 /				1				1	
1666	7		/ 8	1 /	9			8	4			7	1
1667	3	1	/ 8	/ 1	2			2		17	19		
1668	1		/ 7		3	1		18	9	23			
1669	3		/ 6		9		1	6	13	5		1	
1670	1		/ 6		35		1	20	20	14			1
1671			2 / 1		45	2	1	21	8	3	2	2	
1672					42		1	3	7	9		5	1
1673		1			29		1	1		7			
1674					3		1	8		2			
1675	1				21		1	3	12	1		1	
1676					4			11	12	2	1	1	
1677								8	8	2			
1678					8	3		6	9	13		1	
1679					4			4	8	1		1	
1680					9		1	6		1			
1681							1	7	1	24	4		
1682					40		1	15	4	4			
1683					26			1	3	1			
1684					12			17	13				
1685					7			8	4				
1686					12	1	1						
1687					10	6							
1688					54	1	1						
1689					46	2	1						
1690					9	6							
1691					27	10							
1692					25	37							
1693					44	46	1						
1694					19	29							
1695					17	15							

³⁵² ZAO, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké, korespondence biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcorna, kartony 71–207.

³⁵³ A dále z tohoto roku poměrně početný soubor účetních materiálů, resp. potvrzení různých osob o zaplacení za jejich zboží a výrobky právě Berisem.

post morte m					1 ³⁵⁴			8 ³⁵⁵	3		2 ³⁵⁶		
nedato váno					3			1	1				
celke m	17	2	5 / 39	3 / 1	575	159	14	184	139	130	28	20	3

**6. Josef Kriesten podle Luigiho Garziho, Madona s dítětem a světci, 1858, olej,
plátno, Kroměříž, kostel Panny Marie Blahoslavené.**

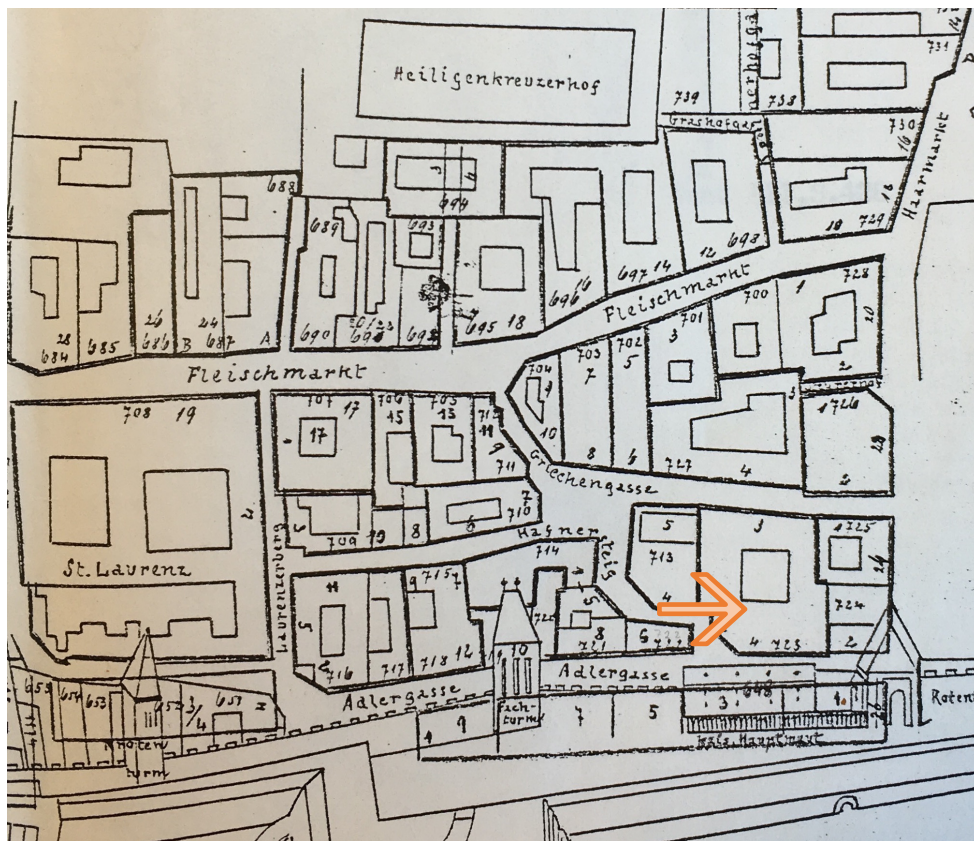

³⁵⁴ Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc – MCO, sign. Fa 9/1c, kart. 207, inv. č. 3573, fol. 122–125.

³⁵⁵ Jedná se o korespondenci mezi biskupem a Seyrllovými dědici – synem Johannem Michaelem Seyerllem a synovcem Johannem Georgem Kechelem.

³⁵⁶ 2 koncepty z roku 1687, adresované Wentzelsbergovu synovi Johannu Franzovi von Wentzelsberg ohledně obrazové sbírky jeho otce.

7. Mapa s vyznačeným Wentzelsbergovým domem

8. Polepšení Wentzelsbergova erbu – přidání srdeční štítek a nově koruna v klenotu

9. Jan van Ossenbeck, **Krajina s letní rezidencí Johanna Kuniberta von**

Wentzelsberg u Vídně, 1663–1665, olej, plátno, 87 x 101 cm, soukromá sbírka.

11. Samuel van Hoogstraten, *Zátiší s dopisem*, 1651-1654, olej, plátno, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek.

12. Biskupova první reakce na nabídku Johanna Franze von Wentzelsberg stran
prodeje obrazové sbírky jeho otce, AO 159, fol. fol. 295 (1687-07-13).

H. Hofmann Franz v. Wentzelsberg
 13
 7/1687
 Mein Herr Biskop, ich habe dem
 Herrn Hofmann Franz v. Wentzelsberg
 die Sache von der Specification
 und Kopie seiner in Wien nach dessen
 H. Rathen und Rathschafft über
 " Summario Bilder anbetriefft, erprieft
 + Mein Herr Biskop, ich habe dem
 Herrn Hofmann Franz v. Wentzelsberg
 die Sache von der Specification
 und Kopie seiner in Wien nach dessen
 H. Rathen und Rathschafft über
 " Summario Bilder anbetriefft, erprieft
 auch gedachte Schrift sich mit
 Anwendung in ein frey Gebäuße
 appliciren lassen müß; daß
 habe demselben solche Bescheid
 müß; und mit Zuziehung
 des Communierey Rathes
 daselbst abgelegt woly. In Wien
 d. 13. Julij 1687.

- 14. Karel z Lichtensteinu-Castelcornu, biskup olomoucký (1664–1695), [nedatováno],**
medaile ve váze 20 dukátů, avers, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Sbirka mincí a
medailí.

- 15. Vzorek sametu, zaslaný Wentzelsbergem v listu z 31. července 1678 (AO 200, fol.**
163-165).

17. Wentzelsbergem zaslaný (snad vlastnoručně zhotovený) nákres dekorativního emblému s iniciálami biskupova synovce Kryštofa Filipa a jeho nevěsty k výzdobě dveří jejich svatebního kočáru (AO 77, fol. 183, 1668-10-21).

18. Seznam vzácného nádobí k prodeji z pozůstalosti hraběte Waltera Leslieho z roku 1667, který Wentzelsberg zaslal biskupovi v případě zájmu o koupi (AO 74, fol. 152).

*Leslie's goods, per list
Kauz.*

N. 1.	Das große Glas	1500/-
2.	Das kleine Glas	800/-
3.	Der Maßkrug	750/-
4.	Das große Glas mit dem Deckel und Fuß	600/-
5.	Das gelbe Glas	500/-
6.	Das grüne Glas	300/-
7.	Der Kugelschüssel	450/-
8.	Das kleine oval-glas	300/-
9.	Der kleine Glas	750/-
10.	Die kleine Kugelau mit Kugel	1500/-
		<hr/> Sa: 7450/-

19. Filippo Abbiati, Filozof I, 1666-1667, olej, plátno, 108,5 x 95 cm, Kroměříž,
Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek.

20. Filippo Abbiati, Filozof II, 1666–1667, olej, plátno, 109,5 x 95 cm, Kroměříž,
Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek.

21. Filippo Abbiati, Venuše s Amorem a Vulkán, 1667, olej, plátno, 85,5 x 72 cm,
Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek.

22. Jan Jiří Černochoch, Venuše a umírající Adónis, kopie podle Paola Veronese, 1666–
1667, olej, plátno, 135 x 91,5 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský
zámek.

23. Carl Borromäus Andreas Ruthart, Jelen v boji s levhartem, [kolem 1665], olej, plátno, 61 x 45 cm, Kroměříž, Arcidiécezní muzeum, Arcibiskupský zámek.

24. Carl Borromäus Andreas Ruthart, Lvi útočící na koně, [nedatováno], olej, plátno, 122,5 x 191 cm.

27. Bartholomäus Kilian podle Johanna Reitsamera (Creuzammera), Panna Marie

Svatotomská jako ochránkyně Brna, [nedatováno], mědiryt, Staats- und

Stadtbibliothek Augsburg.

28. Johann Steger, Cyklus scén ze života Panny Marie, 1676-1677, Tovačov, zámecká kaple Zvěstování Panny Marie.

29. Johann Steger, Salve Regina, 1677, Svatý Kopeček, bazilika Navštívení Panny Marie.

30. Tobias Pock, Svatý Josef s Ježíškem, 1681, olej, plátno, Svatý Kopeček, Bazilika Navštívení Panny Marie, kaple sv. Josefa.

Anotace

Anotace česky:

Práce se zabývá osobností vídeňského agenta Johanna Kuniberta von Wentzelsberg a jeho činností ve službách olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu od poloviny šedesátých let 17. století do roku 1683. Interdisciplinárně pojatý text představuje nejprve síť agentů tohoto biskupa v kontextu dosavadního historiografického poznání, poté se především na základě dochované korespondence, ale i dalších pramenů soustředí přímo na postavu agenta Wentzelsberga. Pokouší se rekonstruovat náplň jeho práce jak v celé její šíři, tak s akcentem na úkoly v oblasti umění, a pochopit tak lépe význam funkce agenta pro biskupa a jeho záměry.

Klíčová slova: Karel z Lichtensteinu-Castelcornu; Johann Kunibert von Wentzelsberg; agenti; agentské a informační sítě; sběratelství; komunikace

Anotace anglicky:

This thesis deals with the figure of Viennese agent Johann Kunibert von Wentzelsberg and his activities in the service of the bishop of Olomouc, Karl von Lichtenstein-Castelcorno, from the middle of 60's of the 17th century to 1683. At first the agent network of this bishop will be described with an interdisciplinary approach and in the context of current historiography. Later on, the text will focus on the figure of Wentzelsberg himself. On the basis of the preserved correspondence and other written sources, the content of his work will be analysed in its broad variety, as well as with the focus on art issues, so that it is possible to understand the purpose of this agent's role for the bishop and his intentions in a more detailed way.

Key words: Karl von Lichtenstein-Castelcorno; Johann Cunibert von Wentzelsberg; agents; agents and information networks; art collecting; communication

Počet stran: 93

Počet znaků: 238 635